باچا خان

عهد ساز شخصیت

ډاکټر محمد همایون هما

Ketabton.com

حمٰنِ الرّحِیمُ

ونه د مؤلف دي

عهد ساز شخصیت

مد همایون هما

میا عنوان الدین کاکا خیل

ما

قت هما

امل(03005729287)

ري ۲۰۱۳ء)

و زر)

ه مینه شیخ ملتون ، مردان

هال ، بغداده مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د باچاخان د هغه تړلو ملګرو په نوم چې د ازادۍ د
جنګ په هر سنګر ئې ورسره ملاتړ کړے دے.

هما

باچاخان عهد ساز شخصیت

سوغات

قدرمند ډاکټر فضل رحیم مروت
ته په ډېر درناوي دا کتاب سوغات
کوم چې د باچا خان د وېژن خپرونه
ئې په علمي انداز کښې کړې ده.

هما

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشکر

د خپلو بچو عظمت هما ، حرمت هما او د ډاکټر شفقت هما شکر ګزار یم چې د دوي په لګښت دا کتاب چاپ شۀ

هما

باچاخان عهد ساز شخصیت

ترتیب

شمېر	لیك	لیکونکے	مخ
1	خپلې خبرې	ډاکټر محمد همایون هما	5
2	د باچا خان ژوند	د میاشت او کال په ائینه کښې	10
3	کاش چې هغه بیا هم راهنما وے	قلندر مومند	35
4	باچا خان او د هغۀ خدایي خدمتګار تحریك	پروفېسر میا عنوان الدین کاکا خېل	48
5	طنز او مزاح د باچا خان په خبرو کښې	م.ر.شفق	60
6	د باچا خان تحریك او پښتو ادب	میا وکیل شاه فقیر خېل	82
7	د باچا خان بابا خبرې	ډاکټر محمد زبیر حسرت	115
8	د باچا خان متحرك ژوند د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې	عظمت هما	141

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

تېر کال (۲۰۱۲ء) د جنورئ په وروستيو ورځو کښې ما د ګران ډاکټر سعيد انور چې په عبدالولي خان يونيورسټئ کښې د فېکلټي اف سائنسز ډين دے، ته د باچا خان د کليزې دستورې په موقع د يو ادبي سيمينار نمانځلو خبره وکړه. خدائے دې بختور کړي ، هغه زما خبره سمدستي ومنله خو د نېټې ټاکلو فېصله د يونيورسټئ وائس چانسلر قدرمند ډاکټر احسان على ته ځنډ کړې شوه. هغه په دغه ورځو کښې د ملك نه بهر وۀ. کله چې راستون شۀ نو ما هغۀ ته دغه تجويز وړاندې کړۀ او ورته مې ووئيل چې په دستوره کښې به د باچا خان ادبي او تعليمي خدماتو باندې خبرې کيږي. د هغۀ سياسي جدوجهد خو هر چا ته څرګند دے خو د ژوند په دغه اړخ ئې د کار ښۀ ډېر زيات ګنجائش موجود دے. دا تحقيق به کۀ هر څو څۀ نوي انکشافات نۀ وي خو په ورومبي ځل به په دغه موضوع يوه کوټلې هڅه ضرور وي. ښاغلي ډاکټر زما دتجويز سره اتفاق وکړۀ او بيا مونږ په صلاح د دستورې د پاره د دويمې فرورئ ۲۰۱۲ء ورځ غوره کړه. ما د وائس چانسلر د راکړې اختيار تر مخه د باچا خان په تعليمي او ادبي ډګر د خدماتو په موضوع يو څو پوهانو ته د ليك باقاعده خواست

وکړۀ ، هغوي ټولو ښه په مينه مقالې وليکلې او په وخت ئې راورسولې . د يونيورسټئ ځنې کارنده ملګرو د دستورې انتظامي امورو کښې په ډېره مينه ، توجه او جذبې سره برخه واخسته خو د دستورې د پاره د ټاکلې شوې نېټې نه يوه ورځ وړاندې داسې مسئلې سېلمه شوې چې بيا د دغې علمي او ادبي سيمينار انعقاد ممکن نۀ وۀ او مونږ ډېر په مات زړۀ د دستورې په منسوخ کولو مجبور شو. دستورې د پاره چې پوهانو زما په خواست کوم درانۀ علمي ليکونه راکړي وو، کۀ هر څو د دستورې ناڅاپي منسوخ کولو په وجه په هغه وخت مينه والو ته وړاندې نۀ کړې شو خو د هغې خوندې کول زما په نظر کښې مناسب نۀ وو نو ځکه ما دغه ليکونه په کتابې صورت کښې د چاپ کولو فېصله وکړه. کار بل کال ته وځنډېدۀ چې وجه ئې زما خپله نا اوزګارتيا وه خو زۀ په دې خبره ډېر خوشحاله يم چې دغه ټول ليکونه اوس د باچا خان په پينځويشتمه کليزه دستوره "باچا خان عهد ساز شخصيت" په نوم چاپ کيږي. په ذکر شوې دستوره کښې په ټاکلې شويو موضوعاتو وينا د پاره درې ملګرو ته خواست شوے وۀ خو په کتاب کښې مونږ د باچا خان د ژوند په حقله ځنې نور ليکونه هم شامل کړي دي چې د کتاب ارزښت پرې زيات شوے دے. د باچا خان ژوند " د مياشت او کال په ائينه کښې" د ډاکټر زبير حسرت راغونډ کړې معلومات دي چې په کښې د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر ملي اتل او قامي مبارز د ژوند واقعات په تاريخي ترتيب وړاندي کړي شوي دي ، ليك د باچا خان د ژوند په مختلفو اړخونو تحقيق د پاره د اهميت وړ دے۔

کاش چي هغه بيا هم راهنما وے، دا د قلندر مومند ليك دے چي پښتون کښي چاپ دے خو مونږ ئي دلته د ډاکټر زبير حسرت په شکريه بيا چاپ کوو۔ په دي ليك کښي د باچا خان د ملي جدوجهد بيان په ډېر اثري ډول زمونږ مخي ته راځي۔ پروفيسر ميا عنوان الدين کاکا خپل په اختصار خو د جامعيت د ټولو خوبيو سره د باچا خان په کارنامو خبري کړي دی۔ د م۔ ر۔ شفق ليك، طنز او مزاح د باچا په خبرو کښي د باچا خان د امروزه ژوند ائينه ده چي په کښي د هغهٔ د شخصيت د مجلسي ژوند عکسونه په وړومبي ځل لوستونکيو ته وړاندي کړي شوي دي۔ دغي خبرو د شفق د ليك خوړلت/ خوند نور زيات کړے دے۔

د باچا خان تحريك او پښتو ادب د خواري کښ محقق مياوکيل شاه فقير خپل ليك دے، ښاغلي ليکونکي په خپل جامع مضمون کښي په هغه ټولو عواملو د کوټلي حوالو سره ښهٔ په تفصيل بحث کړے دے چي د خدايي خدمتګار د عروج په وخت کښي ئي پښتو ادب شتهٔ من کړے او په وړاندي بوتلے وهٔ، د نظر لاندي ليك کښي د باچا خان په تعليمي خدماتو هم رڼا غورځولي شوي ده چي ډېر زيات ارزښت لري۔

ډاکټر زبير حسرت د باچاخان بابا خبرې، کښي د باچاخان د ليکونو نه په ډېره خوارئ هغه برخي راغونډي کړي دي کومي چي زمونږ د دغه لوړ سياسي او سماجي شخصيت د نظرياتو څرګندونه کوي ، د هغهٔ سياسي وژن ترې بربښي او دا ښايي چي باچاخان خپل سياسي جدوجهد او د قام د ښېګړي کارونه په کومو بنيادونو روان کړي وو۔

د باچاخان متحرك ژوند ، د هغهٔ د خودنوشت په رڼا کښي ، د عظمت هما يو معلوماتي ليك دے۔ عظمت هما لکه څنګه چي پخپله ليکلي دي ، د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري کوششونو بيان وي نو څکه ليکونکي د باچاخان د خودنوشت "زما ژوند او جدوجهد" زړهٔ پوري جائزه اخستي ده۔ په دغه کتاب کښي کهٔ يو بله د ملك د ازادئ اماني تاريخ خوندي دے نو ورسره د هغي شواخون او کړاو هم تفصيلات درج دي چي زمونږ ملي اتل او د هغهٔ ملګرو په دغه لاره کښي ګاللي وو۔ د نظر لاندي مضمون کښي د خودنوشت په دغي ټولو اړخونو په اجمالي ډول څرګندونه شوي ده۔

کتاب ستاسو د وړاندي دے ۔ زهٔ کهٔ باچاخان عهدساز شخصيت ته د خپل نوعيت وړومبئ هڅه ووايم نو بې ځايه به نهٔ وي۔ دا يو څرګند حقيقت دے او څوك هم پري سترګي نهٔ شي پټولي چي د ملك د ازادئ په تحريك کښي د باچا خان برخه، شواخون او قربانئ يو بې مثله مثال دے ، يو ناوياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخ دے او زۀ د دغې تاريخ يو اړخ د هغې تهولو ملګرو د تشکر سره تاريخ ته سپارم چې ماته ئې د دې کتاب د پاره خپل درانۀ ليکونه پېرزو کړي دي او د کتاب په ترتيب او تدوين کښې ئې زما مرسته کړې ده ۔ زۀ د عبدالولي خان يونيورسټۍ مردان د نۀ ستړي کېدونکي وائس چانسلر ډاکټر احسان علي په خصوصي توګه شکريه ادا کوم ، هغۀ کۀ چرې تېر کال د باچاخان د کليزې دستورې د نمانځلو د پاره ''بنه'' نۀ وې کړې نو د دې کتاب ترتيب به ممکن نۀ وۀ ځکه چې دغه ټول ليکونه د هغه ''بنه'' په نتيجه کښې ليکلې شوي دي ۔ دغه شان د ډاکټر سعيد انور شکريه هم په ما واجب ده ځکه چې د دستورې په حقله ئې زما د تجويز په عملي کولو کښې مرسته کړې وه ۔

ډاکټر محمد همايون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون مردان

۳مه جنورې ۲۰۱۳ء

د باچا خان ژوند

(د مياشت او کال په ائينه کښې)

1889-90 خان عبدالغفار خان په اتمانزو چارسده کښې پيدا شۀ

1896 جومات کښې ئې د قران کريم زده کړه شروع کړه

1898 په ميونيسپل روډ هايي سکول پېښور کښې داخل کړے شۀ

1901 په اېډورډز مشن هايي سکول کوهاټي ګېټ پېښور کښې داخل کړے شۀ E F E WIGRAM هغه وخت د دې سکول هېډ ماسټر وۀ

1906 د ارمي د کميشن اخستلو نه پس ئې انکار وکړۀ

1908 اسلامي سکول علي ګړه ته لاړۀ

1909 انګلستان کښې ئې د تعليم کولو فېصله وکړه

1910 په خپل کلي اتمانزو کښې ئې يو سکول د مولانا عبدالعزير په ملګرتيا کښې شروع کړۀ

1912 د رڅړو د يار محمد خان د لور سره ئې وادۀ وشۀ

1912 د حاجي صاحب د ترونګزو په اصلاحي تحريک کښې شامل شۀ

1913 د مسلم ليګ يو اجلاس له اګرې ته لاړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1913 مشر ځوے عبدالغني خان پيدا شۀ

1914 د مولوي فضل ربي او مولوي فضل محمود سره د شيخ الهند محمود الحسن په بلنه ديوبند ته لاړۀ

1914 د چيلې ابستو د پاره باجوړ ته لاړۀ

1915 انګرېزانو د اتمانزو په ازاد سکول پابندي ولګوله

1915 دوېم ځوے خان عبدالولی خان پيدا شۀ

1918 کور والائې وفات شوه

1919 د رولټ ايکټ خلاف ئې د سياسي ژوند اغاز وکړۀ

1919 ګرفتار شۀ او د دېرشو زرو په ضمانت پرېښودې شۀ

1919 دوېم وادۀ ئې وکړۀ

1920 خلافت کانفرنس کښې شرکت د پاره دهلي ته لاړۀ

1920 افغانستان ته په هجرت لاړۀ

1920 صوبايي خلافت کميټي جوړه شوه او د هغې صدر منتخب کړے شۀ

1920 د خلافت تحريك د پاره ئې د چندې راټولولو مهم شروع کړۀ ـ دا رقم به په هغه مدرسو لګولې

شۀ چې کومې چې حکومت په ۱۹۱۴ کښې بندي کړې وې

1921 تحريك اصلاح الافاغنه جوړ کړۀ او د هغې ورومبے صدر ئې عبدالاکبر خان او د پښتو ژبې ورومبے ډرامه نګار ميا محمد شاه د هغې سېکرټري جنرل مقرر او محمد اکبر خان خادم د شاعر په حېث مقرر شۀ

1921 په ۱۷م دسمبر ۴۰ ايف سي ار د لاندې ونيولے شۀ او درې کاله بامشقته قيد کړلے شۀ ـ د دۀ خلاف الزامونه دا وو چې د هجرت په تحريك کښې لويه برخه اخستې وه او دوباره ئې اتمانزو کښې ازاد سکول شروع کړے وۀ

1921 حکومت د هغۀ د مشر ورور ډاکټر خان صاحب د نورو پښتنو مشرانو په ذريعه په جېل کښې هغۀ ته وې چې مونږ تا ته د ازاد سکولونو چلولو اجازت درکوو خو د ملك نه به بهر دورې نۀ کوې ـ

1922 هغۀ په جېل کښې وۀ چې د دوېم جنګ تېر نه ئې درېم ځوے عبدالعلی خان پيدا شۀ چې په مشهور ماهرِ تعليم دے او د پېښور يونيورسټۍ او ګومل يونيورسټۍ وائس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چانسلر پاتې شوے دے

1923 چې کله د ډېره غازي خان په جېل کښې وۀ نو مور بي بي ئې وفات شوه

1923 د هغۀ مشر وړور ډاکټر خان صاحب د لندن د سېنټ تهامس هسپتال نه ډاکټري وکړه او هلته ئې د يوې انګرېزې سره په دوېم ځل وادۀ وکړۀ. د هغې نه د ډاکټر صاحب يو ځوے جان خان او يوه لور مريم وه . مريم بيا يو سکهـ سره وادۀ وکړۀ

1924 د جېل نه رها شۀ

1924 د جېل نه په واپس راتلو ، ورته د اتمانزو يوې جرګې د فخر افغان خطاب ورکړۀ

1924 په صوبه کښې د جوړو شويو ازادو سکولونو چې خدايي خدمتګارانو چلولو د هغې په دوره روان شۀ

1926 د ال انډيا کانګرس د تحريك خلافت په حقله په کلکته کښې کېدونکې اجلاس له لاړۀ

1926 د باچا خان بابا پلار بهرام خان وفات شه

1926 د خپل تبر او مشرې خور سره حج له لاړه

1926 د حج ادا کولو نه پس سره د خپل کور واله هلته ايسار شۀ او د سعودي عرب او فلسطين

مختلف ځايونه ئې وکتل ، هم هلته ئې کور والا په حق ورسېده او په بيت المقدس کښې دفن کړې شوه

1928 چې کله واپس راغلو نو په مئي ۱۹۲۸ء کښې ئې يوه رساله د "پښتون" په نوم جاري کړه

1928 باچا خان د انجمن نوجوانان صوبه سرحد په نامه يو تنظيم جوړ کړۀ

1928 د ملګرو سره د کلکتې ته د خلافت کانفرنس له لاړۀ هلته ئې د مولانا ظفر علی خان ، علامه اقبال او علی برادرانو سره د سرحد او افغانستان په حقله خبرې اترې وشوې

1928 په ۱۱م نومبر د کانګرس د صوبايي کمېټۍ صدر وټاکلے شۀ

1929 د کانګرس سالانه اجلاس کښې د شرکت د پاره لاهور ته لاړۀ ، چې په هغې کښې د ټول هندوستان د ازادولو غوښتنه وشوه

1929 د کانګرس اجلاس له لکهنو ته لاړۀ چې په وړومبي ځل ئې مهاتما ګاندي او جواهر لعل نهرو سره ليدل کتل وشو

1929 په افغانستان ئې د بچه سقه خلاف د نادر خان فتحه د نورو خدايي خدمتګارانو سره ونمانځله

(c) ketabton.com: The Digital Library

1929 د ټول هندوستان دوره ئې په دې غرض وکړه چې
د افغانستان د پښتنو په حقله نورو خلقو مرسته
نوره هم تيزه او تنده کړي

1929 د نوجوانان صوبه سرحد تنظيم له ئې د يو غېر
سياسي تنظيم ''خدايي خدمتګار تحريك'' نوم
ورکړۀ چې وروستو دا تنظيم د پېرنګي د
ظلمونو له وجې يو سياسي تحريك شۀ. بابا په
خپله د دې تنظيم سالار اعظم وۀ

1929 کلي په کلي وګرځېدۀ چې خلقو کښې خدايي
خدمتګار تحريك معرفي کړي

1929 د خلافت تحريك د کانګرس سره د اختلاف
راتلو له وجې ئې د خلافت کمېټې د صوبايي
صدرات نه استعفیٰ ورکړه

1929 په اتلسم او نولسم اپرېل په اتمانزو کښې د
خدايي خدمتګار تحريك يوه غونډه وکړه چې په
کښې دوه سوه سرخپوش شريك شو

1929 په ستمبر کښې ئې د خدايي خدمتګار سياسي
خانګه د زلمو جرګه په نوم پرانسته چې وروستو
بيا د هغې نوم افغان جرګه کېښودې شوه

1930 په درويشتم اپرېل ئې په اتمانزو کښې يوه جسله
وکړه او خلقو ته ئې د حکومت خلاف په سول

نافرمانۍ کښې د شريکېدو خواست وکړۀ

1930 په درويشتم اپرېل سره د ملګرو پوليس په
نحقۍ کښې د ايف سي ار لاندې ګرفتار کړۀ او
درې کاله قېد کړے شۀ

1930 مياشتنۍ پښتون مجله بنده کړې شوه

1930 د هغۀ د ګرفتارۍ خلاف په درويشتم اپرېل د
قصه خوانۍ دردناکه پېښه وشوه

1930 د مئي په دويم تاريخ د پښتونخوا خلقو د
حکومت خلاف هړتال وکړۀ

1930 د مئي په ديارلسم تاريخ حکومت اتمانزو کلي
محاصره کړۀ چې خلق په دې مجبور کړي چې
هغوي خدايي خدمتګاري پرېږدي

1930 په اتويشتمه مئي د ټکر پېښه رامېنځ ته شوه
د قيد دوران کښې باچا خان کانګرس سره خبره
وکړه چې کۀ هغوي زمونږ امداد کوي نو هغوي
به خپل تحريك په کانګرس کښې مدغم کړي

1931 د يو کال قيد نه پس د ګاندهي جي ارون پېکټ
تر مخه د ډېره غازي خان جېل نه رها کړے شۀ

1931 په مارچ کښې د کانګرس په کراچۍ کښې
کېدونکي اجلاس له په ورومبي ځل د هغوي په
بلنه د سلو خدايي خدمتګارو سره شريك شۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1931 په اپریل کښې دهلي ته د کانګرس اجلاس له
لاړهٔ

1931 په مئي کښې یو ځل بیا "پښتون مجله" د
عبدالخالق خلیق په ادارت کښې شروع شوه

1931 په نهم جون د ګاندهي جي سره د کانګرس د
ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړهٔ

1931 په جولايي کښې د ګاندهي جي ځوے دېوداس
ګاندهي د پښتونخوا د حالاتو معلوملو د پاره
پېښور ته راغے او په اتمانزو کښې د بابا سره
دېره شهٔ

1931 حکومت د خدايي خدمتګار تحريك د اثر رسوخ
ختمولو په غرض خاکسار تحريك شروع کړهٔ او
د پېښور ګورنمنټ هايي سکول هېډماسټر
عنايت الله مشرقي ئې د هغې ورومبے صدر
مقرر کړهٔ

1931 په دېرشمه جولايۍ د صوبې چيف کمشنر سر
سټيورټ پيئرز د باچا خان سره انټرويو وکړه

1931 په ديارلسم اګست باچا خان بمبۍ ته د ال انډيا
کانګرس اجلاس له لاړهٔ ، په دغه اجلاس کښې
فېصله وشوه چې په صوبه سرحد کښې دې يوه
نوې کمېټي د سرحد کانګرس کمېټۍ په نوم يا

د سرحدي جرګه په نامه جوړه شي

1931 په پنځويشتم اګست د ګاندهي جي او جواهر
لعل نهرو په ملګرتيا کښې د وائسرائے سره
متهينګ له شملې ته لاړهٔ

1931 په څليرشتم دسمبر په تحريك پابندي ولګېده او
په خپل کور کښې ګرفتار شهٔ او د درې کاله قيد
بامشقت سزا ورکړې شوه

1932 په دسمبر کښې بيا يو ځل پښتون مجله د
حکومت د جبر ښکار شوه او بندېز پرې ولګېدهٔ

1934 په اوولسم اګست ئې د ګاندهي جي د روژې
نيولو په وجه هغهٔ سره د همدردۍ کولو د پاره
يوه هفته روژې ونيولې

1934 په وويشتم اګست د درې کاله قيد تېرولو نه پس
رها شهٔ خو خپلې صوبې ته په تللو ئې پابندي
ولګولې شوه او پنجاب کښې نظر بند کړے شهٔ

1934 په دېرشم ستمبر ئې په کلکته کښې عوامو ته د
يوې جلسې په دوران کښې په هندو مسلم اتحاد
باندې خطاب وکړهٔ

1934 په بمبۍ کښې ئې يو اجلاس ته خطاب وکړهٔ د
هغې په وجه حکومت په يو پي وارډها کښې په
ووم دسمبر ګرفتار کړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1936 په اګست کښې رها کړے شۀ خو لا په خپله صوبه او پنجاب تللو ئې پابندي وه ، د دې وجې نه دوباره ورادها ته لاړۀ او ګاندهي جي سره د پره شۀ

1937 په فرورۍ کښې عام انتخابات وشو چې پکښې خدايي خدمتګارو په پنځوسو کښې په نولسو سيټونو کاميابي حاصله کړه

1937 په مارچ کښې د ګاندهي جي سره ال انډيا کانګرس اجلاس له دهلي ته لاړۀ

1937 په سرحد او پنجاب تللو چې کومه پابندي پرې لګېدلې وه هغه په شپږويشتم اګست پورته کړې شوه

1937 شپږ کاله بهر تېرولو نه پس د ګاندهي جي سره خپلې صوبې ته راغلو او خان عبدالولي خان په اتمانزو کښې د دواړو استقبال وکړۀ

1937 سرحد ته د راتلو نه پس ئې فيصله وکړه چې د ټولې صوبې او بلوچستان دوره وکړي او خدايي خدمتګار تحريك فعال کړي

1938 په ورومبۍ مئي ګاندهي جي د صوبه سرحد د اتو ورځو په دوره راغے

1938 په مئي کښې باچا خان بابا بيا پښتون مجله

باچاخان عهد ساز شخصيت

شروع کړه اوس مياشتنۍ نۀ وه بلکې لس ورځې پس به چاپ کېدله او ايډيټر ئې عبدالخالق خليق صاحب وۀ

1938 د ګاندهي جي سره د ال انډيا کانګرس د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له کلکتې ته روان شۀ

1938 ګاندهي جي د صوبه سرحد د يوې مياشتې په دوره د تللو پروګرام جوړ کړۀ

1940 په مارچ کښې باچا خان د ال انډيا کانګرس سالانه اجلاس له رام ګړهـ بهار ته روان شۀ

1940 باچا خان بابا د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، په دې اجلاس کښې په صوبه سرحد کښې د سول نافرمانۍ د تحريك شروع کولو کار ورته وسپارلے شۀ

1940 يو وار بيا پښتون رساله بنده کړې شوه

1941 په دريشتم دسمبر باردولي ته د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1941 باچا خان بابا په ټوله پښتونخوا کښې د خدايي خدمتګارو د پاره ټرېننګ کيمپونه پرانستل

1942 ګاندهي جي او باچا خان بابا دواړو د ال انډيا کانګرس نه استعفیٰ ورکړه ځکه چې هغوي حکومت سره په دويم عالمي جنګ کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعاون اعلان وکړ

1942 په جولایی کښې باچا خان بابا د خدایي خدمتګارو د پاره د پېښور نه څوارلس میله لرې په سردریاب کښې یو مرکزي دفتر د مرکز اعلیٰ خدایي خدمتګاران په نامه جوړ کړ

1942 په وویشتم اکتوبر باچا خان سره د نورو خدايي خدمتګارانو د چارسدې نه مردان د تللو په وخت میروس ډېرۍ کښې د" هندوستان پرېږدی تحریك" په وجه د پولیس نه وهل وخوړل چې په هغې کښې دوه پُښتۍ ماتې شوې او هرې پور جېل ته بوتللے شۀ او دوه کاله قېد کړے شۀ

1945 ډاکټر خان صاحب د لارډ کننګم په دعوت په صوبه سرحد کښې خپل وزارت جوړ کړ

1945 په وولسم مارچ د لارډ ویول د اعلان تر مخه د نورو قېدیانو سره رها کړے شۀ

1945 باچا خان بابا او ګاندهي جي د کانګرس او د هغې د ورکنګ کمېټۍ نه د وتلو نه پس په بمبۍ کښې بیا په کانګرس کښې شامل شو

1945 په مئي کښې باچا خان بابا بیا د پښتون اجرا وکړه خو دا ځل د هفته وار اخبار په شکل کښې وه

باچاخان عهد ساز شخصیت

1945 په پنځویشتم جون باچا خان بابا او ډاکټر خان صاحب په شمله کښې د ویول په کانفرنس کښې د کانګرس د نمائندګانو په حېثیت شریك شو

1946 باچا خان بابا د انډیا د مرکزي پارلېماني اسمبلۍ ممبر وټاکلے شۀ

1946 د حکومتي مسئلو باندې د خبرو اترو کولو د پاره باچا خان بابا دهلي ته د ګاندهي جي ملاقات له لاړ

1947 په دوویشتم اپرېل باچا خان بابا وروميي ایشین ریلېشن کانفرنس ته خطاب وکړ

1947 په مئي کښې د پښتون زلمے په نوم یو تنظیم باچا خان بابا په خپله رهنمایۍ کښې جوړ کړ او د هغې مشري ئي خپل مشر ځوي عبدالغني خان ته وسپارله

1947 په یوویشتم جون باچا خان د پښتونستان مطالبه په بنو کښې وړاندې کړه چې وروستو د بنو قرارداد په نوم مشهوره شوه

1947 باچا خان بابا د ګاندهي جي ، لارډ ماونټ بېټن او محمد علي جناح سره په یو اجلاس کښې شرکت وکړ ، کانګرس ته په صوبه سرحد کښې د ریفرېنډم کولو کار وسپارلے شۀ خو باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د دې نه بائیکاټ وکړۀ

1947 د پاکستان جوړېدو نه پس په دوویشتم اګست حکومت د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړۀ او د هغۀ په ځاے ئې عبدالقیوم خان راوستۀ

1947 په دویم او دریم ستمبر باچا خان په پاکستان کښې دننه د یو ریاست پښتونستان مطالبه وکړه

1948 باچا خان بابا د قامي اسمبلۍ اجلاس کښې د شرکت کولو د پاره کراچۍ ته لاړۀ

1948 په دریمه فرورۍ باچا خان د وړومبي پارلیماني اسمبلۍ د غړي په حېثیت حلف اوچت کړۀ

1948 په پینځم مارچ ئې قامي اسمبلۍ ته په اردو کښې خطاب وکړۀ

1948 د مارچ په میاشت کښې باچا خان د پیپلز پارټۍ په نوم یوه پارټي جوړه کړه چې عبدالصمد خان اچکزے ، عبدالمجید سندهي، جی ایم سید ، شېخ هشام الدین دوي هم ورسره ملګري وو. باچا خان متفقه توګه باندې د دې صدر منتخب شۀ

1948 د اپرېل په منځومانه کښې جناح صاحب صوبه سرحد ته راغے ، باچا خان بابا ئې هرکلے وکړۀ

1948 باچا خان بابا ووې چې زۀ خپل تنظیم مسلم لیګ سره شاملول غواړم خو مسلم لیګ دې ته تیار نۀ شۀ

1948 په دیارلسمه مئي باچا خان بابا د خدایي خدمتګار تنظیم په ټول ملك کښې د خورولو اعلان وکړۀ او وې وئیل چې دا خدایي خدمتګار به د نوې جوړې شوې پیپلز پارټۍ رضا کاره ډله وي

1948 په مئي کښې باچا خان بابا خپلې صوبې ته راغلو او په ټوله صوبه کښې ئې د حکومت خلاف تحریك شروع کړۀ

1948 د شمالي علاقو د دورو نه پس باچا خان بابا اراده وکړه چې اوس سوېلي علاقو ته لاړ شي خو د دې نه اګاهو په پینځلسم جون ګرفتار کړے شۀ او دري کاله قید کړے شۀ

1948 په ځلورمه جولایي د سرحد حکومت د یو ارډیننس په ذریعه خدایي خدمتګار تحریك خلاف قانون وګرځولو

1948 په دولسم اګست هر کله چې باچا خان بابا جېل کښې وۀ د بابړې دردناکه واقعه پېښه شوه

1948 د ستمبر په میاشت کښې خدایي خدمتګار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريك خلاف قانون وګرځولے شۀ او د سردرياب مرکز وران کړے شۀ

1950 د باچا خان بابا درې کاله قيد ختم شه خو ځو ځله د بنګال ريګولېشن ۱۸۱۸ د لاندې شپږ شپږ مياشتې زيات کړے شۀ

1952 په فرورۍ کښې د بابا پوخ ملګرے او دوست قاضي عطاء الله خان چې د ډاکټر خان صاحب په وزارت کښې وزير تعليم وۀ ، وفات شۀ

1952 د باچا خان بابا په ميو هسپتال لاهور کښې اپرېشن وشۀ

1954 په جنورۍ کښې باچا خان بابا سره د نورو خدايي خدمتګارانو د جېل نه رها کړے شۀ خو د پنډۍ په سرکټ هاوس کښې نظر بند وساتلے شۀ

1954 په مارچ کښې باچا خان بابا ته اجازت وکړے شۀ چې د بنګال اسمبلۍ اجلاس له لاړ شي ،هغۀ اسمبلۍ ته په اردو کښې تقرير وکړۀ او په کښې ئې هغه ټول وجوهات بيان کړل د کومو له وجې چې هغه جېل ته کړے شوے وۀ

1954 باچا خان بابا د ون يونټ مخالفت وکړۀ ، په دې مسئله کښې هغه د خپل وړور ډاکټر خان

صاحب مخالف وۀ کوم چې هغه وخت د مغربي پاکستان چيف منسټر وۀ

1955 حکومت د باچا خان بابا خپلې صوبې ته په راتلو پابندي ختمه کړه

1955 په ستمبر کښې باچا خان د صوبه سرحد دورې ختمې کړې او د بلوچستان په دوره د عبدالصمد خان اچکزي په وينا روان شۀ

1955 بلوچستان ته لا په لاره وۀ چې سره د دوو ملګرو ګرفتار شۀ خو بيا په شپږويشتم ستمبر رها کړے شۀ

1956 په شپاړسم جون باچا خان بابا ملکي سلامتيا ته د نقصان رسولو په الزام کښې په شاهي باغ پېښور کښې ګرفتار کړے شۀ ، دغسې هم په دغه ورځ عبدالصمد خان اچکزے هم په کوئټه کښې ګرفتار کړے شۀ

1956 په شپږم ستمبر په لاهور هايي کورټ کښې د جسټس شبير احمد په عدالت کښې باچا خان بابا کيس شروع شۀ

1956 په شپږم ستمبر باچا خان بابا عدالت ته خپل ليکلے بيان ورکړۀ چې هغې کښې ئې د خپل ټول ژوند حالات ليکلي وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

1957 په ثلیرشتمه جنورۍ عدالت باچا خان بابا ثوارلس زره روپۍ جرمانه کړهٔ چې د هغې د ورکولو نه هغهٔ انکار وکړهٔ نو د هغهٔ جائداد په کښې ضبط کړے شهٔ

1957 باچا خان بابا پرېښودے شهٔ

1957 په وویشمته جنورۍ باچا خان بابا په پاکستان نېشنل پارټۍ کښې شامل شهٔ چې د شپږو مخالفو سیاسي پارټو نه جوړه شوې وه

1957 د باچا خان بابا مشر وررور ډاکټر خان صاحب په وومه جولايۍ د مغربي پاکستان د وزیر اعلیٰ د عهدې نه لرې کړے شهٔ

1957 د جولايۍ په میاشت کښې باچا خان بابا ، مولانا بهاشاني، میا افتخار الدین او جي ایم سید په ډهاکه کښې په یو کانفرنس کښې عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه

1958 باچا خان بابا د "ون یونټ او پښتانهٔ" په نوم د ون یونټ خلاف یو پمفلټ چاپ کړهٔ

1958 په دیارلسم ستمبر باچا خان بابا بلوچستان ته د داخلېدو په جرم کښې کوئټه کښې ګرفتار کړےشهٔ ځکه چې ډسټرکټ مجسټرېټ بلوچستان ته د هغهٔ په داخله پابندي لګولې وه.

پېښور ته ئې راوستهٔ او رها ئې کړهٔ

1958 په یولسم اکتوبر باچا خان او مولانا بهاشاني صاحب د نورو اتو لویو لویو لیډرانو په شمول په مشرقي پاکستان کښې د پاکستان سېفټي ایکټ د لاندې ګرفتار کړے شول ، په دې موقع عبدالصمد خان اڅکزے هم ګرفتار شهٔ او ثوارلس کاله بامشقته قید کړے شهٔ

1959 په ثلورم اپریل باچا خان بابا رها کړے شهٔ ، هغهٔ د ټولې صوبې دوره شروع کړه ، هم په دغه کال باچا خان بابا سره دنورو سیاسیانو د ایبډو یعني Elective bodied disqualification order د لاندې تر کال ۱۹۶۶ء پورې ناا‌هل وګرځولې شول

1961 په دولسم اپریل کښې باچا خان بابا چې کله د سوېلې علاقو په دوره وهٔ نو په ډېره اسماعیل خان کښې د Public order ordinance د لاندې ګرفتار کړے شهٔ

1962 یو غېر سیاسي تنظیم "ایمنستي انټرنېشنل" باچا خان بابا Prisoner of the year وګرځولو

1962 د دسمبر په میاشت کښې ایمنستي انټرنېشنل د باچا خان بابا د رها کولو غوښتنه وکړه ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي حکومت به د هغهٔ قيد هر شپږ مياشتي پس زياتولو

1964 په دېرشمه جنورى باچا خان بابا د هري پور جيل نه رها کړے شهٔ ځکه د هغهٔ صحت ورځ تر ورځ خرابېدهٔ

1964 په وويشتمه مئي پنډت جواهر لعل نهرو مړ شهٔ ، باچا خان بابا د هغهٔ لور ته د تعزيت د پاره پيغام د تار په ذريعه ولېږهٔ

1964 په ستمبر کښې حکومت باچا خان بابا له برطانيې ته د علاج د پاره د تللو اجازه ورکړه ،په لندن کښې هغهٔ د صوبه سرحد د زوړ گورنر جنرل اولف کيرو سره ملاقات وکړهٔ

1964 په دولسم دسمبر باچا خان بابا يورپ نه افغانستان ته لاړهٔ

1965 په يو دريشم اگست باچا خان بابا په کابل کښې په پښتونستان چوك کښې د پښتونستان د ورځې نمانځلو کښې شرکت وکړهٔ

1969 د مئي په مياشت کښې د هندوستان حکومت باچا خان بابا له د بين الاقوامي خېر خواهۍ په لړ کښې د هغهٔ د کړو خدماتو په اعتراف کښې " نهرو امن اېوارډ" ورکړهٔ

1969 په جون کښې د هندوستان وزير اعظمې اندرا گاندهي په کابل کښې د باچا خان سره ملاقات وکړهٔ او د قران پاك د يوې نسخې نه علاوه ئې ورله د هندوستاني جوړه کپړه په تحفه کښې ورکړه

1969 باچا خان بابا د کابل نه د بيروت (لبنان) په لاره هندوستان ته لاړهٔ

1970 په فرورى کښې باچا خان بابا د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړهٔ

1972 په څليرشتم دسمبر باچا خان بابا د يوې جرگې سره پاکستان ته د اتهٔ کاله جلاوطنۍ نه پس راستون شهٔ ـ په دې جرگه کښې خان عبدالولي خان، اجمل ختك ، محمد افضل خان، مولانا گل بادشاه او مولانا عبدالباري شامل وو

1975 په دويم اپريل د باچا خان بابا خلاف يو کيس جوړ کړے شهٔ او په ديارلسم اپريل د خانپور ريسټ هاوس ته ولېږلے شهٔ

1976 په وويشتم اپريل باچا خان بابا ازاد کړے شهٔ

1977 په ورومبي اکتوبر جنرل ضياء الحق پېښور ته په دوره راغے او د باچا خان بابا سره ئې ملاقات وکړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1978 په دویم مارچ باچا خان بابا د پاکستان نه افغانستان ته د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد" لیکلو په غرض روان شۀ

1980 په شپږویشتم مارچ باچا خان بابا د طبعي معائنې د پاره د کابل نه هندوستان ته روان شۀ

1980 د جولايې په اتلسم تاریخ د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړۀ

1980 په یوویشتم اګست باچا خان بابا د علاج د پاره روس ته روان شۀ

1980 په یولسم اکتوبر د روس نه افغانستان ته راغلو

1981 په دیارلسمه فروری باچا خان بابا ناجوړه شۀ

1981 په دیارلسم اګست د افغانستان صدر ببرك کارمل وغوښتو چې په ځنې اهمو مسئلو ورسره خبرې اترې وکړي

1981 په شپږم نومبر د افغانستان نه هندوستان ته روان شۀ

1982 په ورومبۍ جنورۍ د هندوستان نه افغانستان ته واپس راغے

1982 په دریم مارچ باچا خان بابا په جلال اباد کښې دکټ نه پرېوتو او ژوبل شۀ او د هغې له وجې د کابل په هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1982 په اتویشتم اپریل باچا خان بابا واپس پاکستان ته راغے

1983 د حکومت له خوا د کالاباغ ډیم جوړولو خلاف ئې تحریك شروع کړۀ

1983 د ټولې صوبې دوره ئې شروع کړه چې د حکومت له خوا د کالاباغ ډیم جوړولو خلاف اولس بیدار کړي

1984 باچا خان بابا د کالاباغ ډیم د مخالفت کولو په وجه په خپل کور کښې نظر بند کړے شۀ

1984 په ورومبي اپریل باچا خان بابا د علاج دپاره افغانستان ته روان شۀ

1984 په شپږمه مئي د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغے

1984 په نولسمه جولايې باچا خان بابا د عبدالولي خان ، مېرمن نسیم ولی خان او محمد اعظم خان سره افغانستان ته لاړۀ

1984 د ستمبر په نهۀ ویشمته نېټه د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغلو

1985 د ال انډیا کانګرس په دعوت باچا خان بابا د سلمې کلیزې نمانځلو له په شپږویشتم دسمبر هندوستان ته روان شۀ ، په دغه موقع عبدالولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان او د باچا خان نمسے ذوالفقار علی خان هم ورسره وو

1986 د جنورۍ په څلورم تاريخ باچا خان بابا د هندوستان نه راستون شۀ

1986 باچا خان بابا خپل اخري تقرير د پښتو عالمی کانفرنس ته په نولسم اپريل وکړۀ

1987 د مئي په مياشت کښې باچا خان بابا سخت ناروغه شۀ او د پېښور په لېډي ريډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1987 د جون په څلورم تاريخ پرې د فالج حمله وشوه ، د هندوستان د حکومت په بلنه د ال انډيا مېډيکل انستيټيوټ اف مېډيکل سائنس ته منتقل کړے شۀ چې تر شپاړسم اګسته پورې هلته وۀ

1987 باچا خان بابا له د هندوستان د ټولو نه لوے ايوارډ بهارت رتن ورکړے شۀ

1987 د اګست په مياشت کښې بېرته پاکستان ته راوستلے شۀ او په لېډي ريډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ.

1988 د اګست نه تر شلمې جنورۍ باچا خان بابا بې هوشه پاتې شۀ او اخر په شلم تاريخ سحرپېنځۀ

دېرش منټه کم اووۀ بجې ئې ساه ورکړه

1988 په يوويشتمه جنورۍ د بابا جنازه جناح پارك کښې درې بجې ماسپښين ادا کړے شوه

1988 په دويشتمه جنورۍ د خپل وصيت مطابق په جلال اباد کښې په خپل کور کښې خاورو ته وسپارلے شۀ

حوالې:

1. ډي جي تېنډولکر Faith is Battle
2. فريد احمد ، خان عبدالغفار خان
3. شېرزمان طائزے، Bacha Khan in Afghanistan
4. باچا خان ، زما ژوند او جدوجهد
5. شيلا کور، Khan Abdul Ghaffar Khan Congress Centenary
6. د ارکائيوز لائبرېرۍ د باچا خان متعلق دستاويزات
7. ايکنت ايسورن، Badshah Khan

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند

کاش چې هغه بیا هم رهمنا وي

خان عبدالغفار خان د نن نه یو ولس کاله[1] وړاندې زمونږ نه جدا شۀ. په هغه ورځ چې کله ما د هغوي د وفات ادا غمژن خبر واورېدۀ نو لکه چې زړۀ مې اري اري شۀ. باچا خان د پښتون د تاریخ هغه زرین باب دے چې د هغې شروع کېدو سره پښتنو د نوي دور ترقۍ پله ګامونه واخستل. دغه وخت زما په زړۀ کښې قسم قسم وسوسې پیدا کېدې. ما سوچ کولو چې د پښتنو د انګریز سامراج د سیاسي ، تعلیمي، معاشي او ثقافتي استحصال نه بچ کونکے او د پاکستان جوړېدو نه پس د دې تقسیم شوي بدقسمته قوم د راغونډولو د پاره هر وخت متحرک او د ازادۍ د شمعې د پتنګانو سرخېل خو د دنیا نه د تللو نه پس به مونږ څوک د استحصال نه بچ کوي خو وروستو راته دا خبره واضحه شوه چې دا زما جذباتیت وۀ خو دا هم یو حقیقت دے چې کله د چا پلار وفات شي نو غم او درد صرف

۱. دا مضمون په کال ۲۰۰۰ء کښې لیکلے شوے دے (مؤلف)

باچاخان عهد ساز شخصیت

هغهٔ ته ورسېږي. باقي خلق خو د هغې غم درد نه نهٔ خبرېږي کوم چې د ځوي په زړهٔ تېرېږي. د تېرېدونکي وخت د هرې لحظې سره ما د باچا خان سره په تېر شوي ژوند غور کولو او د تېر وخت کړې مې د یو بل سره پیوست کولې او اخر دا چې د تار سر زما ګوتو له راغے. ما چې د باچان سره څومره ژوند تېر کړے وهٔ. دې دوران کښې وخت په وخت ماته د دې خبرې احساس کېدهٔ چې مونږ یوه بې بها ملغلره لګیا یو ضائع کوو. د پښتنو یو ښهٔ یا بد عادت دا دے چې هغوي څوک دځان نه زورور نهٔ مني او د ځان نه لوړ سر نهٔ مني او دا صرف د پښتنو پورې محدود نهٔ ده ، د هر انسان دا فطرت دے چې د ځان د پاره د یو ښهٔ مقام سوچ کوي او په دغې لاره کښې چې کوم خنډ مخې له ورځي د هغې لرې کول فرض عین ګڼي. د پښتنو دا بدقسمتي د باچا خان په لړ کښې هم خنډ جوړه شوه او د میر جعفر او میر صادق حواریانو د بهرنو باداړانو د خوشحالولو د پاره د هغوي خلاف یوه بې بنیاده پروپېګنډه وکړه او ساده زړې پښتانهٔ ئې د هغهٔ نه متنفره کړل او د یو وړوکي مقام د حاصلولو په خاطر ئې دا قوم د یو عظیم مصلح نه ناخبره وساتهٔ.

باچا خان چې په کومه کورنۍ کښې پیدا شوے وهٔ هغه د خپلې علاقې یوه با اثره کورنۍ وه. د باچا خان پلار بهرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د علاقې په لويو خانانو کښې شمېرلے شۀ خو لکه د نورو خانانو ئې چرې هم د انګرېز حکم ته سر نۀ وۀ ټيټ کړے او چې د چرته نه هم ورته يو مظلوم د امداد خواست کړے وۀ نو سمدستي ئې ورله ځان رسولے وۀ. د باچا خان نيکۀ سيف الله خان د سرکاوۍ په جنګ کښې د ازادي خوښو خلقو ملګرتيا کړې وه او د پېرنګي د بونېر قبضه کولو اراده ئې د خاورو سره خاورې کړې وه. د باچا خان مور بي بي هم يوه مېلمه دوسته او د لوے نظر مالکه مېرمن وه. د چم ګاونډ غريبو او خوارو زنانو د پاره به ئې روټۍ په خپله پخوله او په هغوي به ئې تقسيموله. په داسې يو ماحول کښې د باچا خان پالنه وشوه او هغه د يو پښتون قام پرست په شکل کښې مخې ته راغے. هغوي په حالاتو ډېر ژور نظر لرلو او ورته د اول نه د دې خبرې احساس وۀ چې د پښتنو د ژوند په هر اړخ استحصال روان دے او د هغې وجه صرف دا ده چې دوي د علم نه لرې دي. د باچاخان په وختونو کښې د هغوي علاقه په پنجاب کښې شامله وه. پېرنګي په پنجاب کښې يو خو سکولونه جوړ کړي وو خو د بدقسمتۍ نه په دې علاقه کښې داسې څۀ انتظام نۀ وۀ. بل کۀ سکولونه وو هم په هغې کښې تعليم په مورنۍ ژبه کښې نۀ وۀ ځکه نو مقامي خلقو ته به په زدکړه کښې ډېر مشکل پېښېدۀ. بل خوا د مليانو دا پروپېګنډه هم روانه وه چې سبق د مدرسې وئي د پاره د پيسې وئي جنت کښې به ئې

ځاے نۀ وي دوزخ کښې به غوپې وئي. دغه شان د اسلام نه ناخبره ملا د خپلې کم فهمۍ او د لږې فائدې د پاره پښتانۀ د تيارو کندې ته غورځولي وو. باچاخان چې به دا حالت ليدو نو ډېر به خفه کېدۀ خو څۀ لار ئې په فهم کښې نۀ راتله. په مشن سکول کښې د تعليم په دوران کښې باچاخان د براه راست کمېشن د پاره درخواست ورکړۀ چې د معمولي کاروايۍ نه پس منظور شۀ. باچا خان به اکثر فرمائيل چې فوځ ته د تلو شوق زما په زړۀ کښې زمونږ د نوکر باراني کاکا قيصو راپېدا کړے وۀ کومې چې به هغۀ ماته کولې. دغې دوران کښې به باراني کاکا منظر کشي هم کوله او د فوځيانو په تعريف کښې به ئې هغه څۀ وئيل چې د ډېرې مبالغې نه به ډك وو. دغه شان په غير محسوسه توګه دا خبرې زما په نفسياتو خورې شوې چې زۀ به هم فوځي افسر جوړېږم خو قدرت ته داسې منظوره نۀ وه. د کمېشن ملاوېدو نه پس باچا خان پېښور ته د يو دوست ملاقات له راغے ځوك چې په کېولري کښې افسر وۀ. باچا خان د هغۀ سره ولاړ وۀ او خبرې اترې ئې کولې چې دغه وخت کښې يو انګرېز لېفټيننټ راغے. دغه وخت د باچا خان دغه دوست سرتور سر ولاړ وۀ. ښائسته زلمے وۀ. وېښتۀ ئې ډېر ښۀ جوړ کړي وو او لږ وېښتۀ ئې په تندي پراتۀ وو. انګرېز افسر د يو ډېسي افسر دا انداز برداشت نۀ کړے شۀ او سخت غصه شۀ او د باچاخان په وړاندې ئې هغۀ ته ډېر بد رد ووې. د باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست هم دغصې نه تك سور شۀ خو د جواب ورکولو همت ئې نۀ لرلو. باچا خان د دې واقعې نه پس ډېر زيات خفه شۀ او د پېرنګي د نوکرۍ نه ئې زړهٔ وتکېدهٔ. باچا خان به يو طرف ته د پښتنو د تېرو وختونو عظمت او دبدبې قرار له نۀ ورکولو او بلې خوا ته د انګريز سامراج د پښتنو استحصال خوب ته نۀ پرېښودهٔ او د دې واقعې نه پس خو باچا خان ډېر په سنجيدګۍ د پښتنو د مستقبل په حقله غور او فکر شروع کړهٔ. د باچا خان د پاره دغه وخت کښې د لارې دمشالونو په توګه يو څو مجاهدين موجود وو خو باچا خان د يو نوي فکر بوټې نال کړهٔ او د هغې وحشي قوم د سمولو د پاره ئې د يو مشن اغاز وکړهٔ چا چې به په معمولي خبره پوره پوره خاندانونه په وينو لامبول.

ما به اکثر د هغوي نه دا تپوس کوۀ چې د دې ګران کار سر ته د رسولو د پاره خو ډېر وخت پکار دے ځکه چې يو داسې قوم چې د صدو نه د علم نه ناخبره پاتې شوے وي ، د هغې وجه کۀ هر څۀ وي هغوي د علم په کالو ښائسته کول د يو تن د وس کار نۀ دے نو تاسو دا ذمه واري څنګه په خپلو اوږو اخستې ده نو هغوي به ماته لکه د پلار په ډېر شفقت وفرمائيل چې دا کار به چا خو شروع کوۀ. الله پاك په ما مهربانه شۀ او ما له ئې د خپل قوم د خدمت موقعه راکړه. اوس ما سفر شروع کړے دے او انشاء الله هغه ورځ به ډېره زر راشي چې پښتانهٔ

باچاخان عهد ساز شخصيت

په تول تعليم يافته شي او نورو قومونو سره به د سيالۍ جوګه شي او خپل حېثيت به وپېژني. د باچا خان د پښتنو په طاقت او قوت، د هغوي د خپل کار سره مينه ، ايمانداری او اخلاص کله باور وۀ. په دې لړ کښې قسمت هم د هغوي ملګرتيا وکړه او داسې ملګري ئې ورکړل چې ثاني ئې نۀ لرله. د باچا خان خواهش وۀ چې پښتانۀ په هر ميدان کښې ترقي وکړي او د خپلو مشرانو نومونه راژوندي کړي. د دې مقصد حاصلولو د پاره دوي په مختلفو وختونو کښې د مختلفو اړخونو نه د پښتنو د يو کولو جدوجهد جاري وساتلو. باچا خان به دپښتنو د خپلو روايتونو او ثقافت نه په لرې تللو سخت غمژن کېدهٔ. د هغوي وېنا وه چې هر قوم په خپله ژبه ژوندے وي کۀ يو قوم خپله ژبه هېره کړي نو دنيا هغه قوم هېر کړي او کۀ د يو قوم نه خپله ژبه ورکه شي نو هغه قوم ورك شي. لکه چې بره بيان وشۀ د باچا خان د کور ماحول او تربيت او ذهني مېلان قوم پرستۍ پله وۀ ځکه نو باچاخان يو كلك او مخلص قوم پرست وۀ. هغوي به فرمائيل چې صرف هغه قومونه ترقي کولے شي د چا چې د خپلې خاورې سره مينه وي او چې څوك د خپل وطن وفادار نۀ وي هغه پښتون نۀ دے. باچا خان نۀ يواځې په تعليمي ميدان کښې د پښتنو سره د کېدونکې سلوك ازاله کول غوښتل بلکې د خدايي خدمتګار تحريك په ذريعه ئې د پښتنو د تربيت اغاز هم کړے وۀ او هغه خلق ئې مخې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي وو چې په عام ژوند کښې ئې څۀ خاص حیثیت نۀ لرلو ـ د نورو خانانو نوابانو برعکس به باچا خان غريبانانو خلقو سره په ناسته پاسته کولو خوشحالېدۀ او د هغوي به ئې هر قسم امداد کولو ـ د باچا خان دې طرز عمل دغه کمزوري خلق د هغۀ مئينان کړل او پښتانۀ لکه د لېونو په خدايي خدمتګار تحريك کښې شاملېدل شروع شو ـ د دې نتيجه دا شوه چې خانان يواځې پاتې شو او داسې به بالواسطه طريقه د پېرنګي حکومت ته خطرې رامخې ته شوې ځکه چې د دې نوابادياتي کالونۍ دا دېسي پېرنګيان د انګرېزانو د پاره ډېر اهميت لرونکې او د کار خلق وو ـ پېرنګي چې کله دا صورت حال وليدۀ نو د باچا خان نګراني ئې شروع کړه او دغسې د يو خدايي خدمتګار خلاف د هغې وخت لوے قوت ميدان ته راغے خو افرين دې وي په دې ستر او لوړ پښتون مشر چې په هر محاذ ئې سامراج له ماتې ورکړه او په خپلو اصولو او مضبوط کردار ئې د ازادۍ بې شمېره پتنګان د ځان نه راچاپېره کړل خو باچا خان د هغې افاقي دين پېروکار وۀ چې د امن درس ئې ورکولو ـ له دې وجې نه باچا خان پښتنو له د عدم تشدد تعليم ورکړۀ ـ د هغوئ وېنا وه چې تشدد نفرت او عدم تشدد مينه پيدا کوي ـ باچا خان د خدايي خدمتګار تحريك د قيام نه مخکښې د تحريك اصلاح الافاغنه نه د دې جدوجهد شروع کړې وه ـ دغې دوران کښې هغوي د هغه وخت لوے

باچاخان عهد ساز شخصیت

لوے مشران د نزدې نه وليدل ـ مسلمانانو مشرانو کښې اکثريت د نوابانو ، جاګيردارانو او ډېره ګانو وۀ او باچا خان په خپله يو درويش او مسکين سړے وۀ ـ دويمه لويه وجه د هغوي د پښتنو خلاف تعصب وۀ چې د هغې له وجې باچا خان او نور مسلمانان مشران يو ځاے نۀ شو ـ

باچا خان به د پنجاب يوه واقعه ماته اکثر بيانوله (شايد له دې وجې چې زما تعلق د صحافت سره وۀ او دا واقعه هم د صحافت سره متعلق وه) فرمائيل ئې چې دا پنجابيان عجيبه خلق دي يوه ورځ د زميندار اخبار په دفتر کښې ناست وم په خبرو خبرو کښې ما اخترعلي خان ته ووې چې مونږ ښۀ دوستان يو کۀ نه ؟ نو کۀ د پنجاب ټول اخبارونه زما خلاف ليکي نو زۀ اميد لرم چې زما دوست به زما متعلق پنجاب له غلط معلومات نۀ ورکوي ـ د هغۀ جواب زما د پاره ډېر حېرانوونکے وۀ ، هغۀ په زوره وخندل او وې وئيل چې مونږ اخبار واله نۀ د پنجاب سره همدردي لرو او نۀ د هندوستاني ليډرانو سره ـ زمونږ خو د يو ښۀ خبر سره کار وي کۀ د هغې په حاصلولو کښې د دواړو ډلو بې عزتي ولې نۀ وي او ډېره عجيبه خبره دا وه چې باچا خان سوشلزم خوښولو او نور مسلمانان مشران ئې مخالف وو ـ د دوي په مقابله کښې د خدايي خدمتګار او کانګرس يو بل سره مينه ډېره وه چې د هغې بنيادي وجه د کانګرس د پېرنګي سره دشمني وه ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانګرس په هر قيمت ازاد او خودمختار هندوستان غوښتهٔ او مسلم ليګ د هندوستان تقسيم غوښتهٔ ـ هندو سره نژدېکت باچا خان د عوامو په نظر کښې مجرم وګرځولو ځکه چې د مسلم ليګ نعره دا وه چې مسلمان وي نو هغه به مسلم ليګ کښې وي او باچا خان ښکاره باره د کانګرس حمايت کولو ـ دا اوس د سوچ مقام دے چې مسلم ليګ خو حق لري چې ځان ته د تولې ابادۍ د يوې برخې نمائنده ووايي خو چې کله هغه حق باچا خان استعمالوي نو غدار او د هندوانو ايجنټ ګڼلے شي او دا هغه بنيادي وجه وه چې باچا خان ئې مسلم ليګ ته نژدې کېدو ته پرې نهٔ ښودهٔ ـ باچا خان به فرمائيل چې هر قوم حق لري چې د خپلې ترقۍ د لارو د پاره په خپله سوچ وکړي نو بيا مونږ د خپل مرام او منزل نه ولې منع کولے شو ؟ د پښتون قوم د حقونو د پاره هغوي د هرې سختۍ په رون تندي مقابله کړې وه ـ بعضې وخت خو به تر دې وشوه چې انګريز سامراج به په يوه مقدمه کښې جرمانه کړهٔ نو د جرمانې په بدل کښې به ئې د هغهٔ جائداد د مارکيټ د نرخ نه د کمو پېسو حساب کړهٔ او هغه جرمانه به ئې ترې وصول کړه او دغسې د پښتنو د ازادۍ په لاره کښې قسم قسم خنداڼ ودرولي شو خو د باچا خان سفر جاري وهٔ ـ دې دوران کښې پېرنګيانو د هندوستان د تقسيم منصوبه پېش کړه چې د کانګرس مشرانو مسترد کړه ځکه چې پېرنګيانو ته دا حق حاصل نهٔ وهٔ چې د تجارت په بهانه د

کوم ځاے نه راغلي ، يو لوے وطن ئې قبضه کړے او بيا ئې هغه ټوکړې ټوکړې کولو ـ باچا خان د هند تقسيم د مسلمانانو تقسيم ګڼلو ـ د تقسيم په مسئله د کانګرس ، مسلم ليګ او وائسرائے خو ځله مذاکرات وشو او اخر دا چې د تقسيم په دې منصوبه اتفاق رائې پيدا شوه ـ د فارمولې مطابق دا مقرر شوي وو چې کومې صوبې او رياستونه پاکستان يا هندوستان کښې شاملېدل غواړي هلته به د صوبې اسمبلي، د رياست مهاراجه يا جرګه فېصله کوي ـ د اصولو لاندې د پنجاب او سندھ اسمبلو نه رايې وغوښتې شوه او د هغوي د فېصلو احترام هم وشو او د بلوچستان فېصله د جرګې په ذريعه وشوه ـ اوس زمونږ د صوبې څهٔ حال شهٔ ـ د يو سازش لاندې دلته مقتدر کانګرس نظر انداز کړے شهٔ او د ريفرنډم اعلان وشهٔ ـ باچا خان د کانګرس اسمبلۍ د دې غېر جمهوري اقدام سخت مخالفت وکړهٔ او د بائيکاټ اعلان ئې وکړهٔ ـ د ريفرنډم د نتيجو منظر عام ته راتلو سره معلومه شوه چې ۴۹ فيصده عوامو د پاکستان په حق کښې ووټ ورکړے دے او په حکومت ئې د عدم اعتماد اظهار کړے دے ـ په دې وخت کښې د جناح صاحب په ژوند د رياستي دهشت ګردۍ او هارس ټرېډنګ ابتدا وشوه ـ د کانګرس د اسمبلۍ غړي څهٔ په زور او جبر او څهٔ د لالچ ورکولو په ذريعه د اسمبلۍ اجلاس کښې د شريکېدو نه منع کړے شو او دغسې يوه منتخب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ائيني اداره پامال کړې شوه او جمهوريت مضبوط کړے شۀ. مسلم ليګ د پاکستان د جدوجهد د پاره حق لري نو ولې باچا خان د پښتنو حقونه نۀ شي غوښتې. دا هغه ناقابلِ فهم نکته ده چې ملك کښې ئې غېر يقيني کېفيت ختمېدو له ورنۀ کړۀ خو د قيام پاکستان نه پس د دستور سازي اسمبلۍ د يو غړي په حېثيت باچا خان مسلم ليګ ته د مکملې مرستې پېشکش وکړۀ خو بيا هم چا په ارام پرې نۀ ښودۀ. باچا خان به اکثر د پېرنګي د دور او د قيام پاکستان نه پس د هغۀ سره د شوي سلوك موازنه کوله او ډېر په حېرانۍ به ئې تپوس کولو چې انګرېز ظلم کولو نو هغه خو زمونږ دشمن وۀ او مونږ د هغۀ خو د يو اسلامي جمهوري ملك له طرفه چې زۀ ولې بې شمېره ځله جېلونو ته لاړم. دا زما په پوهه کښې نۀ راځي. د پاکستان جوړېدو نه پس باچا خان د پښتنو د حقونو د پاره خپل جدوجهد جاري وساتلو او د هر يو ظلم ئې په نره مقابله وکړه. د حکومت د باچا خان سره د تعاون دا حال وۀ چې پېرنګي په دور کښې باچا خان پينځلس کاله جېل تېر کړے وۀ او د پاکستان جوړېدو نه پس په ابتدايي اتلسو کالو کښې دې ستر انسان پينځلس کاله په جېل دننه تېر کړل. د هغوي قصور څۀ وۀ ؟ دا خو د تاريخ په پاڼو کښې محفوظ شوي دي خو دا خبره هم فېصله شوي ده چې کۀ پښتانۀ باچا خان خپل محسن ونۀ ګڼي نو بيا هم د حقيقت نه انکار نۀ شي کېدے. باچا خان ته د

دي خبرې ډېر زيات افسوس وۀ چې د هغوي له طرفه حکومت ته د پوره مرستې او يقين دهانۍ ورکولو باوجود په هغوي د دروغو مقدمې جوړې کړې شوې او دپښتون قوم د ترقۍ نه د منع کولو د پاره قسم قسم منصوبې جوړې کړې شوې خو باچا خان دغه ټولې منصوبې د پوره کېدو نه مخکښې مخکښې د خاورې سره خاورې کړې. د پاکستان جوړېدو نه پس د باچا خان ټوله توجه صوبايي حقونو حاصلولو طرف ته وه او په پاکستان کښې ئې په ورومبي ځل د نېشنل ازم نعره پورته کړه او په دې تحريك کښې ورسره د بلوچستان او سندهـ او پنجاب محب وطن خلقو هم ملګرتيا وکړه او دغسې د پاکستان حکومت په يو وخت د ځلورو ګاندهيانو خلاف د کاروايۍ اغاز وکړۀ. د پنجاب ، سندهـ او بلوچستان ګاندهيان خو په دې ځغل کښې وروستو پاتې شو خو سرحدي ګاندهي د دې مشن سر ته رسولو د پاره عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه چې هغې يو اهم کردار ادا کړۀ او لګيا ده اوس هم ادا کوي خو د باچا خان مشن لا سر ته نۀ دے رسېدلے. د دې مشن سر ته رسولو د پاره اوس ځوانانو له مخکښې راتلل او په علم او ادب ، تاريخ او جغرافيه او د زمکې او اسمان په وسعتونو کښې خپل مقام پېدا کول پکار دي ځکه چې د باچا خان قول دے چې د ازادۍ بوټے د ځوانانو په وينو لوئيږي. نن ضرورت د دې خبرې دے چې کۀ مونږ خپلې خاورې د پاره د نور څۀ کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قابل نهٔ یو نو کم نه کم دا دعا خو کولې شو چې اے خدایه! د پښتون قوم د رهنمايي د پاره يو بل باچا خان راکړې. شايد دې سره پښتانهٔ د خپل محسن سره د کړې سلوك کفاره ادا کړے شي.

پروفیسر میا عنوان الدین کاکا خېل

باچا خان او د هغهٔ خدایي خدمتګار تحریک

د پښتو د ستر قامي شاعر خوشحال خان ختك چې د توري او قلم خاوند وهٔ ، وېنا ده :

مړهٔ هغه چې نهٔ ئې نوم نهٔ ئې نښان وي
تل تر تله په ښهٔ نوم پايي ښاغلي

زمونږ د ستر ملي قهرمان باچا خان هم په داسې ښاغلیو کښې یو ځانته ښکاره مقام لري د چا ژوند او شخصیت چې د دې سیمې ، د برصغیر بلکې د نړۍ په سیاست او تاریخ ډېر زور اثر غورځولے دے ، کهٔ مونږ د دوي په حقله تار تاریز بحث کوو نو خبره به اوږده شي او بیا به هم نیمګړې پاتې شي نو ځکه زهٔ خپل بحث د باچا خان د قامي غورځنګ ، افکارو، نظریاتو او اهدافو پورې محدود ساتم او په هغې کښې به هم غټ غټ پانکي را اوچت کړم.

باچا خان د وړوکوالي نه د غور او فکر اموخته وهٔ ، په هر خبره، هره واقعه او په هر حرکت به ئې غور کولو. په تپوسونو تپوسونو به ئې د هر علت او معلول ژورتیار ته ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسوهٔ چې زلمے شۀ نو نهٔ صرف د غور او فکر قوت ئې سپوا شۀ بلکې د ژورې پخې قوتِ مشاهدې او تېزې قوتِ حافظې علامې هم پکښې راڅرګندې شوې او کله چې ځوان شۀ، د دې خدايي صلاحيتونو په برکت ئې د پښتون قام او د دې خاورې د عام اولس بدحالي، بې علمي او په بدو ورځو ککړ ژوند ته ئې پام شۀ. د دې صورتِ حال لټون ئې شروع کړهٔ او د غور او فکر نه پس په دې نتيجه ورسېدهٔ چې زما د خوارې کښې قام د بې اتفاقۍ، دښمنو، تربګنو، د تعليم د نشت والي، د زنانو د حقوقو خيال نهٔ ساتلو، د غلطو رسمونو، رواجونو د پېروي کولو او په تېره تېره د پېرنګي غلامي د جاګير دارانو د زور ګيرۍ او ناوړې سلوک له سببه د دې زپلي اولس دا حال شوے دے. د جهالت، مايوسۍ، بې عملۍ د ژورې کندې نه د راوېستلو د پاره باچا خان په شعوري توګه يو کړن لاره وټاکله. هم خيال او هم راز ملګري ئې پيدا کړل چې په زړهٔ کښې د قام مينه، درد، همدردي او خېرخواهي وه، لکه د باچا خان د قام په دې زپلي او ناوړي حالت دلګير، خفه، پرېشانه او خوږمن وو. د دې ملګرو په صلا او مشوره ئې د انجمنِ اصلاح الافاغنه بنياد کښېښودهٔ. باچا خان د خپلو ملګرو سره د دې صوبې او سيمې کلي په کلي، کوڅه په کوڅه، حجره په حجره او جومات په جومات وګرځېدهٔ. د سهولتونو او وسيلو د نيشت والي له کبله دا اوږدې مزلې ئې پياده کړې دي. هر ځاے د قام

د يو والي، اتفاق، اتحاد او ورورولئ خبرې ئې کوله. ټولو ته به ئې د يو موټي کېدو وينا کوله. د عمرونو زړې خونړۍ دښمنۍ ئې د جرګو مرکو له لارې په دوستۍ کښې بدلې کړې. خلق ئې د غلطو رسمونو، رواجونو د تباهۍ بربادۍ نه خبر کړل. د تعليم په اهميت ئې پوهه کړل. دغه شان ئې د قام د ښېرازۍ، سوکالۍ، ترقۍ پيغام د خپل عدم تشدد د فلسفې سره د سيمې ګوټ ګوټ ته ورسوهٔ.

د قام د بچو د ابتدايي او بنيادي تعليم د پاره ئې مدرسې جوړې کړې. په لږو وسائلو کښې په مختلفو علاقو کښې د ازاد سکولونو جال ئې خور کړهٔ. دا په هغه زمانه کښې د وېريا او خېراتي تعليم خورولو يوه لويه کارنامه وه. د هغهٔ د پيغام صداقت، د هغهٔ د شخصي کردار سپېڅلتيا، د هغهٔ د شېرين بيانۍ له کبله د باچا خان په جلسو کښې به خلقو ډېر په جوش او جذبه، شوق او مينه ګډون کولو.

کله چې باچا خان دې نتيجې ته ورسېدهٔ چې قام زما په اواز د زړهٔ د اخلاصه راپورته کېږې نو د ملګرو په صلا ئې د خدايي خدمتګار تحريک په نوم يو تنظيم جوړ کړهٔ. ډېر زر په دې تحريک کښې د زلمو، ځوانانو او بوډاګانو شمېر دوو لکو ته ورسېدهٔ. د هغه وخت د ابادۍ په لحاظ دا ډېر لوے تعداد او غټ قوت وهٔ. د دې تحريک چلولو نه د باچا خان مطلب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو سماجي او اقتصادي حالاتو کښې د بدلون راوستل او پښتانۀ د ترقۍ او ښېرازۍ طرف ته رابلل وو.

ولې د پېرنګي سامراج ذهن د باچا خان دا مقبولیت د هغۀ پیغام پذیرایي او د ټول قام او اولس په یوه چغه د هغۀ د ذات نه راچاپېرېدل کله زغملے شو. پېرنګے یو غاصب قوم وۀ. هغۀ خپله چاړۀ په اوبو کښې ولیده. پېرنګي د تشدد ، ظلم، بربریت، جبر او سختۍ خپلې استعماري حربې شروع کړې. خپل برېسي ئې د باچا خان مخالفت او د هغۀ د تحریك ملګرو مزاحمت ته ودرول. قصه خوانۍ، ټکر، ګوجر ګړې، میروس ډېرې، هاتي خېل، سپین تنګے او داسې نورو ډېرو ځایونو ، کلو او بانډو ته د ازادۍ په جنګ کښې د تاریخي سنګرونو اعزاز حاصل شۀ. د باچا خان ډېر ملګري د شهادت په رتبه سرفراز شو.

ځان چې د مذهبي دنیا نمائنده او بادار ګڼلو ، د هغه پېرنګي د لاسه د باچا خان او د هغۀ ملګرو سره هغه ناروا او ناوړه سلوك وشۀ چې تاریخ به ئې په یادولو او قلم به ئې په لیکلو شرمېږي. ولې د حریت فکر ، د عدم تشدد د فلسفې علم بردار، د ملي غورځنګ د قافلې د سالار او د هغۀ د سربازانو او سر په تلي کښې ایښې ننګیالو ملګرو پیغام د دنیا ګوټ ګوټ ته ورسېدۀ. د هغه وخت اخبارونه په دې ګواه دي.

د پېرنګي زور، ظلم ، زیاتي، جبر او تشدد چې د حد نه زیات شۀ نو باچا خان او د هغۀ ملګرو د هندوستان د مسلمانانو یوې سیاسي ډلې مسلم لیګ مشرانو ته د مرستې او ملاتړ خواست وکړۀ. د هغې غاړې څۀ حوصله افزا ځواب رانۀ غلو ، مجبوراً باچا خان او د هغۀ ملګرو کانګرس ته لاس اوږد کړۀ. هغوي ورسره د کلکې مرستې او ملګرتیا لوظ وکړۀ. دا اتحاد د پاکستان تر جوړېدو قائم وۀ.

پېرنګے رخصت شۀ. پاکستان جوړ شۀ. باچا خان د ماضي تراخۀ یادونه هېر کړل او په ۲۳مه فروري کال ۱۹۴۸ء ئې د پاکستان د ائین سازۍ اسمبلۍ د غړیتوب سوګند پورته کړۀ.

ولې په دې کښې هم باچا خان خپلو مخالفینو ، مفاد پرستو عناصرو په ارام پرېنښودۀ. د سازشونو او دسیسو او مخالفانه پروپیګنډې هغه پخوانۍ سلسله هغسې روانه وه. جیلونه ، حوالاتونه، سزاګانې، صوبه بدرې د خدایي خدمتګارانو په برخه وې. باچا خان سره چې خپلو او پردو څۀ وکړۀ هغه اوس د تاریخ حصه ده.

دلته مونږه د خپل بحث دوېم پړاو ته راورسېدو چې د باچا خان د سماجي اولس خدمتونه او سیاسي تحریك په حقله د راپورته شوې فکر انګېزه سوالونو لنډه شان جائزه واخلو. د باچا خان د خدایي خدمتګارۍ د بې پناه زور او شور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیابۍ او مقبولیت په حقله خبرې کېږي چې دا څنګه ؟ ولې ؟ ورومبۍ خبره خو دا ده چې باچا خان د مرض صحیح تشخیص کړے وۀ، بیا ئې د علاج د پاره یوه کامیابه او تیربه هدف نسخه تجویز کړې وه. د باچا خان په ځان باور او د خپل مشن په صداقت پوخ یقین وۀ. د هغۀ د پېروکارانو د هغۀ په ذات اعتماد وۀ. دهغۀ مشن ئې خپل مشن ګڼلو. بل باچا خان یو عملي انسان وۀ. د هر کار شروع به ئې د خپل ځان نه کوله. لکه په ازاد سکولونو کښې د غني خان او ولي خان داخلول، د هر پښتون د حجرې جارو کولو په مهم کښې په خپله برابر شریك وۀ. باچا خان یو سپین نیتے، ډاکیز، سادګي پسند او قناعت پسند انسان وۀ. د هغۀ ټول ژوند هم د دغه اصولو نه عبارت وۀ. دغه وجه وه چې د پښتون غوندې سرکشه، باغي او ځیګرور قوم کښې په کامیابۍ سره د عدم تشدد د فلسفې بوټي نال کړۀ. د پښتنو په روایتي ORTHODOX معاشره کښې د زنانو د حقوقو علمبردار وۀ. د هغۀ په جلسو کښې به په ګڼ شمېر کښې د زنانو د شرکت اهتمام کېدۀ. په داسې یوه جلسه کښې د یوې اوچتې ډېرې د پاڅه زنانه راجمع شوې وې (په تفصیل کښې نۀ ځم، دا به په خود ستایۍ کښې راشي) کله چې باچا خان زلمو ته په تحریك کښې د شمولیت او په جوش او خروش د برخې اخستلو اپیل کولو نو په دغه زنانو کښې یوې ننګیالۍ پېغلې په اوچت ولې په پُرسوز اواز کښې دا ټپه

هوا کښې زمزمه کړه او د ملالې د تاریخي ټپې یاد ئې تازه کړۀ:

کۀ د زلمو نه پوره نۀ شوه
فخرافغانه! جینکۍ به دې ګټینه

دوي د خپل تحریك او هلو ځو کامیابولو د پاره هره روغه لاړ خپله کړې وه. په دې سلسله کښې د پښتو ژبې او ادب نه هم ډېره فائده اخستې وه. د تحریك ORGAN ارګن د پښتو ورومبۍ رساله "پښتون" د هر لوستي پښتون کورته رسېدلې وه. د تحریك پېغام ئې هر ګوټ ته رسولے وۀ. ښځو او سړو به په لیکلو کښې یو شان برخه اخسته. د دې رسالې په برکت د پښتو په ادب کښې غټ غټ نومونه ښکاره شو. باچا خان یونیورسټي چارسده او عبدالولي خان یونیورسټي مردان کښې د ایریا سټډي سنټرز ته پکار دي چې په داسې موضوعاتو تحقیق او څېړنه وکړي. دا به د نوي کول د لارې روښانه کولو د پاره د لیت کار وکړي.

د باچا خان په قافله کښې د وطن پاله قام پرستو ادیبانو او شاعرانو یوه غټه ډله شامله وه. د دوي د ډرامو، مشاعرو درز په ټولو سیمو کښې خور وو چې تحریك ته ئې ډېرې ښېګړې رسولې دي. دا نن چې د پښتو ژبې او ادب باغ بارۍ داسې سمسورې دي، دا هم د دغه تحریك او مشرانو برکت دے. (دا هم د تحقیق یوه غوره موضوع ده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله غټه خبره دا ده چې پښتنه معاشره د پېرو نه په طبقاتي اډانه ولاړه ده۔ ولې باچا خان په خپله د هشتنغر د یو لوے خان ځوے وهٔ ۔ ولې هغه د دې امتیازاتو او جاګیردارانه ذهنیت هېڅ پروا نهٔ کوله۔ دغه وجه وه چې د خدایي خدمتګار تحریك عهدې د معاشرې د بې وزله خلقو او کسب ګرو په لاس کښې وې۔ دا هغه وخت څهٔ چې نن هم یو ډېر ناشونے کار ګڼلے شهٔ۔

باچا خان د خپلو پېروکارانو او کارکنانو باقاعده سیاسي تربیت کولو۔ هر یو غړي به ئې په شخصي توګه پېژندلو۔ د دې تربیت د کبله د خدایي خدمتګارو او ټول پښتون قام سیاسي شعور او سیاسي بېداري هغه سطح ته رسېدلې وه چې نن ئې هم صفتونه کېږي ۔ یو غټ مثال دا دے چې د ولی خان د لیکلي کتاب " باچا خان او خدایي خدمتګاري" په سر پاڼه باندې د سوونو تربیت یافته باوردي کارکنانو یو تصویر دے۔ باچا خان سره د خپلو ماشومانو د پرېټ په سر کښې ولاړ دے۔ زهٔ چې کله دا کوټلے تصویر ووینم نو د باچاخان د هغه ملګرو او تحریك قدر مې په زړهٔ کښې نور سېوا شي۔ د دې تربیت اثر وهٔ چې زمونږ په کورونو ، خواوشا ګاونډیانو بلکې د ټولې سیمې په کورونو کښې زنانوو دغه سرې جامې د یو مقدس امانت په طور ساتلې۔

ځنې کسان وایي چې بعضې لیډرانو خو په جېل کښې یوه شپه هم نه ده تېره کړې او کامیابي ئې موندې ده ۔ د

سیاسي کامیابو د پاره جېل ته تلل ضروري نهٔ دي ولې حالاتو دا هم ثابته کړې ده چې داسې کامیابۍ پائیدارې او مفیدې نهٔ وي۔ اول د خپل ملك پاکستان ننني حالاتو ته وګورئ۔ بل ګمان کوم چې داسې کسان د دې حقیقت نه ولې سترګې پټوي چې زمونږ د ملك په تاریخ کښې ډېر ځله داسې شوي دي چې کسان په چترۍ راکوز شي او تیار خانك ته پرلت ووهي ۔ د ټوپك ډز او د کوتك د ډب نه خبر نهٔ شي۔ نن پرون هم د ملك په سیاسي فضا کښې په چترۍ خلق خېژي او کوزېږي۔ دې ته به څوك کامیابي ووایي؟

د تاریخ مطالعه دا ښایي چې د دنیا د لویو لویو تحریکونو مشرانو جېلونه خوړلي دي۔ تکلیفونه ئې ګاللي دي ، سختې ئې زغملې دي ۔ بیا ئې چرته کامیابي او کامراني ښکل کړې ده ۔ داسې خلق نن هم د اولس په زړونو حکومت کوي۔ په برصغیر کښې ګڼ نومونه شمېرلے شي ولې په ننني دور کښې نلسن مېنډېله ، انګ سانګ سونچي مثالونه زمونږه د وړاندې دي ، ولې افسوس دا دے چې مونږه خپل قامي او ملي اتلان هغسې ونهٔ قدرول څنګه چې د هغوی حق دے۔

باچا خان او د هغهٔ خاندان ته الله تعالیٰ ORATATION او NARRATION یو بې سارې قوت وربخښلے وهٔ۔ د تقریر او بیانیه تحریر په ناویاته قوتونو ئې نمانځلي وو۔ په دې یو مثال

(c) ketabton.com: The Digital Library

به زما دا خبره په ښه ډول واضحه شي . کله چې د اوږدې جلاوطنۍ نه باچا خان وطن ته واپس راغلو ، د جلسو سلسله بیا پیل شوه . په کالو خان کښې جلسه وه . مونږه څو ملګري هم دغه جلسې ته تلي وو ځکه چې د ډېرې اوږدې مودې نه پس د باچا خان لیدو ته هر کس لېواله وۀ او تقریر اورېدو ته ئې د هر چا تلوسه وه . بل مونږه دا هم کتل چې د دومره غېر حاضرۍ نه پس به د باچا خان په ملګرو او پیروکارانو څۀ شوي وي او کنه؟ جلسه ډېره زیاته درنه وه ، د خوا و شا کورونو په کوټو زنانه هم جلسې ته ناستې وې . باچا خان چې تقریر ته اودرېدۀ PEN DROP خاموشي شوه . باچا خان مرۍ تازه کړه ، وئیل ئې زما قامه !بیا ئې لږه وقفه وکړه په دوېم ځل ئې بیا ووې زما قامه! ساه نیولې شۀ ، ټولې جلسې ته ئې یو خوا بل خوا وکتل او په درېم ځل ئې په غریو نیولي اواز کښې دا ټکي پوره نۀ وو وئیلي چې اے زما قامه چې په جلسه کښې د یوې زبردستې ژړا یوه غلبله پورته شوه . ښځو یو بل له غاړې ورکړې . سړو په ډرك ډرك وژړل . زمونږ جذبات هم بې قابو شو . یو ملګري په ژړغوني اواز تپوس وکړۀ ، اے دا څۀ چل دے؟ ما ورته ووې معجزه وشوه . د اُورینټېشن معجزه ، دي ته ORATATION وایي . باچا خان د خپل اُورینټېشن په برکت په دوو ټکو کښې خپل پېغام قام ته ورسولو . څۀ ګړۍ شېبه پس چې حالات قلار شو باچا خان خپل تقریر شروع کړۀ .

خبره ډېر نه اوږدوم خو یو حقیقت ته ستاسو توجه راګرځول غواړم . بې شکه چې باچا خان د پښتنو په پاکه او بختوره خاوره پیدا شوے وۀ او مونږه پښتانۀ ئې خپل ستر ملي اتل ګڼو ، ولې د امن او د عدم تشدد د دې قداور استازي اقوال ، افکار ، سیاسي ، سماجي نظریات ، فلسفۀ فکر او نکته نظر د اصل نسل خاورې او پولې حدود نه وتي دي . د انسان او کلهم انسانیت د پاره د امن ، خوشحالۍ او سوکالۍ زېرے ګرځېدلے دے او د باچا خان پېغام دې اعلیٰ ، مقدس او پیاوړي مقصد ته غاړه غتۍ شوے دے . زۀ چې وینم نو په دې سلسله کښې ماته د هغۀ مقام د امن د درنو درنو استازو نېلسن منډېلا او انګ سانګ سونچي وغېره نه هم اوچت ښکاري . زمونږ سکالرز او ریسرچر ته پکار دي چې د باچا خان د عدم تشدد په فلسفه تار تاریز ریسرچ او تحقیق وکړي او هغه مقام ته ئې ورسوي چې د ملل متحده د چارټر حصه وګرځولے شي . د دنیا ستر طاقتونه ترې د دنیا د پوخ امن د پاره کار واخلي . داسې به د بدامنۍ ، بې انصافۍ او سرې خورګۍ ښکار دنیا د امن ، سوکالۍ او خوشحالۍ زانګو وګرځي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره به د خدايي خدمتگارى د تحريك د ستر ملي قهرمان او پښتو ژبې د انقلابي شاعر اجمل خټك مرحوم په دي شعر پاي ته ورسوو :

نن ټول خلق د هغه محبوبا سندرې وايي
خټك چې به د ځان سره ژړله كله كله

م ـ ر ـ شفق

طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې

د خپلو مشرانو پوهانو نه به مې اوريدل او بيا مې پخپله هم يو څو ځله په خپله هم دا ننداره كړې ده چې په يوه لويه درنه جلسه كښې به د تقرير او خطابت په فن پوهه ماهرانو ، سياسي مشرانو او ديني عالمانو داسې شانداري وېناګانې وكړلې او داسې زړۀ راښكونكي بحثونه به ئې وكړل چې د راپېښنو مسئلو هېڅ يو اړخ به تړے پاتې نۀ شو او بيا د نور څۀ وئيلو به هډو امكان نۀ وۀ ـ لكه په يو وخت په ستېج به سردار شوكت خان، نوابزاده نصرالله خان، چودري ظهورالهى، قاسم ملك ، شورش كاشميري، عبدالولي خان ،مولانا مفتي محمود او د اجمل خټك غوندې نوموړو وېناوالو د جوش جذبې نه ډك ، فصيح او بليغ تقريرونه وكړل نو د ټولو اخر ته به باچا خان ته د خبرو كولو بلنه وركړې شوه ـ

داسې مهال كښې د تقرير او خطابت په نشه مستو مئنانو تاثرات او احساسات به عموماً دا وو چې اوس د نورې وېنا پاتې څۀ دي ؟ بابا خو به زوړ تار غړوي ـ هم هاغه زړې خبرې بيا بيا كوي څۀ خوند مزه به ونۀ كړي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باچا خان د تقرير په بابله دا رايۍ او تبصره بې ځايه هم نهٔ وه. واقعي چې د بابا فخر افغان په الفاظو کښې شاعرانه حسن او رنګيني نهٔ وه. نهٔ پکښې ټوقې وشتې وې ، نهٔ پېخې نخرې ، خو د پښتنو دغه سل کلني مشر او د ازادۍ عظيم مجاهد به چې په قلاره پسته ، خوږه او رعب داره لهجه کښې ساده سوده پښتو کښې خبرې شروع کړې نو يو دم به په ټول ماحول يوه خاموشي خوره شوه اورېدونکي به غوږ غوږ شو او د ټولو توجه به ئې داسې راښکله لکه مقناطيس چې ځان ته وسپنه راکاږي.

د باچا خان د وينا شروع الفاظ به عموماً داسې وو :

زما ورونړو!

دا زهٔ چې تاسو له راغلے يمه او دا ستاسو په مخکښې چې ودرېدلے يمه نو دا ځکه چې تاسو زما عزيزان يئ. تاسو زما قام يئ. زهٔ تقرير نه کومه ، زهٔ خو تاسو له په جرګه راغلے يم. فکر وکړئ ، دا زمونږ څهٔ حال شهٔ !!!!

د باچا خان ټولې خبرې به د شروع نه تر اخره پورې ډېرې ساده او اسانې وې. بيان به ئې له حده زيات سپېځلے او صفا وهٔ. نهٔ به پکښې پېچ وهٔ او نهٔ څهٔ کړلېچ ، لوستي نالوستي ،زاړهٔ او ځوانان ، ښځې او ماشومان به پرې يو شان پوهېدل. ټولو به ورته د زړهٔ غوږونه تکۍ کړي وو. د بابا فکر او پيغام

سره به ئې مينه پېدا شوه. د خواخوږۍ جذبه به ئې راپېداره شوه. دا ځکه چې د باچا خان خبرو کښې به د زړهٔ مينه او اخلاص وهٔ. د هغهٔ په زړهٔ کښې د قام درد وهٔ. د قام خدمت ئې عبادت ګڼلو. وئيل به ئې " الله پاك ته د چا د خدمت ضرورت نشته. د الله خدمت دا دے چې د الله د مخلوق خدمت وکړے شي ". دې اوصافو د باچا خان په ژبه او وينا کښې بې حسابه اثر او تاثير پېدا کړے وهٔ.

باچا خان په هر موقع دا خبره کړې ده چې :

"زهٔ سياست دان نهٔ يم. خدايي خدمتګار يم " يعنې چل ول او ټګي ټوري ئې نهٔ کوله. د اخلاص او انساني خواخوږۍ دغه جذبه وه چې د باچا خان وينا به د ډېرو ښهٔ ښهٔ تقريرونو نه پس هم ، خلقو تر اخره پورې په ډېره مينه او احترام اورېدله. په اورېدونکيو صرف هغه خبرې ترسکونې او ښې لګي چې د طنز او مزاح ، چټني او مالګه مرچکے پکښې ګډه وي. دا د تقرير او خطابت په فن کښې لازمي توکي ګڼلے شي ، کهٔ يو سړے لوے عالم ، ستر مفکر او ژور فلسفي وي خو چې د موقعې مناسب د ټوقې وشتې حس نهٔ لري ، په شونډو ئې مُسکا نهٔ وي يا په جملو کښې ئۍ د خندا الفاظ او شګفتګي نهٔ وي نو عام اولس ته به د دهٔ د ذهن دنيا يوه دشته سوراړا ښکاري او ځوك چې په دې صفتونو ښائسته وي نو کلام او بيان به ئې لکه د سپړدي ګل تر او تازه محسوسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باچا خان په عام ژوند کښې يو اعتدال خوښ، عاجز خويه او سنجيده انسان وۀ ۔ په بنيادي توګه يو مصلح وۀ ۔ "اصلاح الافاغنه او خدايي خدمتګار تحريك" د انساني خواخوږۍ په بنياد د قام د اصلاح او لارښودنې ښکاره ثبوتونه دي ۔ باچا خان د قران او اسلام د تعليماتو په رڼا کښې د غلطو پلتو رسمونو او رواجونو ختمولو هاندې هڅې کولې ۔ د خلقو په ذهن کښې ئې بدلون راوستو د حق پېژندلو او حق اخستلو پوهه او احساس ئې ورکولو ۔ دې مقصد او مرام ته د رسېدو د پاره باچا خان د الله تعالیٰ د پېغمبرانو ښودلې لاره خوښه کړې وه ۔ کومه چې د ازغو ډکه ده ۔ خپلو وېناګانو کښې به ئې په خصوصي توګه د حضرت نوح عليه السلام ، حضرت عيسیٰ عليه السلام او د پاك رسول خاتم الانبياء حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او بيا د هغۀ د اصحابو مثالونه ورکول۔

فطري خبره ده چې کوم لار ښود او مصلح رهنما د قامي ژوند کشالو او عذابونو سره مخ وي او په تېره تېره د پښتون قام د اصلاح ذمه واري ئې په سر اخستې وي نو د هغۀ لهجه کښې به تريخوالے هم پيدا کېږي او کله کله به له ډېره سوخته خندا هم ورځي نو په خبرو کښې طنز او مزاح هم د دغه قسمه کيفيت په اثر کښې مخ ته راځي او دا ښېخي فطري عمل وي ۔ مصنوعي نۀ وي ۔ مزاح ته مونږ د توقې يا د خندا معنیٰ ورکولې شو او طنز لکه د "ټك" يا "پېغور" په مفهوم کښې

راتلې شي خو داسې چې اورېدونکے پرې د ازغي د څوکې سوے هم محسوس کړي خو په شونډو به ئې لکه د ګل مُسکا هم خوره وي۔

د يو پښتون قامي راهنما په حېث د باچا خان په وېناګانو او خبرو اترو کښې به کله کله څۀ لږ ډېر مزاح او د زورَور طنز رنګونه راخورۀ شول۔

زۀ دلته د ليدلو ، اورېدلو او لوستلو واقعو په حوالو د باچا خان وېناګانو کښې څېنې جملې او خبرې وړاندې کوم چې د طنز او مزاح شوخ رنګونه پکښې په شعوري او غېر شعوري توګه ځلېږي خو ارمان چې په ليك کښې ما د باچا خان د لهجې خوند پيدا کولې شوې۔

استحکام او غداري:

د کال ۶۵-۱۹۶۴ زمانه وه ۔ فيلډ مارشل محمد ايوب خان د پاکستان صدر وۀ ۔ باچا خان د علاج د پاره لندن ته لېږلے شوے وۀ۔ وروستو د ډاکټرانو په مشوره د افغانستان کابل او بيا جلال اباد کښې مېشته شۀ۔ د پاکستان صدر مردان کښې يو تقرير کښې باچا خان ته "غدار" وئيلي وو ۔ دغو ورځو کښې کابل ريډيو د باچا خان تقرير نشر کړۀ چې زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونخوا کښې زيات شمېر خلقو په ډېره مينه اورېدلے وۀ ۔
باچا خان وئيلي وو:

ايوب خان ما پسې کلي ته سوال جواب کړے وۀ
، زۀ چې هلته (پاکستان) کښې وم نو دۀ به ما ته
کاکا وې۔ ما ورته وې تۀ څۀ غواړې؟ دۀ وې ،
استحکام ــ ما ورته وې استحکام په څۀ راځي
؟ دۀ وې په فوځ، ما وې ـــــ استحکام په فوځ
نه په قام......تۀ استحکام غواړې ؟

با چا خان زياته کړه

دے ما ته غدار وايي ، يلکه (يا هلکه) د ازادۍ
د پاره خو جنګ مونږ کړے دے ، دا پېرنګے خو
مونږ د ملك نه شړلے دے ، نو زۀ غدار شوم او
تۀ وفادار شوے۔

شهنشاهئيت او باچا خان:

دا به د کال ۱۹۷۲ء ورځې شپې وې ، د پاکستان پخوانے وزير اعظم ذوالفقار علي بوټو مردان ته راغلے وۀ۔ د هوتي د نوابانو په ځاے کښې ئې تقرير کړے وٚ چې په رېډيو او ټيلي وژن نشر

شوے وۀ ۔ باچا خان پسې ئې يو څو شتۍ خوشې کړې وې ۔ وئيل ئې ، دے ځان ته بادشاه خان وايي ، کلي له ئې نوم شاهي باغ اېښے دے ۔ دے شهنشاهئيت غواړي ۔ يو څو ورځې پس اخبار کښې د پخواني سياسي ګوند نېشنل ډېموکرېټك له خوا اخباري خبر راغے چې باچا خان به د هوتي فرشي پل سره جومات کښې د جمعې د مانځۀ نه پس خلقو ته خطاب کوي او د بوټو صاحب د خبرو جواب به کوي ۔ دا خبر د ځينو مشرانو د پاره نا اشنا ځکه وۀ چې باچا خان په خپل ټول ژوند کښې چرې هم جوابي بيانونه نۀ ورکول ۔ کله چې د جمعې مونځ وشۀ نو سوئيل طرف ته براندې کښې د باچا خان د وينا کولو اهتمام کښې ځاے جوړ کړے شۀ ۔ باچا خان په خپله مخصوصه قلاره لهجه کښې بيان شروع کړۀ چې د بوټو صاحب حواله ئې ورکوله نو وې وئيل :

زۀ خو ستاسو دې وزيراعظم ته پېکر (فکر)
وړے يم ، هغه بله ورځ چې دۀ دلته ما پسې
خبرې کولې نو ما په کاغذ ليکلي دي۔

(باچا خان د نظر عېنکې ولګولې او د جېب نه ئې د کاغذ يوه پُرزه راوېسته) بيا ئې ووې :

بوټو صاحب وايي ، دے ځان ته باچا خان وايي
، يلکه (يا هلکه) زما نوم عبدالغفار دے ، باچا
خان خو راته خپل قام د مينې نه وايي ، بوټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب بله خبره دا کوي چې کلي له ئې شاهي باغ نوم اېښے دے، دا شاهي باغ نهٔ دے ، شهي باغ دے او دا خو زمونږ د تربورانو کلے دے ـ زمونږ کلے خو اتمانزو دے ، دهٔ ته دومره هم پته نشته ـ دے لاځان ته وزیر اعظم وایي !!!! درېمه خبره بوتو صاحب دا کړې ده چې زهٔ (باچا خان) شهنشاهئیت غواړم ، نو تاسو ما ته وګورئ ، ما کښې د شهنشاهئیت څهٔ دي ؟ شهنشاهئیت خو دے غواړي ـ

د قام درد او مینه

د کال ۱۹۷۲ ء دسمبر په څلیریشتمه نېټه چې د باچا خان په یو عظیم الشان تاریخي جلوس کښې د افغانستان نه پېښور ته راوستے شهٔ نو جناح پارک کښې ئې په لکهاو خلقو ته یو ډېر اوږد او تفصیلي تقریر کړے وهٔ ، د وینا په مهال کښې ئې له ډېره سوخته ووې :

میرېي ته چې خداے په قار شي نو وزري ورله ورکړي او پښتون ته چې خداے په قار شي نو په زړهٔ کښې ورله د قام مینه پیدا کړي ، زهٔ ئې په دې کار اخته کړے یم ـ

عجیبه ملك:

باچا خان په یوه موقعه (۲۴م دسمبر ۱۹۷۲ء) وئیلي وو:

مونږ په یو عجیبه ملك کښې اوسېږو ، عجیبه خو په دې دے چې دلته خدمت کول جرم دے او چرته چې خدمت کول جرم وي هلته د خدمت خلق نهٔ پیدا کېږي او په کوم قام کښې چې د خدمت خلق نهٔ وي د هغوی دنیا هم تباه شي او اخرت ئې هم تباه شي ـ

د کار خبره:

د دې تاریخي تقریر په اخرکښې باچا خان خلقو ته په ډېره عاجزۍ یو خواست وکړهٔ چې تاسو کښې کهٔ ما له څوك د کار خبرې له راځي نو سحر د نهو بجو نه یولسو بجو پورې به ستاسو خدمت کښې حاضر یم ، د سلام د پاره مهٔ راځئ ـ سلام وشهٔ ـ ستاسو د دې مینې او محبت ډېره شکریه ؛ چې په دې دومره یخنۍ کښې د لرې لرې نه راغلي یئ او ډېر کړاو مو کړے دے ـ ستاسو ډېره ډېره شکریه ـ اوس کهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما له څوك د كار خبري له راځي نو راتلې شئ ،
"درشنيان" نه

د كار خبره به څۀ وه ؟ د قام او ملك د ابادۍ ودانۍ او خېر ښېګړې خبره ، ډاكټر محمد يونس بټ (ورځپاڼه جنګ ۱۲م نومبر ۱۹۹۳ء) په خپل كالم "عكس در عكس" كښې ليكلي دي :

> د بي بي سي لندن يو نمائنده خان عبدالغفار خان سره د مركې كولو په غرض ورغلے وۀ ، خان صاحب ورته وې ، ګوره! كۀ تۀ ما سره په پښتو ادب او شاعرۍ خبره كول غواړې نو زما ځوي غني سره كښېنه، په سياست راسره خبرې كوي نو ښه به دا وي چې ولي خان له ورشه او كۀ چرې څۀ د كار خبره كول غواړې نو بيا ما سره خبره وكړه۔

سن باتھ (د نمر پيتاوے)

محترم مفلس دراني (ورځپاڼه وحدت ۱۴م مارچ ۱۹۹۱ء) يوه واقعه ليكلې ده :

> زۀ يو ځل د قلندر مومند صاحب په وينا باچا خان سره مركې كولو ته لاړم ، دغو ورځو كښې

باچاخان عهد ساز شخصيت

باچا خان د كابل سين په غاړه يوې ډاك بنګله كښې نظر بند وۀ ، د ژمي موسم وۀ ۔ زۀ چې ورغلم نو باچا خان كټ كښې پيتاوي ته ناست وۀ ۔ انټرويو چې وشوه نو ما د دې خبر سرخي داسې لګولې وه چې He was taking sun bath ، هغۀ پيتاوے كوۀ۔

په سبا له يوې اردو ورځپاڼې د خبر ترجمه داسې كړې وه ؛ باچا خان په نمر كښې په سين كښې لامبل ۔ باچا خان چې خبر لوستے دے نو ما (مفلس دراني) ته ئې په ټيلي فون غږ كړے وكړۀ:

يلكه ! دا خلق به څۀ وايي چې باچا خان ليونے شوے دے چې په دې يخ ژمي كښې په سين كښې لامبي !!!!؟؟

غوا:

زما والد صاحب مولانا عنايت الله مرحوم وئيل چې

د يو لوے اختر په ورځ خاكسار حاجي صاحب ، حاجي عبدالحكيم سره د باچا خان ملاقات له سردرياب ته تلو۔ چارسده كښې مابنام خسرو خان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایسار شو ـ ډوډۍ مو ورسره وخوړه ـ هلته راسره یو زوړ خدايي خدمتګار ملګرے شۀ ـ مخالفینو باچا خان پسې داسې پروپېګنډې کولې چې په څلور مذهبه به ناروا وي ـ ځینې ساده باده خدايي خدمتګار به پرې هم تېروتل ـ مونږ به د هغوي د پوهولو کوشش کوۀ ـ دغه سپین ږیري په لاره یوه داسې خبره وکړه چې ما له ئې خندا راوسته ـ ما ورته وې سردریاب ته چې ورسو نو پخپله به د باچا خان نه تپوس وکړے او بیا ئې په خپله د باچا خان نه پوښتنه وکړه:

باچا خانه دا رښتیا دي چې تۀ غوا نۀ حلاله وې؟

باچا خان ورته په غور وکتل خو په خلۀ ئې هېڅ ونۀ وئیل ، بزرګ خدمتګار بیا ووې ، باچا خانه! زۀ توقه نۀ کوم ـ سم تپوس درنه کوم ، خلق وايي چې دے غوا نۀ حلالوي ـ باچا خان ورته زر جواب ورکړه:

یلکه! دا زۀ درته قصاب ښکارم چې غواګانې به حلالوم ـ

چاربېته:

د کال ۱۹۷۷ء انتخابي هلې ګولې وې ، باچا خان مُلاِزو کښې یوې جلسې ته تقریر کوۀ؛

باچاخان عهد ساز شخصیت

یلکه! د ازادۍ جنګ خو تاسو کړے دے، قربانۍ تاسو ورکړې دي، کورونه ستاسو تباه شوي دي ، قېدونه تاسو تېر کړي دي او سختۍ کړاونه خو تاسو زغملي دي او کۀ تاسو پېرنګے د ملك نه وې اِېستلے نو پاکستان به چرته وۀ ـ تاسو دومره نۀ پوهېږئ ، دا ملکونه په چاربېتو جوړېږي ؟

وېش او اختلاف:

باچا خان په ډېرو موقعو، په خصوصي توګه د پاکستان وړومبۍ دستورسازه اسمبلۍ (فروري ۱۹۴۸ء) کښې:

چې کله د پاکستان د فادارۍ سوګند پورته کوۀ ، دا خبره سپینه کړې وه چې ما د پاکستان نه بلکې د تقسیم (وېش) مخالفت کوۀ او دا مخالفت مې په ډېر اخلاص کړے دے ـ ځکه چې دې سره به د هندوستان دمسلمانانو قوت تقسیم شي او ما چې کومې خطرې محسوسولې هغه اوس دا دي تاسو پخپله هم وینئ خو هر کله چې پاکستان جوړ شۀ او زمونږ صوبه پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې راغله نو اوس به يواځې د خپلې صوبې نه ، د ټول ملك خدمت كوو ـ

د پښتنور ملازو كښې عام اولس ته خپله وينا كښې ۱۹۷۷ء ، په ساده باده الفاظو كښې د دغه نظرياتي اختلاف څرګندونه وكړه :

ما خو دوي ته هاغه وخت وئيلي وو چې دا تقسيم غلط دے (د پاكستان د دواړو برخو مغربي او مشرقي پاكستان تر مينځه زر ميله فاصله ده) دا خو لكه چې دوو تربورانو له يو پرتوګ وركړې ، يو به يوه پښنځه راكاږي او بل به بله پښنځه راكاږي نو خښتګ به ئي وشلېږي ـ نو ولي ، ونۀ شلېدۀ څۀ ؟؟

(په كال ۱۹۷۱ء كښې پاكستان دوه ټوټې شۀ، مشرقي حصه ترې بېله شوه)

مره پيښو :

د كال ۱۹۷۸ء خوا او شا خبره ده ، د بوټو صاحب د حكومت تخته اوړېدلي وه ـ د پي اين اے (پاكستان قامي اتحاد) تحريك د عروج نكتي ته رسېدلے وۀ خو نتيجه كښې ئي جرنيل محمد ضياء الحق په اقتدار كښې راغے ـ جرنيل

صاحب اول دربو مياشتو كښې دننه او بيا څۀ موده پس د ټولټاكنو (عام انتخاباتو) كولو لوظونه كول ، حېدراباد ټربيونل مات شوے وۀ ـ دغو ورځو كښې ښاغلے عبدالولي خان هم دوري كولي او پاكستان كښې به هر ځاے د دوي دروند استقبال كولے شۀ خو د باچا خان رايي او فكر بل شان وۀ ، د زېدي عبدالعزيز خان كاكا په حجره كښې ناست وۀ ـ ديوهنتون طالبعلمانو ترې ګېر چاپېره وو ـ په روانو سياسي حالاتو خبرې اترې كولې شوي ، بابا فخر افغان وئيل :

دا نسيم ولي خو ماته لېونے ښكاري ، دوي چې د قامي اتحاد په سټېج تقرير وكړې او زرګونه خلق ورته لاسونه وپړقوي نو دوي وايي ګني مونږ قومي ليډران شو ، يلكه! دا سټېج خو ستاسو نۀ دے ، د دې كټه خو به پنجاب ته وځي ـ تاسو ځان له سټېج پيدا كړئ چې كټه ئي ستاسو جولۍ ته راشي-----

بابا زلمو هلكانو سره په شګفته موډ كښې دا خبري كولي او د اين ډي پي په مشرانو ئي بوهۀ نۀ دوړول نو عبدالعزيز خان كاكا خواله ورغے او په غوږ كښې ئي ورته څۀ خبره وكړه ـ (مطلب ئي غالباً دا وۀ چې دا هلكان دي هسې نه----- ستا د خبرو نه بل څۀ تاثر واخلي) خو بابا خبره صفا كوله ، مسكے شۀ او ښۀ په اوچت اواز كښې ئي ورته ووې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

> وه ---- مرې پيشو! (د مينې لفظ) دا په تا څۀ
> شوي دي ؟ تۀ خو خدايي خدمتګار يې ، ستا
> خو خپل ستېج وۀ کنه !!!

په دې خبره عبدالعزيز خان او نور ناست کسان هم شګفته شو.

شومتيا کۀ سادګي:

د باچا خان په حقله د خلقو يوه لويه مغالطه دا هم ده چې دے "شوم" دے. تر دې چې ځينو لويو شخصيتونو هم برناحقه دغه تاثر قائم کړے دے لکه مولانا ابوالکلام ازاد غوندې شخصيت "انډيا ونز فريډم" کښې د نامعلومه صاحبانو په بيان تېروتے دے ، په ۱۹۷۷ء کښې مارشلايي دور کښې چې حيدراباد ټريبونل مات کړے شۀ او ملي رهبر عبدالولي خان او د هغۀ ملګري راخلاص شو نو د هرکلي د پاره جوړې جوړې خلق ولي باغ ته ورمات وو . د طورو عبدالمجيد خان ايډوکيټ سره ملګرو کښې زما دوست ښاغلے پرويز اقبال سلام او پخير راغلي ته حاضر شوي وو. دوي اول باچا خان له ورغلل . د سلام نه پس باچا خان يو زلمي ته ووې "په دې مېلمنو چاۍ وڅښوه " خو دوي ورته ووې چې مونږ چاۍ ناشته کړې دي. نو بابا ورته ووې چې چاۍ نه څښئ نو دا مېوې د څۀ د پاره پرتې دي؟ د دې نه واخلئ. دا ستاسو د پاره دي. مجيد

خان او ملګرو په ډېره خوشحالۍ يو يو کينو را اوچت کړۀ ، پرويز اقبال وايي زمونږ د پاره خو تبرك وۀ. بيا چې دوي ولی خان سره بړه ګړه وکړل او د دوي په لاسو کښې ئې کينوان وليدل نو مجيد خان ورته په خندا کښې ووې "دا مونږ له بابا راکړل" ولي خان وې " ښه بيا خو ګټه د اړولو ده " ټول په خندا شو خو ولي خان ورته بيا په دې حواله د ټوقې وشتې په انداز کښې وضاحت وکړۀ :

> بابا چې به چرته په دوره بهر ته لاړۀ نو د کور
> بنديانو به ساه واخسته ځکه چې کشر کول د
> بابا په وېنا عمل نۀ شي کولے ، د پوټي پوټي
> ځيز حساب کوي ، کۀ پينځۀ مېلمانۀ راشي نو
> بابا وايي چې د مېلمنو په حساب دې اخلے
> پخلے وشي او چې مېلمانۀ د شمېر دې نو بيا
> دې دومره کټوو پخولو ته څۀ حاجت دے. دا خو
> فضول خرچي ده.

باچا خان چې د قام اصلاح کوله نو صرف د خلې خبرې ئې نۀ کولې د کفايت شعارۍ او ساده ژوند تېرولو عملي نمونه به ئې پيش کوله. په دې خبره به ئې زور ورکوۀ چې د خپل څادر سره پښې غزوئ.

د چارغولۍ سبزعلي خان د باچا خان کورنۍ په خصوصي توګه عبدالعلي خان او باچا خان سره د بې تکلفه دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلقاتو دعویٰ کوي۔ طورو کښې زمونږ ځاے ته راغلے وۀ۔ وئيل ئې چې د چراګاه يوسف خان صاحب د ښاغلی عبدالولی خان او د هغۀ د ملګرو په درناوي کښې د مازيګر مېلمستيا کړې وه۔ باچا خان بابا هم راغلے وۀ۔ ماله ورايه سهي کړۀ چې بابا يو ګلاب جامن لاس کښې نيولے دے او د چايو نه ګوټ هم کوي؛ زۀ په تُندی خواله ورغلم:

بابا! تاسو هم دا متايي ګلاب جامن خورئ؟ بابا ورته ووې نو ولې زما پرهېز دے څۀ؟ ښاغلي سبزعلی خان ورته ووې "مونږ خو دا اورېدلي دي چې د بابا خوراك څښاك ساګ،سکرك شوملې، غوټه پياز او چکی ګوړه ده" د دې په جواب کښې ورته بابا پوره تفصيل بيان کړۀ،

> چې د قام د اصلاح د پاره تحريك چلوو نو په خدايي خدمتګارو به مې سختي کوله۔ ما ته د دوي کمزورۍ معلومې دي۔ د پېسې درك به ورسره نۀ لګي، د مېلمه دپاره به په قرضو سودا راوړي، کۀ غم وي او کۀ ښادي، بې ځايه خرچونه به کوي۔ ديګونه به سوارۀ کړي، چرګان او پولاونه به پخوي۔ خپل ځان لوټ کړي۔ خپل بچي خوار کړي او بيا د پولۍ پرق ته کښېني او دا جلسي جلوسونه څۀ يوه ورځ خو به نۀ وه۔ کله به يو ځاے ته تلو کله بل ځاے ته

باچاخان عهد ساز شخصيت

> او څۀ لس او شل به هم نۀ وو، دا خو به په سوونو او زرګونو خلق وو نو ما نۀ غوښتل چې دا ټول دې د يو تن يا څو کسانو اوږو بار شي۔ ما به په کلکه وېنا کوله چې خدايي خدمتګاران به ځان سره غوټه پياز وي کۀ سوکړك، د خپلې ډوډۍ بندوبست به پخپله کوي او اوس هم په دې عمل کوم چې ساده کار پکار دے

سبزعلی خان ورته ووې:

نو دا اوس تاسو وګورئ دا خو ساده کار نۀ دے۔ سرۀ کړي چرګان دي......باچا خان ورته غوړېده ووې:

> يلکه! نو دا يوسف خان خو ددې علاقې خان دے، توان ئې شته۔ د دۀ پرې څۀ؟

دال او پلاو:

په دې موضوع ځان له يو خوندرو بحث کېدے شي۔ سادګي او کفايت شعاري، فضول خرچي او شومتوب جدا جدا فکري او ذهني رويې دي۔ زما ورور ښاغلے اسرار د طورو د بغداري امير محمد خان په حواله يوه واقعه بيان کړې ده۔ دے د مشهورې شاعرې اديبې ډاکټر سلمیٰ شاهين او ډاکټر نګار پلار وۀ۔ سور سپين ښکلے بنيادم وۀ۔ په هلکوانه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايي خدمتګارۍ تحريك كښې جېل ته تلے وۀ ، له دې كبله په خدايي خدمتګارو كښې د وړوكي اميرمحمد په نوم يادېدۀ ځكه چې ستر امير محمدخان د ښاغلي محمد اعظم خان پلار "خان لالا" وۀ. د بغدادي امير محمد خان ، د ګوجرو ګړې ميا شاكر الله باچا ، باچا خان سره لاهور ته تلي وو. د ميا محمود على قصوري صاحب مېلمانۀ وو. هلته چې اورسېدل نو باچا خان حسب معمول ميا قصوري صاحب ته يادګيرنه وركړه چې ځان ډېر مۀ كړوئ. د ساده ډوډۍ بندوبست وكړئ. هغۀ ورته لاس په نام شۀ خو ميا شاكر الله باچا ورته پټ غوندې ووې. باچا خان دې خوري ساده مونږ له سم انتظام وكړه. ميا صاحب دوي له هم تسلي وركړه چې فكر مۀ كوئ ، هر څۀ به وشي. باچا خان ئې جدا كمرې ته بوتلو ، اوبۀ ، صابون، توليه ئې ورته كښېښودل چې مونځ اودس او لږ ارام وكړي. څۀ وخت پس باچا خان ته ډوډۍ كښېښودې شوه ، ساده دال ماستۀ وو، باچا خان ورته ووې ، هغو نورو دوو ته هم ووايئ چې راشي. ميا قصوري ورته وايي: هغوي له هلته ډوډۍ يوړلې شوه. تاسو دلته په ارام وخورئ. باچا خان ورته ووې " خير دے كۀ هغوي نۀ راځي نو زۀ به ورشمه ، مونږ خو يو ځاے راغلي يو. نو په يو ځاے به ډوډۍ وخورو. بيا باچا خان د دالو ركېبۍ او ډوډۍ په لاس كښې نيولې د هغوي كمرې ته ورغے ، هلته سرۀ

كړې چرګان وو، غوښه او پلاو ، فيرني وغيره په مېز پراتۀ وو. باچا خان ورتلو سره وروميې خبره دا وكړه :

نفس دربانديې داسې غلبه وكړه چې هر څۀ درنه
هېر شو. تاسو لاځان ته خدايي خدمتګار وايې.

بيا ئې ووې :

په خپله خو راغلئ پلاو چرګانو ته كښېناستئ
نو دا دال خور درته زۀ ښكاره شوم ؟

عجيبه مصنف:

ځينو انټرويوګانو كښې به چې د باچا خان نه د غوره او خوښ كتابونو او مصنفانو په بابله پوښتنه وشوه او بيان به ئې كوو نو مُسكے به شۀ او صحافيانو ته به ئې په انګرېزۍ كښې ليكلے كتاب "ګولډ اينډ ګنز" په حواله وئيل :

تاسو به دنيا كښې داسې مصنف هډو ليدلے نۀ
وي چې په خپل كتاب ئې پخپله پابندي لګولې
ده.

يادګيرنه:

دا مضمون ما د نوي سره ترتيب كړۀ خو دې كښې ما بيا هم د باچا خان د كتاب " زما ژوند او جدوجهد " څخه استفاده نۀ ده كړې . باچا خان چې خپل كتاب كښې د جېل د سختيو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراك څښاك د انتظامي معاملو د قېديانو د رويو ، د يو قېدي د لباس پوشاك ، د عدم تشدد په فلسفه د عمل كولو او د صبر استقامت د مظاهرو ذكر كوي نو دي كښې هم د بابا د شگفته مزاج او ځاے په ځاے د خوږ او تېرۀ طنز مثالونه شته دے خو پكار دي چې دغه كتاب لوستونكي پخپله ولولي ۔

و ما توفيقي الا بالله

ميا وكيل شاه فقير خېل

د باچا خان تحريک او پښتو ادب

د پښتونخوا په دې سيمه كښې د پښتنو يو څو تحريكونه د وخت د تقاضوپه سبب راولاړ شوي وو ۔ د دغه تحريكونو مقصد او نصب العين يو شان وو ۔ هغه دا چې پښتانۀ په لساني ، مذهبي ، سياسي، شعوري ، ثقافتي او تمدني لحاظ سره يو ځانگړے لوړ مقام لري او دوي ته دې هم دغه مقام حاصل شي خو د دغه مقام حاصلولو د پاره په دغه لار كښې استعماري او جابر قوتونه خنډان وو ۔ دغه تحريكونو كښې د بايزيد پير روښان تحريك، د ستر تنگيال خوشحال خان خټك تحريك او د ستر فخر افغان باچا خان تحريك په نظر راځي ۔ د دې درې واړو تحريكونو كړې د تاريخ مطالعه كوونكيو ته په قامي او سياسي توگه د يو بل سره تړلي ښكاري خو دلته دا وضاحت ضروري گڼم چې د بايزيد روښان تحريك په اول كښې صوفيانه ، مذهبي او اصلاحي تحريك وۀ چې بيا ئې ورستو د قامي او سياسي تحريك رنگ واخستۀ ۔ بايزيد روښان او ستر خوشحال خان بابا دواړه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت استعماري او پښتون دښمن قوت مغل سره په جنګ مخ وو ـ ستر خوشحال خان بابا خو د افغان ننګ او پت ژړلو څکه ئي نعره کړه :

د افغان په ننګ مي وتړله توره
ننګيالے د زماني خوشحال خټك يم

خو د دي دواړو تحريکونو سره په هغه وخت کښي د پښتو ادب دوه مکتبونه وجود کښي راغلل ، دواړو مکتبونو په خپل ژور علمي انداز کښي د پښتو ادب او ژبي خدمت په فراخه توګه کړے دے او پښتو ادب ته ئي ډېر څۀ ورکړي دي ـ د روښانيانو ډلي د صوفيانه شعري ادب خورولو او وده ورکولو کښي لوے کردار ادا کړے دے ، دغه مکتب د مرزا خان انصاري ، دولت خان لواني ، على محمد مخلص او ارزاني غوندي د لوي پائي شاعران پيدا کړل ـ د روښاني مکتب لويه کارنامه د پښتو ژبي رسم الخط ايجادول وو او بايزيد روښان هم د دغه رسم الخط ابتدا د خپل کتاب خيرالبيان په ليکلو سره کړي وه او دغه شان خوشحال بابا هم د خپل مکتب سرخيل وۀ او دغه مکتب پښتو ادب ته په تاريخي ، تحقيقي ، نثري او شعري لحاظ سره لوړ مقام ورکړے دے او د پښتو ژبي ليك لوست ئي د وخت د تقاضو

مطابق په نوي رسم الخط سره اسان کړے دے ـ دغه مکتب د اشرف خان هجري ، سکندر خان خټك، ګوهر خان خټك، صدر خان خټك ، عبدالقادر خان خټك او افضل خان خټك غوندي لوے لوے شاعران او عالمان پيدا کړي وو او تر اوسه دغه مکتب د پښتو ادب ګلستان ښېرازه کړے دے ـ زما د دي بحث مطلب دا دے چي د پير روښان او خوشحال خان بابا تحريکونه سوچه قامي او سياسي وو ـ دي تحريکونو ته مونږ په خصوصي توګه ادبي تحريکونه نۀ شو وئيلي بلکې دا وئيلي شو چي د دغه تحريکونو په وجه د پښتو ادب دوه مکتبونه په وجود کښي راغلل او د دغه ادبي مکتبونو په دغه تحريکونو کښي د مخکښي بوتللو لوے لاس وو ـ

اوس راځو د شلمي صدی يو ډېر لوے منظم تحريك طرف ته چي مونږ ورته تعليمي، ادبي، قامي ، سياسي او شعوري تحريك وئيلي شو ـ د دغه تحريك محرك ستر پښتون مبارز فخر افغان باچا خان دے چي د جهالت په تيارو کښي پروت د بي علمه، بي اتفاقه او بدحاله پښتون په حالت غمژن او ويرژن کېږي او د دغه ارمان خاکه ئي اروانښاد فضل محمود مخفي د دي الفاظو سره مخکښي کوي :

زۀ د قوم په غم ژوندے يم دغه غم به په زړۀ تل وي
په څيګر سوے له دي يم سر کښبي اور مي دي نه بل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايه داسې ژوندون راکړې چې مې زړۀ کښې غم د قام وي
په دې غم کښې لېونے وې دغه غم په ما بارتل وي
خدايه داسې وخت به راشي چې زمونږ جهاز به هم وي
لکه باد به په هوا شي په ترخو اوبو به سم وي
زۀ به خپل جرنېل پسې يم په دشمن به داو کول وي
په ارمان ارمان له دې يم خدايه داسې وخت به کل وي

باچا خان يو سوچ خپل کړو، کۀ چرې پښتون په تعليمي او علمي لحاظ سره معمور شي نو هله به د خپل لساني، سياسي ، شعوري، ثقافتي او تمدني حالت نه خبر شي او د جهالت د تيارو نه به بهر شي او پښتون قام به د ترقۍ په لار مخکښې لاړ شي او دغه قلم او کتاب به د دۀ د روښانه ژوند ضمانت وکړئي۔

په دې باره کښې باچا خان د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد " کښې ليکي :

زۀ په مشن سکول کښې د خپل هېډ ماسټر او د هغۀ د ورور ډاکټر وګرم نه ډېر متاثره وم ۔ د هغوي قربانيو راباندې ډېر اثر کړے وۀ۔ زما هم دا خيال پيدا شوے وۀ چې د دې قام او وطن خدمت مې وکړې۔ په دغو ورځو کښې زمونږ د قام د جهالت په وجه ډېر بد حالت وۀ ۔ نۀ د

باچاخان عهد ساز شخصيت

حکومت له خوا څۀ انتظام وۀ او نۀ د قام له خوا ۔ د تعليم کولو هېڅ انتظام نه وۀ او کۀ په کوم کلي کښې به پرائمري سکول وۀ هغې ته به هم ملايانو څوك نۀ پرېښودل نو ما غوښتل چې د پښتنو د بچو د تعليم د پاره په ملك کښې اسلامي مدرسې جوړولو کوشش وکړم او خپل ژوند به په دې خدمت کښې تېروم ۔ په ۱۹۱۰ء کښې ما او مولوي عبدالعزيز صاحب يوه مدرسه په اتمانزو کښې جوړه کړه او د نورو مدرسو جوړولو د پاره مو په نورو علاقو کښې دوره شروع کړه۔ د خلقو توجه مې د علم طرف ته کړه او د پښتنو په زړونو کښې مې د علم د ضرورت احساس پيدا کړۀ او دغه شان مو ورو ورو په مختلفو علاقو کښې د مدرسو جوړول شروع کړل په لږ وخت کښې ډېرې مدرسې جوړې شوې۔

تاريخ ګواه دے چې هر تحريك يو نصب العين او مقصد د پاره شروع کېږي نو په مخالفت کښې ئې خامخا څوك راوڅېږي نو دغه شان هم په دغه ورځو کښې د مدرسو جوړولو مخالفت کښې د هغه وخت ملايان، پيران او خانان راوچت شول او مخالفت ئې شروع کړۀ او په خپل تقريرونو کښې به ئې خلقو ته وئيل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبق د مدرسې وايي
د پاره د پيسې وايي
په جنت کښې به ئې ځاے نۀ وي
په دوزخ کښې به غوپې وئ

خلقو چې به دا واوريدل نو خپل بچي به ئې منع کول.

په دغه حقله باچا خان وايي:

> په دغه وخت کښې قام د ملايانو او باباګانو په جال کښې ګېر وۀ او د هغوي د اثر لاندې د بل چا اثر ئې لا نۀ وۀ منلې او يو قام هله د چا اثر قبلوي چې اثر والا پکښې پيدا شي کله چې ملايانو زمونږ د مدرسو مخالفت شروع کړۀ نو د خپلو مدرسو د پاره مونږ د ترنګزو حاجي صاحب سرپرست وټاکۀ نو په دې طريقه مونږ څۀ نا څۀ د ملايانو د تخريب نه بچ شو. د حاجي صاحب په وجه مونږ ته په دې کار کښې ډېره کاميابي حاصله شوه. (زما ژوند او جدوجهد صفحه ۷۹)

هر کله چې انګريز په دې خبر شۀ چې پښتون قام په تعليمي لحاظ پرمختګ غواړي او دغه تعليمي پرمختګ سره به په پښتون قام کښې انقلاب راشي او دغه انقلاب زمونږ د پاره د يو لوے طوفان ذريعه وګرځي او دا يو داسې قام دے چې زمونږ د مقابلې طاقت او جرات لري نو ولې دې مونږ د

دوي دغه منصوبې ختمې نۀ کړو او هم په دې کوشش کښې لګيا شو. د دغه مدرسو جوړولو تحريك ناكامه كولو د پاره ئې هر قسم طريقې خپلې کړې. په دې دوران کښې د خلافت تحريك شروع شۀ او د هجرت کولو اواز پورته شۀ نو د دې سيمې پښتانۀ هم افغانستان ته په هجرت لاړل. په دغه کښې باچا خان هم په هجرت لاړۀ چې پنځلس کاله پس راغے نو وايي:

> د افغانستان او ازاد قبائلو چې مې حالت وليدۀ او پنځلس کاله مې په هندوستان قبائلو او افغانستان کښې غرزې پرزې وکړې نو په دې نتيجه ورسيدم چې انقلاب د منډې کار او دومره اسان څيز نۀ دے. انقلاب د سړي سينې کار دے. انقلاب علم او پوهه غواړي ، انقلاب عالمان او پوهان غواړي . د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے. تۀ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په خومره جوش راوتلي وو ، ټول لاړل خوارۀ وارۀ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښۀ فکر وکړۀ ، په دې نتيجه ورسيدم چې زمونږ د قام نۀ تجارت خوا ته توجه شته ، نۀ د صنعت خوا ته ، نۀ د زراعت خواته او نۀ د تعليم خواته. د بلې خوا په رسمونو رواجونو کښې تر غوړو ډوب دے. په خانه جنګو اخته دے. داسې قام انقلاب نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولې او دا قام د دې بلاګانو خلاصول په کار دي
چې سیاسي شعور پکښې پیدا شي او دا کار یوه
پُر امنه فضا غواړي ـ تر دغه وخته پورې زهٔ په دې
عقیده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ـ
تشدد راته د انقلاب نزدې او د کامیابۍ لار
ښکاریده خو د تجربې نه وروستو راته معلومه
شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ تیاریږي
نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس
کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ،
اول به د انقلابي اشخاصو د تعلیم او تربیت د پاره
قومي مدرسي جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ
زهٔ چې د هجرته بېرته راغلم نو د هغو مدرسو
بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګیانو
د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (زما ژوند
او جدوجهد ، مخ ۱۸۲ ـ ۱۸۳)

باچا خان دغه تعلیمي او اصلاحي تحریك په منظم ډول مخکښې بوتلل غوښتل نو په ۱۹۲۱ء کښې د انجمنِ اصلاح الافاغنه په نوم تولے ئې جوړ کړهٔ چې د هغې مقصد او نصب العین د پښتنو د غلطو رسمونو ، رواجونو د اصلاح کولو د تشدد نه د منع کولو او پکښې د قامولۍ د مینې او محبت پیدا کول وو او هم په دغه کال ۱۹۲۱ء کښې ئې د انجمن د

سپوري لاندې په اتمانزو کښې د ازاد سکول بنیاد کښېښودهٔ ـ د دې سکول په بنیاد کښېښودو کښې د باچا خان سره قاضي عطاء الله ، میا احمد شاه ، حاجي عبدالغفار خان ، محمدعباس ، عبدالاکبر خان اکبر، تاج محمد خان ، عبدالله شاه او خادم محمد اکبر ملګري وو ـ

په دې حقله باچا خان په خپل کتاب زما ژوند او جدوجهد کښې لیکي:

مونږ د خلقو د پوهولو او پکښې د مینې محبت،
وروري او قامولۍ د پیدا کولو د تعلیم شوق د
پیدا کولو او د قام نه د غلطو رسمونو رواجونو
ختمولو او د قامي مدرسو د پاره د مرستې
حاصلولو په غرض کلي په کلي کور په کور دورې
شروع کړې او په خلقو کښې مو د ژوند احساس
پیدا کړو ـ زما د دورو پېرنګي سره ویره پیدا شوه ـ
سر هملټن زمونږ د صوبې چیف کمشنر وهٔ ، هغه
زما باباجان وغوښتهٔ ، ورته ئې ووې چې دا ځوے
دې څهٔ کارونه کوي ، ټول خلق لمسوي ـ منع ئې
کړه ـ د دهٔ سکتر سعدالله خان د عمرزو خان وهٔ ـ
هغهٔ مې باباجان ته وئیلي وو چې تهٔ ګوره چیف
کمشنر ستا خومره احترام کوي ـ خومره چې ستا
مني هغه هومره د چا نهٔ مني ـ تهٔ د دهٔ دخوشحالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره خپل ځوے منع کولې قدرې نۀ شي ـ بابا مې راغے، زۀ ئې کښېنولم ، راته ئې وئيل چې ځويه د دې کارونو نه لاس واخله ، ځان دې په مصيبت اخته کړے دے ـ سرکار هم خفه کېږي چې نور څوك ئې نۀ کوي تۀ ئې څۀ کوې ـ ما ورته وې چې ښه ده بابا چې تۀ وايې مۀ کوه نۀ به ئې کوم، ډېرو خلقو چې مونځ پرېښے دے نو زۀ ئې هم پرېږدم خو تۀ به بيا ما ته نۀ وايې چې مونځ ولې نۀ کوې ؟ بابا مې راته ووئيل چې مونځ خو فرض دے ـ ما ورته وې بابا دا علم خو هم فرض دے ـ بابا مې وې ښه ده څه کوه او بيا چيف کمشنر ته ورغے ورته ئې ووئيل چې صاحبه مونږ ستاسو د خوشحالۍ دپاره خپل دين نۀ شو پرېښودې ـ (زما ژوند او جدوجهد مخ ۱۵۸ ـ ۱۸۲)

د باچا خان دا ارمان وۀ چې د پښتون بچې دې د زمانې د نوي تعليم او د خپل ثقافت ، ژبې ، تاريخ نه واقف شي نو ځکه باچاخان مغربي او مشرقي علوم دواړه د پښتنو بچو ته په دغه مدرسو کښې ورکول غوښتل چې پښتون به د تعليم په وجه اتفاق او ورورولي مينه وپېژني او د تيوك په ځاے به د قلم او کتاب په ذريعه خپل مرام ته ورسي ـ پېرنګے په خبره پوهه شو چې دا تحريك اوس د ختمېدو نۀ دے او باچا خان او د هغۀ

ملګري په خپلو ارادو کښې کلك دي او دوي مونږ هېڅ کله هم د خپلې لارې نه اړولي نۀ شو ـ دوي په پېسو اخستې نۀ شو او دا تحريك په خان ، مُلا ، پير باندې نۀ ناکامه کېږي نو بله لار ورسره نه وه نو باچا خان ئې سره د انجمن اصلاح الافاغنه د ملګرو د دفعه 40 FCR لاندې په دسمبر ۱۹۲۱ء کښې ګرفتار کړل نور ملګري ئې خوشې کړل خو باچا خان ئې درې کاله قيد کړۀ او په جېل کښې ورسره ناروا سلوك وشۀ او تکليفونه به ئې ورکول چې دې به د خپلې خبرې نه واوړي خو دغه د غېرت او پت ډك پښتون چرته د خپلې خبرې نه اوړېدۀ ـ مرګ ته تيار وۀ خو دپښتون غلامي ئې نۀ منله ـ د انګرېز دا خيال وۀ چې د باچا خان نيولو سره به د مدرسو جوړولو دغه تحريك او انجمن اصلاح الافاغنه به ختم شي خو دې تعليمي تحريك په کلي کښ د مدرسو جال خور کړے وۀ او مرکزي مدرسه د اتمانزو ازاد هايي سکول وۀ او بيا هغه وخت راغلو کوم چې فخرِ افغان باچا خان سترګې په لار وۀ ، د دې مدرسو په ذريعه په هلکانو کښې د ديني ، مذهبي ، تاريخي او سياسي شعور پيدا شو او هم دې مدرسې د ماسټر عبدالکريم غونډې پوهه عالم، اديب، شاعر او دانشور پيدا کړۀ او هغه به دغه تحريك کښې د خپل دماغ ، قلم او ژبې په ذريعه جوش او ولوله پيدا کوله ـ دې مدرسې د عبدالولي خان غونډې يو بې باکه جرې ستر سياستدان پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالغني خان غونډې د لويې پاې شاعر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادیب ، فلاسفر پیدا کړۀ . دې مدرسې د عبدالروف قربان غوندې شاعر او سیاستدان په درګئ ملاکنډ کښې پیدا کړۀ . دې مدرسې د سعادت خان جلبل په شان ملي شاعر پیدا کړۀ چې تر مرګه د باچا خان لمن ئې نۀ وه پرېښې او دغه شان په صوابی ، نوښار ، مردان ، کوهاټ ، بنو ، ډېره اسماعیل خان ، هزاره او قبائلي اېجنسو کښې د دې مدرسو نه چې څومره هلکان فارغ شوي وو هغوی د خپلو تقریرونو ، نظمونو ، تحریرونو په ذریعه اودۀ قام راوېښول شروع کړل او دغه شان په پښتنو کښې د باچا خان د زړۀ ارمان په دمه دمه پوره کېدۀ او پښتون قام د علم د رڼا لیتکي بلول او په مخکښې تګ ئې کولو لکه څنګه چې وئیلي کېږي چې د هر تحریك په شا د هغه ژبې د ادب لاس وي او دغه ادب د اجتماعي فکر ترجمان شي او بیا د هغه ژبې قام ته د خپل منزل لارې ښايي او په دغه لارو بیا هغه قام یون کوي او په دې هرڅۀ کښې د ادیب او شاعر ، عالم ، پوهاند ، دانشور لاس وي او دغه وجه وه چې دغه مدرسو کښې لوستونکیو هلکانو ته د میا احمد شاه ، مولوي محمد اسماعیل ، خادم محمد اکبر ، تاج محمد تاج ، حاجي عبدالغفار خان ، عبدالاکبر اکبر ، محمد عباس خان غوندې پوهانو ، عالمانو ، ادیبانو ، شاعرانو رهنمایي او د استاذئ شرف حاصل وۀ . د باچا خان دې هلو ځلو سره پښتون راویښ شۀ ، خپل اقدار ئې وپېژندل ، د خپلي ژبې ، ثقافت او تاریخ نه

خبر شۀ او د انګرېز نه ئې د ازادئ مطالبه وکړه . باچا خان پوهه شۀ چې زما حکمتِ عملئ رنګ راوړۀ ځکه چې هغه د مخکښې نه د عدم تشدد لار خپله کړې وه . د ټوپك په ځاے د قلم نه کار اخستۀ او د قلم او کتاب په ذریعه ئې پښتون قام راویښ کړۀ . باچا خان او د هغوی ملګري په دې پوهېدل چې د دې تحریك د کامیابئ انحصار په خلقو کښې جوش جذبه ولوله او غورځنګ په هله راپیدا کېږي چې زمونږ د تعلیمي تحریك په نتیجه کښې جوړو شویو مدرسو کوم عالمان ، پوهان ، شاعران ، ادیبان ، دانشوران ، فنکاران او سیاستدانان پیدا کړي هغوی دې کلي په کلي کور په کور حجره په حجره او جومات په جومات وګرځي او د خپلو ملي او قامي انقلابي شعرونو ، لیکونو او تقریرونو په ذریعه خپل پیغام پښتنو ته ورسوي او هم دغه شان دې ثقافتي ، ادبي جرګې او تنظیمونه قائم کړي . انجمن اصلاح الافاغنه دا فیصله وکړه چې هر کال به د دې انجمن د سپورې لاندې کلیزې جلسې کولې شي ، په دغه جلسو کښې به مشاعرې او ډرامې هم کېږي او په دې سره به د پښتنو ادب او ثقافت ارتقا وموميي . د دې فیصلې په رڼا کښې انجمن اصلاح الافاغنه په اپرېل ۱۹۲۷ء کښې د یو طرحي مشاعرې او ډرامې اهتمام وکړۀ او کومو شاعرانو چې ښه نظمونه وئیلي وو هغوی ته ئې انعامونه او تمغې هم مقرر کړې . د دغه اولنئ مشاعرې طرحه وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

''کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي ''

په دې مشاعره کښې اول انعام ارواښاد عبدالخالق خليق صاحب د سرو زرو تمغه واخسته، دوېم انعام ارواښاد فضل محمود مخفي صاحب د سرو سپينو ګډه تمغه واخسته او درېم انعام د کوهاټ مولانا ګل احمد صاحب ته د سپينو زرو تمغه ورکړې شوه ـ د ارواښاد خليق صاحب د نظم څو شعرونه په دا رنګ وو :

د سرحد صوبه به هم يو ګلستان شي
کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي
چې د خپل وجود اختيار ئې لاس کښې نهٔ وي
په تش نوم به څهٔ امير شي څهٔ به خان شي
هېڅ مشکله ازادي نهٔ ده خليقه
خو کهٔ څوک د اتمانزو په پل روان شي

او دغه شان په دغه جلسه کښې د عبدالاکبر خان اکبر ليکلي شوي ډرامه ''درې يتيمان'' په نوم ستېج شوي وه ـ خان عبدالولي خان په دې ډرامه کښې د مشر يتيم کردار ادا کړے وهٔ ـ عبدالولي خان په خپل کتاب '' باچا خان او خدايي خدمتګاري '' کښې د دې ډرامې په حقله ليکي :

دا د يو غريب زميندار د کورنۍ قيصه وه چې
هغه عاجز د ماليې د ورکولو نهٔ وهٔ نو په هغې

کښې ئې کور تالا شوے وهٔ او هغه زندان ته لېږلے شوے وهٔ ـ د هغهٔ نه وروستو دوه ماشومان بچي پاتې شوي وو ـ زهٔ پخپله په دغه ډرامه کښې وم او د مشر يتيم کردار مې په غاړه وهٔ چې زمونږ کور تالاشو ، پلار رانه پوليس د ملك په ښودنه بوتلو نو يو ساعت پس زما دا کشر ورور ما ته په ستېج په ژړا شو ـ وې وږے يم ، ستېج ته مخامخ په زرګونو خلق ناست وو ، په دې ډرامه کښې بالکل بوخت، دې هلك چې ما ته په دوېم ځل ووې چې لالا زهٔ وږے يم نو په دې مخامخ ناستو تماشګيرو نه يو بوډا راپاڅېدهٔ ، نيغ ستېج ته راغے، ما چې ورته وکتل نو سترګې ئې د اوښکو ډکې وې ، هغه ئې د پټکي په پلو اوچې کړې ، د ترخ د جېب نه ئې څهٔ راوېستل او ما له ئې په لاس کښې کښېښودل او ډېره په تسله ئې ما ته ووې چې بچے خفه کېږه مه ، دا واخله او خپل دې ماشوم ورور له پرې ډوډۍ واخله ، ما چې وکتل نو هغهٔ زما په لاس کښې يوه روپۍ او شپږ انې پرېښې وې ـ

(باچا خان او خدايي خدمتګاري مخ ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان د پښتونخوا په دې سیمه دغه اولسي مشاعره اولنۍ مشاعره او دغه ډرامه "درې یتیمان" اولنۍ ستېج ډرامه وه چې اعزاز ئې دغه انجمن ته حاصل دے۔

د ګران پوهاند ډاکټر همایون هما صاحب د وینا مطابق:

> رضا همداني "درې یتیمان" ته د پښتو ادب وړومبۍ تسویدي ، عملي او منظمه ډرامه وئیلي ده ۔ (پښتو مجله، درې میاشتنۍ ۔ جولایي، ستمبر ۲۰۰۷ء صفحه **۵۲**)

په کال ۱۹۲۸ء کښې د اپریل په یویشتمه نېټه په کلیزه دستوره کښې په اتمانزو کښې یوه بله طرحي مشاعره د حاجي عبدالغفار د صدرات لاندې وشوه چې طرحه ئې دا رنګه وه :

" کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن شي"

هم په دغه جلسه کښې یوه بله ډرامه د عبدالاکبر خان اکبر لیکلې د "تر بور" په نوم ستېج شوې وه ، دغه هم یوه اصلاحي ډرامه وه ؛

د دې جلسې باره کښې عبدالخالق خلیق صاحب په خپل کتاب " زۀ او زما زمانه" کښې لیکي:

> په دې کال کښې چې موسم وۀ د بهار
> صدارت کښې د حاجي عبدالغفار
> اتمانزو کښې جلسه وشوه عالیشانه
> عالمونه وو راغلي له هر خوا نه

> د تېر کال په شان ډرامه پکښې هم وشوه
> د پښتو مشاعره پکښې هم وشوه
> طرحه دا وه کۀ د چا یاده تر نن وي
> "کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن وي"
> کوم یو نظم چې له ټولو وۀ بهتر
> هغه شمېر شو د خادم محمد اکبر
> دویم نظم د تورسم کاکا حساب شۀ
> د شېرپاو فضل واحد دریم کامیاب شو
> (زۀ او زما زمانه ، صفحه: ۴۲)

د دغه ډرامې باره کښې سید صابر شاه صابر په خپل کتاب " د رڼاګانو محفلونه" کښې لیکي :

> په کال ۱۹۲۸ء کښې د ازاد سکول په کلیزه غونډه کښې په اتمانزو کښې بله ډرامه هم د عبدالاکبر خان اکبر د "تربور" په نوم د ستېج په سر وښودلې شوه۔ دې ډرامې اصلاحي اړخ لرلو۔ د دې ډرامې اصلي کاپۍ په ۱۹۳۰ء کښې هغه وخت د مینځه لاړې چې د عبدالاکبر خان اکبر د کور تلاشي انګرېز سرکار وکړه او هغه "تربور" نومې ډرامه ئې هم د هغۀ د نورو ډېرو منظوم کلام سره په خپله قبضه کښې واخسته۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رڼاګانو محفلونه، د ادبي جرګو مرکو تاريخ، مخ ۴۴)

په ۲۱م اپرېل ۱۹۳۰ء په اتمانزو کښي يوه ډېره درنه جلسه وه چي د صوبي د ګُټ ګُټ نه ورته پښتانهٔ راغلي وو ـ په دغه جلسه کښي د انجمن اصلاح الافاغنه او د خدايي خدمتګارو جرګي الحاق وشهٔ ـ په دغه جلسه کښي يوه درنه مشاعره هم شوي وه چي په ګڼ تعداد کښي شاعرانو په کښي ګډون کړي وهٔ ـ د دي طرحي مشاعري طرحه دا رنګه وه :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي

د دي مشاعري په حقله احمد کاکا په خپل کتاب "خدايي خدمتګاري" کښي ليکي :

> شپي له مشاعره وه ، د ټولي صوبي نه شاعران راغلي وو ـ قابلِ ذکر کسان پکښي دا وو ؛ ګل احمد د مرغز، تورسم د دوه سرو، فضل واحد ملا د شېرپاو، حبيب الله کاکا د ترنګزو، سيدرسول رسا بدرښو، عبدالاکبر اکبر د عمرزو، عبدالخالق خليق د ماڼکي، خادم محمد اکبر د چارسدي، ميا شاکرالله د نوښار، نصر الله د اتمانزو او نور هم ډېر وو خو ماته ئي نومونه نهٔ دي ياد ـ د مشاعري طرح دا رنګه وه:
>
> "جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي"

د مرغز ګل احمد په دي طرح دا نظم وئيلے وهٔ :

باچاخان عهد ساز شخصيت

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
را به وړي غونچي د ګلو نن پرون کښي تلي دي
باز کهٔ د غماز په منګل ناست دے هېڅ پروا نشته
مونږ د زړهٔ په غوښو باتوران ورته ساتلي دي
نهٔ کوي تعليم د ازادۍ پښتونه ړوند شولي
تا د غلامۍ په مدرسه کښي څهٔ لوستلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړي غونچي د ګلو نن سبا کښي تلي دي
نخښنه د مراد زمونږ به درنګ ساعت له ولګي
مونږ ورله خپل کور د اتفاق ګولۍ ساتلي دي
مهٔ کوه غفلت پښتونه نور اوس ويښ د خوبه شه
څهٔ رنګ چي الفاظ د ګل احمد له خلي وتلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دی
رابه وړي غونچي د ګلو نن پرون کښي تلي دي

دا نظم ګل احمد او فردوس اورلے وهٔ ـ د دواړو اوازونه ډېر ښکلي وو ـ مشاعره تر ډېره وخته پوري جاري وه ـ د دي د پاره خليق صاحب ، خادم صاحب او تورسم دوي مقرر وو چي نمبري ورکړي ـ دوي ګل احمد له اول ، فضل واحد ملا له دوېم او تورسم له درېم نمبر ورکړهٔ ـ په انعامونو کښي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاندۍ تمغې، نومونه وربانديې ليكلي وو ـ دې مشاعرې خلق داسې كړل لكه چې په اور تېل واچوي.
(خدايي خدمتګار تحريك ورومبې توك، احمد كاكا.
صفحه: ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۸۵)

عبدالخالق خليق په خپل كتاب "زۀ او زما زمانه" كښې د دې مشاعرې په باره كښې ليكي :

په شلم او يويشتم مياشت د اپرېل
اتمانزو ته خلق راغلل ډېر په سېل
سالانه جلسه وه بيا د انجمن
ورته راغلل عالمونه د وطن
پكښې وشو قسماقسم تقريرونه
رنګارنګ هم پكښې وشو تجويزونه
د شپې وشوه ښۀ درنه مشاعره
ګل احمد صاحب ته وركړې شوه تمغه

د انجمن د كليزو مشاعرو او ډرامو نه علاوه نورې مشاعرې او ډرامې د انجمن له اړخه شوې دي لكه په ۱۹۳۰ء كښې د عبدالخالق خليق ليكلې ډرامه "د خدايي خدمتګار" په نوم د فخر قوم ميا صاحب په خواهش په زيارت كاكا

باچاخان عهد ساز شخصيت

صاحب كښې په يوه جلسه كښې ستېج شوې ده ـ د دغې ډرامې هيرو د خليق صاحب ورور عبدالمالك وۀ.
په دې باره كښې ګران پوهاند ډاكټر محمدهمايون هما صاحب درې مياشتنۍ پښتو جولايي ـ ستمبر ۲۰۰۷ء ، په خپله يوه مقاله "ښكلا" كښې ليكي :

د پښتو اولنۍ ډارمې "درې يتيمان" نه پس چې كومې ډرامې زمونږ مخې ته راغلې هغه د رضا همداني د وينا له مخه د امير نواز خان جليا "درد" (۱۹۳۰ء)، د عبدالخالق خليق "خدايي خدمتګار" (۱۹۳۰) او شهيده سكينه او د فضل رحيم ساقي "سپېرۀ مرګے" (۱۹۳۵ء):

او هم په دغه مقاله كښې ډاكټر پروفېسر هما صاحب بل ځاے ليكي:

د پښتو د ورومبۍ طبعزادې ډرامې "درې يتيمان" مصنف عبدالاكبر خان اكبر د "جونګړه" په نامه خپله دويمه ډرامه په كال ۱۹۴۵ء كښې ليكلې وه چې عمرزو او شاهي باغ كښې ستېج شوه او په كال ۱۹۴۶ء كښې چاپ كړې شوه ـ په جونګړه كښې د اولس د معاشي بدحالۍ او د شتۀ منو د لاسه د هغوي د تريخ ژوند نقشه رابښكلې شوې وه او ورسره قام ته د سياسي شعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو درس هم په كښې موجود دے ۔ (دري مياشتنۍ پښتو ، جولايي ، ستمبر ۲۰۰۰)

باچا خان چي دپښتون قام د پوهې ، علم، تعليم ، د خپلې ژبې ثقافت، تاريخ نه د خبرېدو او په عملي شكل كښې راوستولو د پاره كومه حكمت عملي خپله كړې وه هغه په هغې د كاميابۍ په طرف تګ كولو روان وهٔ او كاميابي ئې موندله ۔ هغه په دې نتيجه اورسېدهٔ چي ما كوم تحريك شروع كړے دے نو په پښتو كښې د دې تحريك د كاميابۍ د پاره نوري ذريعې لټول پكار دي او هغه د پښتو ادب دے چي دا د ابلاغ يوه لويه ذريعه ده ۔ لكه څنګه چي مخكښې په تفصيل سره ذكر وشهٔ چي د انجمن له خوا د مشاعرو او د سټيج ډرامو اهتمام په ډېر زور او شور سره وشهٔ او د پښتو ادب په ترقۍ كښې دغه صنفونو ډېر لوے كردار ادا كړهٔ او تحريك ئې د صوبې په ګوټ ګوټ كښې متحرك كړهٔ خو باچا خان لا هغسې پوره مطمئن نهٔ وهٔ ، ولې چي هغه دپښتون قام سره يوه لېونۍ مينه لرله او دې مينې هغه په قلار نهٔ پرېښودهٔ ۔ هغه د خپل قام او دپښتو ژبې ترقي غوښتله ځكه خو باچا خان په خپل كتاب "زما ژوند او جدوجهد" كښې ليكي :

په جېلخانه كښې ما د خپل قام په حالاتو په ښهٔ شان سره غور كړے وهٔ ۔ زهٔ په دې نتيجه ورسېدم چي په دنيا كښې هيڅ يو قوم بغير د

باچاخان عهد ساز شخصيت

خپلې ژبې ترقي كولې نهٔ شي او په هغوي كښې علوم او فنون پيدا كېدے نهٔ شي ۔ ما دا اراده كړې وه چي ضرور به يوه رساله په پښتو كښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه د خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته مائل كولو (مخ كولو) د پاره جاري كوم او د دې كوشش به هم كوم چي انجمن پخپله ژبه كښې د بچو د پاره د ابتدايي تعليم انتظام وكړي ۔ حقيقت دا دے چي دغه وخت په پښتو ژبه كښې هيڅ نهٔ وو او پښتو د چا ياده وه؟ او پښتون قوم دومره ناپوهه ، نادانه وهٔ چي دا خپله ژبه ورته سپكه ښكارېده او چي كوم قوم ته خپله ژبه سپكه شي نو هغه سپك شي او چي خپله ژبه ترې وركه شي نو هغه وروك شي ۔ د راتلو سره ما دا دوه خبرې انجمن ته پېش كړې ، انجمن دې خبرو سره خو اتفاق وكړهٔ ليكن د مالي مشكلاتو په وجه پرې عملي قدم فوراً اخستلے نهٔ شهٔ ۔ د رسالې ذمه واري ما په خپل سر واخسته او عبدالاكبر خان او عبدالله شاه ته دا خبره حواله شوه چي د رسالې د جاري كولو د پاره اجازت نامه دې د حكومت نه واخلي ليكن په مينځ كښې دري كاله تېر شو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوي د اجازت نامې د پاره یو درخواست قدرې هم ونهٔ کړې شهٔ ـ زهٔ پوهه شوم چې بغېر زما نه دا کارنه شي کېدے او د ۱۹۲۷ء په اخر کښې ما دې کار ته پخپله ملا وتړله او دا کار مې په خپل لاس کښې واخستهٔ ـ د اجازت نامې د پاره مې حکومت ته درخواست ورکړهٔ ـ اجازت نامه مې حاصله کړه او په ۱۹۲۸ء کښې مې د پښتون په نوم یوه رساله د پښتو په ژبه کښې د اتمانزو نه جاري کړه ـ افسوس خو په دې دے چې پښتون دومره لوے قوم او خداے ورله د نعمتونو او دولتونو ډك ملك ورکړے دے ، نهٔ د دهٔ په خپله ژبه کښې یوه رساله او نهٔ یو اخبار شته ـ دا د پښتو ژبې اولنۍ رساله ده چې د پښتنو په ملك کښې جاري شوه ـ پښتون قوم ډېر خرچي دے لېکن دې قسم څیزونو باندې پیسې نه لګوي او په دې قسم څیزونو خرچ کولو سره نا اشنا او نابلده دي ـ ډېرې پیسې ما د خپل جیب نه پرې خرچ کړې ـ دې رسالې د پښتنو په ښځو او نرو کښې یوه نوې ژندګي پیدا کړه او دا رساله په پښتنو کښې ډېره هردلعزیزه شوه ـ دا خپل ملك خو پرېږده په

یورپ ، امریکه او استرېلیا کښې د دې نه خبر شو نو هغوي به غوښته او امداد به ئې هم ورسره کوهٔ ـ د پښتنو ئې پښتو طرف ته شوق پیدا کړهٔ ـ

(زماژوند او جدوجهد ، مخونه: ۲۳، ۲۳۴، ۲۳۳)

د پښتون رسالې د ورومبۍ ګڼې مدیر عبدالغفار خان باچا خان وهٔ او کشر مدیر ئې خادم محمد اکبر وهٔ ـ د پښتون رسالې په ورومبي مخ یعنې ورومبۍ پاڼه باندې د قامي شاعر خادم محمد اکبر دا شعر لیك وهٔ:

نهٔ کلونه د غلام په غلامۍ کښې
نه ساعت د ازادۍ کهٔ څنکدن وي

محترم پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما صاحب په خپل کتاب " په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روایت" کښې لیکي:

"پښتون" په دغه زمانه کښې د پښتو ورومبنۍ رساله وه او په دې کښې به د هغې وخت د ټولو نوموړو شاعرانو او د قلم د خاوندانو لیکونه چاپ کېدهٔ ـ په کال ۱۹۳۰ء کښې چې کله باچا خان د پیرنګي حکومت ونیولو نو د پښتون اشاعت هم بند شهٔ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مئي ۱۹۳۱ء کښې رساله په دويم ځل جاري شوه او په دغې دويم دور کښې نومورې شاعر او اديب عبدالخالق خليق د پښتون مدير وټاکلې شۀ ـ هغۀ د دسمبر ۱۹۳۱ء پورې پرچه ښۀ په باقاعدګۍ سره جاري وساتله خو تر دغې مياشت پورې د اتو اشاعتونو نه پس د باچاخان د ګرفتارۍ په وجه بيا بند شوه ـ په کال ۱۹۳۸ء کښې په درېم ځل د پښتون اجراء وشوه او چې کله په ۱۹۴۱ء کښې د مجلې د واکمنو نه حکومت ضمانت وغوښتۀ نو د مالي تنګسيا په وجه په مجبورۍ رساله بند کړې شوه ـ په کال ۱۹۴۵ء کښې په سرحدي صوبه کښې د ډاکټر خان صاحب د وزارت په وخت کښې د پښتون اشاعت په څلورمه پېره شروع شۀ او د پاکستان د جوړېدو پورې جاري پاتې شۀ ـ په کال ۱۹۴۷ء کښې د حکومت له اړخه د رسالې په اشاعت پوخ بندېز ولګېدۀ ـ (صفحه: **۵۲م۵۴، ۵۳**)

ګران ډاکټر هما صاحب هم په دغه کتاب کښې وړاندې ليکي:

د "پښتون" عمومي مزاج سياسي وۀ ـ د خدايي خدمتګار تحريك خبرونه د باچا خان تقريرونه د ملك د سياسي مشرانو د اهمو تقريرونو ترجمې

به په مجله کښې په باقاعدګۍ سره چاپ کېدې ـ وخت په وخت به په کښې د معلوماتي ، اصلاحي رنګ، ادبي ، تاريخي او تحقيقي ليکونه هم چاپ شو ـ باچا خان په ذاتي توګه د پښتون رسالې په اشاعت کښې ډېره دلچسپي لرله ـ په اتمانزو کښې د هغۀ حجره د مجلې دفتر وۀ ـ وروستو دغه دفتر سردرياب ته منتقل شۀ ـ پښتون د خپل وخت يوه درنه معلوماتي مجله وه او د پښتو صحافتي ادب په تاريخ ئې دوامي نقشونه ثبت کړي دي (صفحه: **۵۵، ۵۴**)

کۀ مونږ د باچا خان د تحريك يوه لنډه شان جائزه واخلو نو مونږ په دې نتيجه رسو چې د باچا خان تحريك د پښتون د پوهې، علم او ترقۍ د پاره وۀ ـ هغۀ دپښتون ژوند د سوکالۍ او خوشحالۍ سره ليدل غوښتل ، هغه د عدم تشدد قائل وۀ ـ هغۀ پښتون د جهالت د تيارو نه بهر کول غوښتل ـ هغه په پښتون قام کښې د ځان پېژندګلو غوښتله ـ هغه پښتون د تجارت ، صنعت او زراعت په ميدان کښې اختيارمند جوړلو د پاره هلې ځلې کولې نو څنګه چې وئيلې شي ادب او ژوند سره لازم او ملزوم دي نو هغه هم د خپل تحريك د کاميابۍ د پاره د پښتو ادب لمن هم ټينګه نيولې وه او هم په دې پوهه وۀ چې د هر تحريك په شا د ادب لاس وي او کۀ مونږ سوچ وکړو نو د باچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان تحريك کۀ په اصلي معنو کښې د سياسي بېدارئ تحريك وۀ نو ورسره ئې په قام کښې د ادبي شعور د بېدارولو د پاره هم کوشش کړے دے ولې چې ادب خو په مدرسو کښې زده کېږي او د هغۀ دغه مقصد او نصب العين وۀ چې پښتو ژبه او پښتون قام دې د نورو ژبو او قامونو سره په يو صف کښې اودرېږي. دغه وجه ده چې باچا خان او د هغۀ ملګرو پښتون قام د مشاعرو، ډرامو د تحرير او تقرير په ذريعه په هر ميدان کښې د انقلاب راوستلو درس او پيغام ورکړے دے. دا اعزاز او فخر باچاخان او د هغوي ملګرو ته حاصل دے چې په دې سيمه ئې د اولنۍ مشاعرې او سټيج ډرامې بنياد کېښود او ولې به ئې نه کېښېښودۀ ځکه چې انجمنِ اصلاح الافاغنه په بنيادي نکاتو کښې دا دوه خبرې شاملې وې:

❖ دا جرګه به د پښتو ادب په خاطر په کال کښې يو ځل په اتمانزو کښې د ټولې صوبې د شاعرانو د مشاعرې او په سالانه جلسه کښې د شموليت دعوت ورکوي.

❖ دا جرګه به د اولسي شاعرانو حوصله افزايي کوي او ناچارو سره به حسبِ توفيق مدد کوي.

(د برصغير پاك و هند ازادئ کښې د پښتنو برخه ، مخ ۷، ۸.
عبدالاکبر خان اکبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه)

د دې نه معلومېږي چې د انجمنِ اصلاح الافاغنه مشرانو ته دا پته وه چې دا تحريك بغير د پښتو ادب نه نيمګړے دے او تر

ځو چې پښتنو خپله ژبه زده کړې نه وي نو تر هغې دوي ته د علم او پوهې مقام ته رسېدل ګران دي. لکه ستر مشر عبدالولي خان په خپل کتاب "باچا خان او خدايي خدمتګاري" کښې ليکي:

چې کله به دوېم جماعت پاس پښتون هم په پښتو کښې خبرې کول خپله بې عزتي ګڼله په اردو کښې خبرې کول او اردو کښې خط ليکل به خپله پښتو ژبه کښې په خبرو کښې د اردو او فارسۍ غټ غټ ټکي ورټومبل به خلقو ته د تهذيب او تعليم نخښې ښکارېدې او چې چا له به څو ټکي انګرېزي ورتلله نو هغه خو بيا را پرې مۀ شې. هغه خو به ځان د باچا (انګرېز) سره سيال ګڼلو او د وخت بې وخته او د بې ضرورته انګرېزۍ ټکي استعمالول به ئې اوربدونکي متاثره کړي او په هغوي د خپل علم او پوهې رعب کېښنوي. کله چې خپلې ژبې پښتو ته د خلقو توجه راوګرځېده نو هغې سره ضروري وه چې پښتون د ژوند په دغه اړخ به هم ډېر ښۀ اثر وشي ، چې کله ليکل او لوستل په پښتو کښې شي نو د لوستلو د پاره ورله تابيا پکار ده نو باچا خان په خپله يوه مياشتنۍ رساله د پښتون په نوم د اتمانزو نه وېستله او په دې طريقه په پښتو ژبه کښې په اول ځل د قلمي انقلاب بنياد کېښېښودې شۀ. انقلاب ورته زۀ ځکه وايم چې اولنے قدم په دې سلسله کښې پښتنو شاعرانو پورته کړۀ. شاعرۍ اوسه پورې يوائې ګل او بلبل، سنه او وربل نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېره چورلېده ، ولې دې نوې انقلاب سره شاعري د اولسي نښکرې يوه ذريعه وګرځولې شوه - پښتنو شاعرانو او ليکوالانو ته يوه نوې نخښنه کښېښنودې شوه چې په هغوي پرې خپل متهونه وکوري -

(باچا خان او خدايي خدمتګاري - مخ: ۳۷۲، عبدالولي خان)

مونږ په دې نتيجه رسو چې دا تحريك د پښتون قام او ژبې ، ثقافت ، تهذيب ، تاريخ ته د لوړ مقام ورکولو تحريك وۀ او د دې تحريك د پرمختګ د پاره د پښتو ادب په لاره خپل تګ کول دي ، هله به خپل مرام ته رسي خو ورومبے به دا تحريك د پښتو ژبې او ادب تحريك ګرځول وي او هم هغه شان وشو - دې قامي تحريك يو پښتو ادب ته لويه برخه ورکړه ځکه نو مونږ ورته د پښتو تحريك هم وئيلې شو - ځکه چې دې تحريك پښتو ادب کښې ستر پوهان، اديبان ، شاعران ، دانشوران او ليکوالان پيدا کړي دي چې پښتو ژبه ئې ژوندۍ ساتلې ده - په دې حقله ستر پوهاند ، اديب ، شاعر او محقق ډاکټر هما صاحب په خپله يوه مقاله کښې "تحريك او ادبي تحريك" د سر خط لاندې ليکي:

په شلمه صدۍ کښې د باچا خان د قامي
تحريك په رڼا کښې چې کوم ادب پيدا شۀ هغه
البته د تحريك غوښتنه پوره کوي او مونږ دغې
ادب ته د قامي تحريك نوم ورکولې شو -

(مياشتنۍ تنګ ناموس، مردان - ۱۹۹۲ء)

د دې دومره اوږد بحث نه دا نتيجه راولاړېږي چې د باچا خان تحريك پښتون قام ته ډېر څۀ ورکړي دي - پښتون قام ئې د تعليم، علم ، پوهې په رڼا منور کړے وۀ او د جهالت د تيارو نه ئې راوېستے او خپل مقام د پېژندګلو لار ئې ورته د پښتو ادب په ذريعه ښودلويوه هڅه کړې وه چې نن هغه ارمان د هغه ستر بابا پوره شۀ او پوره کېږي -

دلته به د علامه اقبال د يو فارسي شعر سره دا مقاله ختمه کړم :

شعر کجا و من کجا شعر و سخن بهانه ایست
سوئے قطار مي کشم ناقۀ بے زمام را

ترجمه:

چرته شعر او چرته زۀ ، شعر او سخن خو تشه يوه بهانه ده - د ملت د بې مهاره اوښې د وحدت د قطار په لوري راسمول دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابیات:

1. زما ژوند او جدوجهد۔ عبدالغفار خان ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
2. باچا خان او خدايي خدمتګاري ورومبے توك ۔ عبدالولي خان، د چاپ ځاے پېښور، ۱۹۹۲ء
3. د برصغير پاك او هند په ازادۍ کښې د پښتنو برخه ۔ عبدالاکبر خان اکبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه ،يونورستي پبلشر افغان مارکيټ قيصه خوانۍ پېښور ، ۲۰۰۹ء
4. له پير روښانه تر باچا خانه ۔ علی خان محسود ۔ دانش خپرندوي ، قيصه خوانۍ پېښور
5. په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت ، د ۱۸۵۴ء تا ۱۹۷۵ء پورې ۔ ډاکټر محمد همايون هما ، سهيل پرنټرز مردان ۲۰۰۹ء
6. خدايي خدمتګار تحريك۔احمد کاکا ، يونيورسټي بك ايجنسي، پېښور ۱۹۹۱ء
7. زۀ او زما زمانه۔عبدالخالق خليق، اداره اشاعت سرحد پېښور ، ۱۹۷۴
8. د رڼاګانو محفلونه ۔ سيد صابر شاه صابر يونيورسټي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور ۱۹۹۴ء

9. د عبدالخالق خليق د ژوند او ادبي خدمات۔ مذکر شاه خليل، ملت پرنټرز لاهور، ۲۰۰۱ء
10. د ښکارندوي غوري په قصيده مشاعره۔ ګل باچا الفت ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
11. د پښتو پرون ، نن ، سبا ۔ اسير منګل ، دانش خپرندوي، قيصه خوانۍ پېښور ۲۰۰۵ء
12. د پښتو ادبي تحريکونه ۔ ډاکټر راج ولي شاه خټك ، پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۹ء
13. مياشتنۍ ناموس۔مردان، ۱۹۹۲ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد زبېر حسرت

د باچا خان بابا خبري

❖ په ماشوموالي کښي چي څۀ عادتونه په بچو کښي پيدا شي نو چي بيا غټ (لوے) شي نو هم پکښي وي او په ډېره مشکله د هغو بدو عادتونو نه خلاصېدے شي.
(زما ژوند او جدوجهد ۱۷ مخ)

❖ رښتيا خبره دا ده چي ظالمان بهادران نۀ وي ، ډېر بُزدله او بې ايمانه وي ، بهادر سړے هېڅرې په چا ظلم نۀ کوي (مخ ۲۲)

❖ يوه ورځ زما پښه ګزك شوي وه ، ډاکټر وګرم خبر شۀ ، راغے، زۀ ئي خپلي بنګلي ته بوتلم اوبۀ ئي ګرمي کړې زما پښه ئي ووينځله او بيا ئي زما په پښه پټۍ ولګوله .رښتيا خبره خو دا ده چي زمونږ د رسول صلى الله عليه وسلم په قول "خيرالناس من ينفع الناس" باندي دوي عمل کړے دے ، وايه زمونږ ، چي ناس يعني د خداے مخلوق خو لا پرېږده د خپل قام، ورور او عزيز خدمت کولو ته تيار نۀ يو ، خدمت خو لا پرېږده په اور کښي

رانه ولاړ وي او ځکه خو خداے خوار او ذليل کړي يو.
ما کښي چي د انسانيت ، قوم پرستۍ، ورورۍ ، عزيزولۍ او وطن دوستۍ او د خداے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پيدا شوي ده په هغي کښي زما د دي استاذ وګرم ډېر لاس دے. ما به دا فکر کوۀ چي دوي د کوم ځاے نه راغلي دي ، زمونږ د قامه نۀ دي ، زمونږ په مذهب نۀ دي ، دلته راغلي دي او زمونږ د بچو خدمت کوي او غريبانانو ته د خپلي ګېډې برخه ورکوي او زمونږ خپل وطن دے، زمونږ خپل بچي دي، زمونږ خپل قوم دے او مونږ د هغوي د پاره هېڅ نۀ کوو.بيا به مي دي خپل قوم او ملك طرف ته خيال لاړ نو ما به دي ته ډېر فکر کاوۀ چي زمونږ خانان ، نوابان، ملايان او تعليم يافته خلق سره د دي چي مونږ يو قوم يو، يو ورونړه او يو مذهب يو خو دا جذبه راکښي نشته چي د دي خپل غريب قوم د بچو سره امداد وکړو .
(۲۸-۲۹ مخونه)

❖ زۀ د وړوکوالي نه کفايت شعاره وم او د خپل خرڅ د پيسو نه به مي بچت کاوۀ. هم دا وجه ده چي ما پخپل ټول عمر کښي د چا نه قرض نۀ دے غوښتے او نۀ چاته مختاج شوے يم. خلقو زما نه قرضونه اخستي دي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رانه خوړلي دي او زما د وروور خان صاحب مټ لړ ارت وهٔ.(۲۹مخ)

- ❖ خدا ے بې نیازه د ے. هېڅ شي او هېڅ چا ته مختاج نهٔ د ے. کهٔ خېراتونه دي کهٔ زکات د ے کهٔ صدقات دي، کهٔ مونځ د ے، کهٔ روژه ده، کهٔ حج د ے، دا ټول زمونږ د ښېګړې دپاره دي، کهٔ ښهٔ کوي د ځان دپاره دي او کهٔ بد کوي هم د ځان دپاره دي دي.(۳۹مخ)
- ❖ ډېر خلق خپلې لوېه د پیسو د پاره ورکوي. پکار دي چې د سرېتوب په لحاظ خپلوي وشي. دا نه چې د دولت دپاره ځوانه جینۍ بوډا ته کښېنولے شي. (۴۹مخ)
- ❖ نو د دې داسې پېښو مخ نیوے پکار د ے، باید چې د هلك او جینۍ نه پُښتنه کېږي ځکه چې دا خو دوی د ژوند د ملګرتیا سوال د ے.(۵۰ مخ)
- ❖ پېرنګیانو جرګې د انصاف او امنیت برقرارولو د پاره نهٔ وې جوړې کړې، بلکې پېرنګیانو جرګې په پوره تدبیر د دې غرض د پاره جوړې کړې وې چې په جرګو کښې انصاف نهٔ کېږي، پرې وي، جمبې وي او اکثر چې به ګناه ګار سړي په سفارش یا په بډو رشوت خلاص شو نو مخالفې ډلې به د بدل اخستلو کوشش کاوهٔ او په دا شان به دا دښمنۍ پېړو په پېړو چلېدلې او

باچاخان عهد ساز شخصیت

دا سلسله به روانه وه. پښتانهٔ به په خپلو کښې اړم وي او مونږ پېرنګیانو ته به ئې توجه نهٔ وي.(۵۱ مخ)

- ❖ کهٔ په پښتون کښې علم راشي قام به ترقي وکړي نو مونږ به هم ترقي وکړو (۲۵مخ)
- ❖ د قام مینه او خدمت او د حریت جذبه یواځې په تعلیم نهٔ ده. مونږ چې د قام خدمت او ازادۍ تحریك شروع کولو زهٔ په ښارونو کښې تعلیم یافته و پسې ډېر وګرځېدم، ما په هغوي کښې داسې خلق پیدا نهٔ کړے شول چې د خدا ے د پاره د قام خدمت ته تیار شي. (۲۹مخ)
- ❖ او چې د دوي نه ما یوسه شوم، ښارونه مې پرېښودل او کلو بانډو ته ووتم او عوامو له ورغلم، په ځلورو میاشتو کښې دومره خلق راسره راپاڅېدل چې پېرنګے ورنه ووېرېدهٔ. زهٔ دولس کاله په تعلیمیافتو و پسې ګرځېدلے یم خو د دوي نه مایوسه شوم او کلو ته ووتم نو په زرګونو خلق راسره ملګري شول.(۲۹مخ)
- ❖ ما سره د خپل قام د ښځو ډېر قدر او عزت وهٔ او ډېره همدردي مې ورسره وه، ولې چې زمونږ په قام کښې هم لکه د نورو مشرقي قومونو په شان د ښځو قدر نهٔ وهٔ. دوي به د سړو نه ښکته ګڼلې شوې. حالانکې چې پستي او بلندي په عمل ده، کهٔ د چا عمل پست وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نر وي كهٔ ښځه ، پكار دي چي پست وګڼلے شي او د چا عمل چي اوچت وي ، نر وي كهٔ ښځه، پكار دي چي په درانهٔ نظر ورته وكتلے شي. خداے خو نر او ښځه د دنيا د ابادۍ دوه ملګري پيدا كړي او د بشريت د ګاډي دا دوه پايي دي . دا ګاډے په يوه پايه نهٔ شي چلېدے او بيا زمونږ د پښتنو ښځې خو ډېرې پاك لمني، حياناكي، مينه ناكي او وفاداري دي او ډېري خدمتګاري دي. (۷۵ مخ)

❖ پښتانهٔ اوس هم د اخبار لوستو شوق نهٔ لري ، په چتي څيزونو، په بي ځايه رواجونو په زرګونو روپۍ خرڅ كوي خو په اخبار يوه پيسه نهٔ وركوي او هم دا وجه ده چي د دومره بهادر او لوے قوم پخپله ژبه كښي يو قومي اخبار نشته.

❖ چونكي زمونږ د اخبار سره مينه نشته نو ځكه زمونږ پخپله ژبه كښي اخبار هم نهٔ وهٔ. ځنګه چي ئې د اخبار سره مينه نهٔ وه دغسي ئې د خپلي ژبي سره هم مينه نهٔ وه. د تعليم يافته كسانو سره به مي چي د ژبي په باره كښي خبري وكړې ، راته به ئې ووئيل چي پښتو لا څهٔ ژبه ده ؟ په دې كښي علم نشته، پښتو كښي څهٔ دي؟ ما به ورته وي چي هلكه! دا نوري ژبي خو د اسمانه نهٔ دي راكوزي شوي ، د هري ژبي ويونكو خپلي ژبي ته

باچاخان عهد ساز شخصيت

ترقي وركړي ده ، پښتنو چي خپلي ژبي ته توجه نهٔ ده كړي ، دي كښي د پښتو ژبي څهٔ ګناه ده؟ دا خو زما او ستا ګناه ده.

❖ اخبار لوستل ډېر ضروري څيز دے ؛ دي كښي د ټولي دنيا حالات دي ...... د پښتنو ښځې د نارينه و نه ذهيني دي.... زما به هميشه دا كوشش وهٔچي د ښځو د مغزو نه د كمترۍ احساس لرې كړم . ځكه چي په دوي كښي دا احساس خودغرضو او ناپوهو سړو پيدا كړے دے. ما به خپل ټبر سره په دې خبره بحث كولو چي ښځه او نر دواړه د خداے په نزد يو شان دي ، دروندوالے او سپك والے په عمل دے او دا به مي هم ورته وئيل چي د دې احساس په پيدا كولو كښي تاسو ښځي پخپله هم ګرمي يئ. ځكه چي ځوي ته په يو نظر ګورئ او لور ته په بل نظر او د وړوكوالي نه د جينكو په مغزو كښي دا خبره كښېنوئ چي هلكان او نارينه خداے د جونو او ښځو نه بهتر او لوے پيدا كړي دي. بيا به مي ورته وئ چي انسان د خداے په ټول مخلوق كښي اشرف ګڼلے شي نو په دې وجه ئې د نور مخلوق نه ذمه واري زياته ده خو زهٔ چي دې خپل قوم ته ګورم نو ماته په دوي او ځناورو كښي فرق نهٔ ښكاري . د دوي سره هم د خپلي ګېډې غم دے او ځناور سره هم د خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جالي غم وي۔ دوي هم بچي راوړي او د خپلو بچو غم خوري او ځناور هم بچي زېږوي او لويوي ئي نو دوي په څۀ اشرف المخلوقات وبللے شي ۔ دوي هم لکه د ځناورو په شان يو بل وژني ، دوي به هله اشرف المخلوقات وګڼلے شي چي دوي کښي اجتماعيت ، وروري، عزيزولي، مينه او محبت پيدا شي۔ تش په دي چي نور ځناور په څلورو پښو ګرځي او انسان په دوه پښو، اشرف کېدے نۀ شي۔ نارينه چي مرشي ، ښځه کنتون کوي او چي ښځه مړه شي نارينه سمدستي بله ښځه وکړي۔ پکار خو دا دي چي د ښځي ښښتن مړ شي چي هغه هم بل مېړۀ وکړي۔(۷۷ تا ۷۹ مخونه)

❖ د دنيا تاريخ ګواه دے چي په کوم قوم کښي داسي اشخاص پيدا شوي دي چي هغوي د خپل قوم د اصلاح د پاره پاڅېدلي دي نو د اقتدار خاوندانو ئي مخالفت کړے دے۔ ولي چي هغوي خپل اقتدار په خطره کښي ليدلے دے ، تاسو دي خپل د خدايي خدمتګارو تحريك ته وګورئ ، څومره چي قوم کښي پوهه راغلي ده هم هاغه هومره د اقتدار د خاوندانو قدرت کم شوے دے او د خپل پېغمبر صلی الله عليه وسلم ژوند مطالعه کړئ چي خپلو ترونو ، ترېورانو ئي مخالفت وکړۀ ، د څۀ د پاره؟ د اقتدار د پاره او د مديني خلقو

ئي ملا تر وکړۀ ، ولي چي د هغوي سره نۀ مذهبي اقتدار وۀ ، نۀ سياسي ، يهودو چي ئي مخالفت وکړۀ هم د اقتدار د پاره وۀ۔(۸۴-۸۵ مخونه)

❖ پښتون ژوندے قوم دے ، خو چي د ژوندي کولو خلق پکښي پيدا شي ، تر څو چي په يو قوم کښي د ژوندي کولو د پاره خلق پيدا نۀ شي ، هغه قوم ژوندے کېدے نۀ شي۔(۸۵مخ)

❖ د زماني د بدلون سره کۀ قام بدل شي ترقي وکړي ، کۀ نه وروستو پاتي شي۔(۸۵ مخ)

❖ رسم او رواج پرېښودل اسان کار نۀ دے۔ په رښتيا ډېر ګران دے او اخلاقي جرات غواړي۔(۸۵ مخ)

❖ د غلطي پراپېګنډي مقابله کول پکار وي ، چي سړے پاڅېږي، ملا وتړي او خلق په حقيقت پوهه کړي او دا هله کېدے شي چي د بي غرضو هم خيالو مضبوطه ډله وي ، چي د خلقو اعتماد ئي حاصل کړے وي۔ اوچت شي چي ملك کښي وګرځي او خلقو ته غلطه خبره او حقيقت سم ورښکاره کړي۔(۱۰۲ مخ)

❖ د دي دنيا تاريخ خو زمونږ په وړاندي پروت دے، چا ته چي مذهب راغلے دے او هغوي منلے او عمل ئي پري کړے دے ، په دي دنيا اباد شوي دي ، د خوشحالۍ او امن ژوند نصيب شوے دے۔ تاسو عربو ته وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د اسلام نه مخكښې د هغوي څۀ حال وۀ ؟ او چي اسلام راغے او عمل ئې پرې وكړۀ ـ د هغوي څۀ حال شو؟ د اسلام په وجه د دوي د حكومت، دولت او عزت خاوندان شول ـ تاسو د هغه وخت د مسلمانانو د ژوند په هر اړخ نظر واچوئ ، غور او فكر پرې وكړئ او د اسلام د دې تېكه دارانو په خبرو غور او سوچ وكړئ چي دا دوي چي كوم اسلام بيانوي، دا هغه د خدا ے او د رسول (ص) اسلام دے كۀ د سرمايه دارو؟ او دوي چي څۀ وايي ، د خدا ے دپاره ئې وايي كۀ د سرمايه دارو د پاره ئې وايي ؟ (۱۱۱مخ)

- ❖ خدا ے پاك په قران كښې د بنى اسرائيلو د عالمانو ذكر كوي چي هغوي به د لږو پيسو د پاره د خپلو خواهشاتو د پوره كېدو د پاره د تورات او زبور په اياتونو كښې تحريفونه او تاويلونه كول ـ هر مذهب او مسلك چي د خود غرضو او چالاكو خلقو په لاس ورشي بيا پكښې هغه اولنے انقلابيت او روح پاتې نۀ شي، بيا د سرمايه دارو مذهب ترې جوړ شي او تش كالبوت شي ـ (۱۲۰مخ)
- ❖ په غلامۍ كښې د انسان نه انسانيت هېر شي او انساني خوبۍ پكښې پاتې نۀ شي ـ (۱۴۱ مخ)

- ❖ مونږ د خلقو د پېغورونو له كبله ډېر غلط كارونه كوو ـ (۱۴۸مخ)
- ❖ د پښتنو ودونه له رواجونو ډك وو ، ما د هغو اصلاح غوښتله نو ځكه مې د ځان نه شروع وكړه او د شريعت مطابق مې اول ډولۍ راوړه ـ په سبا له مې وليمه وركړه او يو وخت مې ښه ډوډۍ د كلي خلقو ، دوستانو او خپلوانو له وركړه ـ خلقو راته د نېندرې په دود روپۍ را اوچولې خو ما ونۀ منلې ـ كۀ څۀ هم په ډېرو زمونږ پورې وي ، په ډوډۍ كښې مو د رسم او رواج د اصلاح كولو په باره كښې تبادله خيال د خلقو سره وكړه ـ په هغه وخت كښې دا دود وۀ چي په وادۀ كښې به ټولو كسب ګرو له وادۀ ته راغلو مېلمنو پيسې وركولې ، چا به ائينه ښوده، چا به سپېلني لوګي كول ، چا به ډول وهلو، چا به ګلونه راوړي وو، چا به رباب كښې چاربېته وئيله ، په مېلمنو به يو لوټ مار وۀ ، كۀ د چا زړۀ به وۀ او كۀ نه خو د خپله شرمه به ئې دا حساب كسب ګرو ته ادا كولو ـ زما په وادۀ كښې د اول ځل د پاره دا كارونه ما بند كړل او كسب ګرو ته مې دا ووئيل چي تاسو به مېلمنو له تكليف نۀ وركوئ ـ ستاسو د ټولو حق به زۀ وركوم ولې چي تاسو زما كسب ګر يئ ـ دغه شان ډمې به ګډېدې ، مېلمنو به كۀ د چا زړۀ وۀ كۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ، پیسي به ئي ورکولي - سازيان به وو، جنجونه به وو، ټوپکي او غربينونه به خلاصيدل - لنډه دا چي ډېر فضول خرڅونه به وو - زما په واده کښي دا ټول ما بند کړل او دا مي د دي د پاره وکړل چي د قام او ملك د پاره ډېر نقص دے او خلق ترې تنګ وو خو چا کښي ددي د پرېښودو اخلاقي جرات نهٔ وهٔ - ما د دي شيانو د مخنيوي ابتدا د خپل وادهٔ نه وکړه او خلقو ته مي هم ووئيل چي تاسو هم دا بې ځايه رواجونه پرېږدئ - (۱۵۲ مخ)

❖ يوه ورځ زهٔ د امان الله خان ملاقات له تللے وم ، ډېري خبري مي ورسره وشوي - په خبرو خبرو کښي مي ورته دا ووي ، تاله ترکي درځي ، فارسي درځي او نوري ژبي هم درځي خو خپله ژبه نهٔ درځي - زما خبري په هغهٔ ډېر اثر وکړهٔ او وعده ئي راسره وکړه چي زده کوم به ئي - کله چي له افغانستانه ووېستلے شهٔ ، زهٔ بمبۍ ته د دهٔ ليدو له ورغلم نو هلته ئي ماسره پښتو کښي خبري وکړي - (۲۳ مخ)

❖ په کابل کښي زمونږ تعلقات د نادر خان او د دهٔ د کورنۍ سره ډېر وو - دي په خپله وزير دفاع وهٔ او ورور ئي سردار عبدالعزيز خان د معارف وزير وهٔ - يوه ورځ ئي ما ته ووي ، څه ورشه د حبيبي ليسه (کالج) وګوره

چي کالج ته ورغلم نو د يو جماعت د هلکانو نه مي دا تپوس وکړهٔ چي "شما کيستيد؟" دوي به راته ووئيل چي " افغان هستم" بيا مي ورته ووي چي " ملك شما؟" دوي به ووي "افغانستان" بيا مي ورته ووي " افغاني ميداني که افغان هستي؟" نو غلي به شو ، غږ به ئي نهٔ کوهٔ نو ما به ورته ووئيل چي څنګه افغان يئ او څنګه د افغانستان اوسېدونکي يئ چي خپله ژبه نهٔ درځي -

❖ دغه شان محمود طرزي صاحب سره چي د افغانستان وزير خارجه وهٔ او ډېر لائق سړے وهٔ ، په يوه لويه مېلمستيا چي دهٔ د مهاجرينو د پاره کړې وه ، د ژبي بحث راغے ، يو سړي ورنه پُښتنه وکړه چي دا څنګه افغانستان دے چي افغاني پکښي نشته - طرزي صاحب ووئيل چي فارسي هم زمونږ د ملك ژبه ده نو ما ورته ووئيل چي طرزي صاحب! پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده او د اکثريت ژبه ده ، په ټوله دنيا کښي د اکثريت ژبه هم سرکاري وي ، هم دفتري ،هم تعليمي وي - (۱۲۳-۱۲۴ مخونه)

❖ د افغانستان او ازادو قبائلو حالت چي مي ليدهٔ او پينځلس کاله مي په هندوستان ، قبائلو او افغانستان کښي ګُرزي پرزي وکړي نو په دي تتيجه ورسېدم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب د منډې کار نهٔ دے ، او دومره اسان خيز نهٔ دے ، انقلاب د سرې سينې کار دے ، انقلاب عمل او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې د پوهې سره قام وروزي او انقلاب ته ئې اماده کړي ، د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے ـ تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو، ټول لاړل خوارهٔ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، زهٔ په دې نتيجه ورسېدم چې زمونږ د قام د تجارت خوا ته توجه شته نهٔ د صنعت خواته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته ـ د بلې خوا نه په رسمونو ، رواجونو کښې تر غوړونو ډوب دي، په خانه جنګو اخته دي ، داسې قام انقلاب نهٔ شي کولے او دا قام د دې بلاګانو نه خلاصول پکار دي چې سياسي شعور پکښې پيدا شي او دا کار يوه پرامنه فضا غواړي، تر دغه وخته پورې زهٔ په دې عقيده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ، تشدد راته د انقلاب نژدې او د کاميابۍ لار ښکارېده ، خو د تجزبې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ څربېږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره قومي

مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ زهٔ چې له هجرته بېرته راغلم ، د هغو مدرسو د بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګيانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (۱۲۸، ۱۲۹ مخونه)

- ❖ چې په ډلو کښې اختلاف پيدا شي کهٔ ډېر ښهٔ او زورور خلق وي هم بې کاره شي او د هغوي طاقت د يو بله په غورزولو کښې صرف شي ـ په خدمت کښې اختلاف نهٔ راځي ، اختلاف د خودغرضۍ نه پيدا کېږي ـ (۱۷۳ مخ)
- ❖ پښتانهٔ ډېر ښهٔ قام دے ، دوي په افسانو او قيصو ډېر نهٔ پوهېږي ـ کهٔ هر ښهٔ کار چې په دوي کوي نو ځان ورته نمونه کړه چې تهٔ روان شوې ، دوي هم درپسې روانېږي ـ (۱۷۵ مخ)
- ❖ هغه کار چې سړے ئې په ښکاره نهٔ شي کولے او پټ ئې کوي، سړے کمزورے کوي او د خپلو اصولو نه ئې وباسي او په سړي کښې وېرې او بُزدلي پيدا کوي ـ (۱۸۹ مخ)
- ❖ زما د ابتدا نه دا عقيده ده چې پښتون ډېر ښهٔ قام دے ، ډېر زر ئې اصلاح کېدے شي ـ په شرط د دے چې څوک ئې پوه کړي ـ دا نن چې دے په داسې بد حالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنبې دے ، د دې وجه دا ده چې څوك ئې غم نهٔ خوري او نهٔ ئې پوهوي.(۱۹۵مخ)

❖ مونږ ټول پښتانهٔ یو قام یو ورونه یو، د یو بابا اولاد یو ، زمونږ عزت او ذلت یو دے ، کهٔ چرې مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې حدیث عمل وکړهٔ چې " په ځان دې څهٔ پېرزو نهٔ وي په بل ئې هم مهٔ پېرزو کوه" نو ډېر زر به کامیاب شو ، مونږ چې د خپل پښتون ورور سره د هر سلوك اراده وکړه ، پکار دي چې د لږ ساعت د پاره په هغې غور وکړو او خپل ګرېوان کنبې وګورو کهٔ چرې دا کار بل څوك ما سره وکړي نو زهٔ به پرې خوشحاله شم که خفه ؟ کهٔ چرې زهٔ به دې خوشحالېږم نو هغه کار کول پکار دي او کهٔ زهٔ پرې خفه کېږم نو پکار دي چې دغه کار مونږ ونهٔ کړو . بله دا چې مونږ پښتنو کنبې کهٔ یو سړے بد کار وکړي نو په دې وجه د هغهٔ ملګرتیا پکار نهٔ ده چې دے پېښورے دے یا بنووال دے یا کوهاټے دے یا ډېره وال دے او زما د علاقې دے ، د بد کارو او بد چلنه خلقو ملګرتیا نهٔ ده پکار ، کهٔ په ځان زمونږ ورور هم وي څکه چې د دې د لاسه قام او سوسائېټۍ ته نقصان رسېږي او هم دا خلق قام تباه کوي.

مونږ له پکار دي چې همېشه د حق ا و ښو خلقو ملګرتیا وکړو ، کهٔ په مونږ کنبې یو سړے بد کار وکړي مونږ ټولو له پکار دي چې د خپلې وروری او عزیزولۍ نه ئې وباسو کهٔ هغه بنو وال وي، کهٔ پېښورے وي ، کهٔ کوهاټے وي ، کهٔ ډېره وال وي ، کهٔ مونږ په رښتیا په دې لاره روان شو نو زر به هغه کسان چې په بدو لارو روان دي او د چا د لاس چې پښتانهٔ په دې مصیبت اخته دي د خپلو بدو کارونو نه به واوړي. دا نن چې پښتانهٔ په بدو لارو روان دي ، د دې وجه دا ده چې مونږ د ښو او بدو فرق نهٔ کوو او نهٔ څوك شته چې د ښو او بدو په فرق مو پوهه کړي. یو بد عمله سړے چې ووینې چې زما په بدعملۍ کنبې ملا تړ کېږي نو هغه به ولې د خپلې بد عملۍ نه لاس اخلي او کهٔ مونږ د ښو بدو فرق وکړو او لکه چې هر ماسختن په نمانځهٔ کنبې د خدا ے سره وعده کوو چې " ونخلع و نترك من یفجرك" یعني څوك چې ستا نافرماني کوي، مونږ به هغوي پرېږدو، کورکلے به ورسره نهٔ کوو ، کهٔ دا وعده په ځا ے کړو ، پښتون به یکدم بدل شي نو مونږ له پکار دي چې په دې خبرو هر پښتون پوهه کړو او دا خبرې د هرپښتون غوږو ته ورسوو . (۱۹۸-۱۹۹ مخونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ جګړه او فسادونه مۀ کوئ خپل مشقت کوئ او چا له رشوت مۀ ورکوئ۔ (۲۰۲ مخ)

❖ د قام او ملك د خدمت د پاره خلقو قسم قسم تکليفونه اوچت کړي دي او دا د خداے يو امتحان او ټرېننګ دے، د خداے کارونه ټول د خېر دي۔ ما له صبر کول پکار دي ځکه چې خداے د صبرناکو ملګرے دے۔ اخر به ئې نتيجه په خېر وي ، ټول عمر به دا کړاوونه نۀ وي اخر به راحت راشي۔ (۲۰۴ مخ)

❖ زما دي خپلي صوبې او پښتنو سره دومره مينه ده چې زۀ ئې بيان نۀ شم کولے۔ خپل ملك کښې خپل قام سره اوږے تږے او په تکليف کښې خوښ يم نۀ په بل ملك کښې په عېش او عشرت کښې۔ (۲۰۴ مخ)

❖ پېرنګيانو چې کوم امتياز قائم کړے دے ، دا په نېك نيتۍ نۀ دے ، دا ئې په دې غرض قائم کړے دے چې په مونږ کښې داسې بې اتفاقي او ګړبړي وي خو زۀ د دې په حق کښې هم نۀ يم چې دې خبرو له دې مونږ دومره اهميت ورکړو چې زمونږه تعلقاتو او تحريك ته پرې نقصان ورسي ځکه مونږ چې څۀ کوو نو د ځان د پاره نه بلکې د خپل قام او خپل ملك د پاره ئې کوو۔ د بل د پاره خو ئې نۀ کوو۔ او بله دا چې تاسو ته به معلومه وي چې دا نن مونږ حکومت سره په جنګ يو ،

باچاخان عهد ساز شخصيت

دا خو د دې دپاره دے چې مونږه دا امتياز لرې کول غواړو او د دې په ځاے مساوات قائمول غواړو او تر هغه وخته پورې دا امتياز لرې کېدے شي چې تر کومه پورې مونږه کامياب شوي نۀ يو او واك اختيار زمونږ په لاس کښې راغلے نۀ وي۔ (۲۱۳-۲۱۴ مخونه)

❖ افسوس چې مونږ خلق د بل د ارام او تکليف خيال نۀ ساتو ګني هم دغه ذکر مونږ ورو او پټ هم کولے شو ليکن د دې خبرې کمے هم زمونږ په عامو مسلمانانو او هندوانو کښې موجود دے۔ مونږ هميشه پخپل خيال پسې ځو او د بل فکر نۀ کوو۔ دا يو لوے کمے دے۔ مونږ له پکار دي چې هميشه د خداے د مخلوق د تکليف او ارام فکر او خيال وساتو او څۀ چې کوو نو چې اول ئې په ځان وګورو کۀ چرې ځان له ئې خوښوو (بيا پکار دي) چې بل وررو له ئې هم خوښ نۀ کړو۔ (۲۱۴-۲۱۵ مخونه)

❖ پښتانۀ هم دغسې خلق دي لکه څنګه چې تاسو (د هندوستان هندوان، سيکان او نورو قوميتونو او ذاتونو خلق) يئ۔ څنګه چې تاسو کښې ښۀ او بد خلق شته ، دغه شان په پښتنو کښې هم شته۔ دا ټولې خبرې د پښتنو دښمنانو جوړې کړې دي او د هغوي پراپېګنډه ده ، د دې خبرو مطلب ئې ستاسو تېرا ايستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زمونږ بدنامول دي ځکه چي تاسو ونهٔ ويروي او مونږ بدنام نهٔ کړي نو بيا به په دي ملك بادشاهي څنګه كوي؟ (۲۱۹مخ)

❖ زمونږ په خلقو کښي دا يو لوے کمے او نقص دے چي مونږ همېشه د بل د کمزوريو او عېبونو د راوښکلو او لټولو په فکر او غم کښي يو او خپلو کمزوريو او عېبونو ته فکر نهٔ کوو او په دي وجه خو مونږ نن په دنيا کښي برباد او نېستمند يو ، په ځاے د دي چي مونږ بل ته ګوته ونيسو ، ځان ته ګوته نيول پکار او د نورو د اصلاح نه وړومبے د ځان اصلاح فرض ده ، اول ځان دے بيا جهان دے۔(۲۲۰ مخ)

❖ افسوس په دي دے چي مونږ سره څوك ښهٔ سلوك كوي هغهٔ ته نېغ يو او چي څوك مو سر په ډنډه وهي نو هغهٔ ته ټيټېږو او دا ډېر خراب عادت دے او مونږ له داسي عادتونه پرېښودل پکار دي۔(۲۳۰ مخ)

❖ ما د ټالسټاے يو كتاب كښي چي شپږويشت قيصي ئي پكښي ليكلي دي، دا قيصه لوستي ده چي يوه چينه ده د هغي نه هر يو محلت ته نلكه راغلي ده خو د هر يو محلت خلق په دي كښي نښتي دي چي زمونږه د نلكي ابهٔ پاكي او خوږي دي او د دي نورو نلكو اوبهٔ ناپاكي او ترخي دي، دي ته هېڅوك فكر نهٔ كوي چي

دا ټولي نلکي د يوي چيني نه راغلي دي نو څنګه يوه پاکه او خوږه شوه او نورې ناپاکي او ترخي شوي؟ او اسلام خو دا تعليم ورکوي چي د مسلمان به په دي کتاب هم ايمان او عقيده وي او په وړاندينيو مذهبونو او کتابونو هم " والذين يومنون بما انزل اليك و ما انزل من قبلك " دا د دي ثبوت دے چي اسلام ټولو مذهبونو سره رواداري غوره کړې ده ۔ (۲۵۰-۲۵۱ مخونه)

❖ د هندوستان خلق هله د ترقۍ او ازادۍ معراج ته رسېدے شي چي هر چا له د خپلي عقيدې او خيال ازادي ورکړو او د هېڅ قسمه ظلم او جبر په چا ونهٔ کړو۔ (۲۵۲ مخ)

❖ مذهب خو دنيا ته د دي د پاره نهٔ دے راغلے چي د خلقو په مېنځ کښي نفرت پيدا کړي بلکي مذهب خو د مينې محبت علمبردار دے۔(۲۵۴ مخ)

❖ زمونږ د صبر جنګ دے ، مونږ د وهلو او کنځلو بدل نهٔ اخلو، مونږ به صبر کوو او ځان به خداے ته سپارو ، مونږ خو خدايي خدمتګار يو ، خداے به زمونږ بدل اخلي ، د خپلو زړونو نه خود غرضي او نفاق لرې کړئ ځکه چي د دي د لاسه برباد شوي يو ، ځان کښي ښهٔ اخلاق پيدا کړئ ولي چي د ښو اخلاقو نه بغير څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترقي كولے نۀ شي ، بله اے پښتنو وروڼو ! زۀ په دې نۀ پوهېږم چې تاسو ولې د پېرنګيانو نه وېرېږئ ؟ دوي خو ستاسو په شان بنيادم دي، ستاسو په شان يو قوم دے، تاسو خو پرو جنبو او نفاق تباه كړئ ، وېره در كښې پيدا شوې ده ، د چا په زړۀ كښې چې د خداے وېره وي نو د هغۀ په زړۀ كښې د بل چا وېره نۀ راځي او د چا نه نۀ وېرېږي او د چا په زړۀ كښې چې د خداے وېره نۀ وي هغه د هر چانه وېرېږي نو په دې وجه چې مونږ د حكومت افسر وويني نو وېرېږو ـ اے وروڼو! تاسو په زړۀ كښې د خداے وېره پيدا كړئ------

چې كوم كلي كښې جلسه وي نو هلته ډوډۍ چاۓ مۀ كوئ او مۀ پاتې كېږئ او د كلي خلقو ته مې هم ووې چې چا له چاۓ ډوډۍ هم مۀ وركوئ۔مونږ غريب قام يو خلقو له چاۓ ډوډۍ نۀ شو وركولې ----- اے وروڼو! تاسو د خداے د پاره يوه ورځ روژه نيوې نۀ شئ؟ او كۀ څوك ډوډۍ درله پخه هم كړي نو تاسو ئې مۀ خورئ نو چې يو ځل خلقو ته ډوډۍ پاتې شي نو بيا به داسې نۀ كوي۔(۵۵۷-۵۵۸ مخونه)

❖ مونږ خو د خداے د پاره لګيا يو د دې قوم خدمت كوو ، كۀ قوم زمونږ ملګرتيا وكړه نو دوي به ازاد شي او كۀ زمونږ مخالفت ئې وكړۀ نو دوي به برباد شي ولې چې

بغېر د قوم د امداد نه مونږ خپل منزل ته رسېدے نۀ شو ـ غم او فكر هغه چا سره وي چې د ځان د پاره كار كوي او څوك چې د خداے د پاره كار كوي هغوي هېڅ غم او فكر نۀ كوي۔(۵۲۱ مخ)

❖ بې شكه چې دروغ د څۀ وخته پورې په خلقو كښې غلط فهمي پيدا كولے شي خو چې رښتيا راشي نو دروغ پاتې كېدے نۀ شي۔(۵۲۲ مخ)

❖ اے وروڼو ! هر څۀ چې تاسو سره كېږي په هغې صبر كوئ، د ازار نه چا بازار موندلے نۀ دے او د ظلم كاسه نسكوره ده ، څومره چې پېرنګيان په مونږ ظلم او زياتے كوي هغه هومره به زر تباه شي او مونږ به ترې خلاص شو۔(۵۲۴ مخ)

❖ څۀ رنګه چې د خدايي خدمتګارۍ تحريك خدايي او بې غرضه تحريك دے نو كله چې خدايي خدمتګارو يو ريښتينے خدايي خدمتګار اسمبلۍ ته كامياب كړے دے ، هغه د دوي پكار راغلے دے او كله چې يو سړے دوي د خپلو غرضونو او تعلقاتو په وجه ودرولے دے نو اول خو هغه ناكامياب شوے دے او كۀ څوك كامياب شوے هم دے نو هغه هم د دوي په فائده نۀ دے راغلے بلكې د فائدې په ځاے جماعت ته نقصان رسولے دے۔(۵۹۸ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ ما ته بې اتفاقي د مقصد په لاره کښې خنډونه ښکارېدل او هره یوه ډله کښې چې بې اتفاقي پېدا شي نو د کامیابۍ په ځاے ناکامیابه شي.(۲۰۸ مخ)
- ❖ قومونه خو په تشو خبرو او دعوو ترقي نهٔ شي کولے ، چې په کومو قومونو کښې نېکان پاکان او بې غرضه او د خداے دپاره د خدمت خلق پېدا شي نو هغوي ترقي وکړي . خداے دې په مسلمانانو کښې داسې خلق پېدا کړي. ۲۱۰-۲۱۱مخونه)
- ❖ افسوس چې په پښتنو کښې دا کمزوري شته چې خپله ژبه هېره کړي ..... د ژبې په هېرېدو خپلو ته سرے پردے شي.(۲۲۸ مخ)
- ❖ مونږ خدايي خدمتګار د چا نه بدل نهٔ اخلو ، مونږ مظلومان یو، زمونږ بدل خداے پاك اخلي.(۲۳۴ مخ)
- ❖ د هر یو تحریك انحصار په لیډر وي چې بهادر او هوښیار وي نو د تحریك خلق هم زړه ور او پوهه وي چې لیډر کمزورے او تنګ نظره وي نو د تحریك خلق هم بې زړهٔ او تنګ نظره وي.(۲۳۲ مخ)
- ❖ غلام قومونه ډېر کمزوري وي او حاکم قوم ته تېنګ نهٔ وي ، حاکم قوم کښې یو قسم کشش وي او محکوم قومونه خود په خود ځان ته راکاږي . دغه وجه وه چې ما به پېرنګیانو سره نهٔ لیدل ، هغوي به زما خلاف

پراپېګنډه کوله چې د دهٔ دپېرنګیانو نه نفرت دے. زهٔ خو خدايي خدمتګار یم او د خداے خدمت خو د خداے د مخلوق خدمت دے او پېرنګیان د خداے مخلوق نهٔ دے ؟ (۲۴۷-۲۴۸ مخونه)

- ❖ زهٔ د دواوې په دوره وم چې دغلته څهٔ خانان او ملکان راغلل او زما نه ئې تپوس وکړهٔ چې مونږ اورو چې تاسو زمونږ نه جائدادونه اخلئ او غریبانانو له ئې ورکوئ ؟ ما ورته ووئیل چې مونږ له خداے داسې ملك راکړے دے چې د دولتونو او نعمتونو نه ډك دے ، کهٔ مونږ ازاد شو او دا ملك زمونږ شي او مونږ ملا وتړو ، دا ملك اباد کړو نو څوك به غریب پاتې نهٔ شي ، مونږ به ټول خانان شو ، زمونږ دا اراده نهٔ ده چې ستاسو نه جائداد او ملك واخلو ، مونږ خو ستاسو حالت هم ښهٔ کول غواړو او دا اوږې هم مرول غواړو ، کهٔ دا اوږي ماړهٔ شي نو تاسو ته څهٔ تاوان دے؟ کهٔ تاسو د پېرنګیانو ملك ته لاړئ نو هلته نور خلق خو پرېږده د مزدورانو ئې هم بنګلې او موټرونه دي او ستاسو نه تپوس کوم چې ستاسو موټر شته ، بنګله شته؟ کهٔ زمونږ تحریك کامیاب شهٔ نو د ملا حالت به هم ښهٔ شي او د خان او ملك حالت به هم ښهٔ شي، مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څهٔ چې کوو نو د خان د پاره ئې نهٔ کوو ، دا د دې قوم د پاره کوو۔ (۲۲۷-۲۲۸ مخونه)

❖ زهٔ دې قوم ته وايم چې تاسو تر څو بې غرضه ، ديانتدار، ايماندار، په قوم او ملك مئين خلق پيدا کړي نهٔ دي نو نهٔ دا ملك ازادېږي او نهٔ دا قوم۔ (۲۲۹-۲۷۰ مخونه)

❖ اے خدايي خدمتګارو ورونړو! مونږ خدايي خدمتګار يو ، خداے ته د خدمت ضرورت نشته، زمونږ کار د خداے د مخلوق خدمت دے، زمونږ کار په چا اعتراضونه او نکته چينې نهٔ ده او دا زمونږ کار نهٔ دے چې په نورو جماعتونو او د هغوې په مشرانو نکته چينې او اعتراض وکړو۔ زمونږ کار دا دے چې مونږ خپل پروګرام خلقو ته پېش کړو چې مونږ ستاسو د پاره دا غواړو او دا کار يوائې نهٔ کېږي ، دا به هله کېږي چې تاسو راسره ملګري شئ ، ملك هم ستاسو او زمونږ شريك دے، قوم هم شريك دے او کار هم شريك دے۔ (۲۸۳ مخ)

❖ انسان چې انسان وي نو خومره همدرد وي او چې انسانيت ترې لاړ شي نو بيا خومره بې رحمه شي۔ (۷۰۸ مخ)

❖ خداے په قران کښې وايي چې ما هر قوم ته د هغوي نه يو هادي لېږلے دے ..... زما مذهب رښتيا ، مينه محبت او د خداے د مخلوق خدمت دے ۔ مذهب همېشه دنيا ته د اخرت او محبت پيغام راوړے دے۔ د کومو خلقو په زړونو کښې چې د بني نوع انسان د پاره رواداري، مينه، محبت نهٔ وي او د کوم سړي په زړهٔ کښې چې نفرت ، بغض، کينه وي نو داسې سړے د مذهب نه ډېر لرې وي۔ (۷۲۵-۷۲۶ مخونه)

د زړهٔ په باغ مې ډلې وشوه
بويه چې بيا سپرلے راځي سپرې ګلونه

عبدالغفار خان

۱۳ مه جولايي، ۱۹۸۱ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمت هما

د باچا خان متحرک ژوند
د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې

د خودنوشت یو مقصد د یو اتل د ټول ژوند د تعمیري کوششونو او جدوجهد هغه قیصې وي چې پکښې د سر لوړی او بهادری د کارنامو ذکر شوے وي. دا تعمیري جدوجهد د هغه اتل د خپلې نظریې او د ژوند د تېرولو د طور طریقو سره د پوخ کمټمنټ یو سوچه اظهار وي. داسې کمټېډ اتلان د خپلې خاورې د ناموس او د خپل قام د شناخت او د سر لوړی د پاره د دنیا د هرې ستونځې مقابلې او مخ نیوي ته بنۀ په نره هر وخت تکړه او تیار ولاړ وي. په داسې اتلانو کښې بایزید انصاري (پیر روښان)، خوشحال خان خټك، ایمل خان، دریا خان، احمد شاه ابدالي او دپښتنو د سر لوړی فخر، فخر افغان، عبدالغفار خان المعروف به باچا خان (۱۸۹۰ء-۱۹۸۸ء) دے چې خپل ټول ژوند ئې د پښتنو د شناخت، یو والي او خپله خاوره د سامراجي استبداد د پنجو نه په ازادولو کښې تېر کړے وۀ. هغه د ازادی په قیمت پوهه یو زیرك او مدبر سیاستدان وۀ. د هغۀ سیاسي شعور دومره تیز او تاند وۀ

چې په ماشوم والي کښې د تاند سماجي شعور له برکته د پښتنو د خدمت جذبه په زړۀ کښې غزوني وکړه او دا جذبه په باچا خان کښې د هغوي د شېږم جماعت استاذ چې د مشن سکول هېډماسټر وۀ، ماسټر وګرم، چې په مینه او اخلاص ئې د خلقو خدمت کوۀ، له کبله راپیدا شوې وه. باچا خان په خپل کتاب کښې لیکي:

> مسټر وګرم چې به کومه تنخواه اخستله د هغې نه به ئې زمونږ بې وزلو هلکانو ته وظیفې ورکولې.

هغه وړاندې لیکي:

> ما کښې چې د انسانیت، قوم پرستی، وروولی، عزیز ولی، وطن دوستی او د خداے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې وه په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے.

او دا هم د ماسټر وګرم په باچا خان د بې لوثه خدماتو اثر وۀ چې هغوي د علم د رڼا له برکته خپل قام ترقي یافته قومونو په صف کښې ودرول غوښتل او د دې د پاره ئې په ۱۹۱۰ء کښې د مولوي عبدالعزیز سره په اتمانزو کښې یوه مدرسه جوړه کړه او دا مدرسه چې سر پرستي ئې حاجي عبدالواحد صاحب د ترنګزو کوله، په ۱۹۲۱ء کښې د ازاد سکولونو د یو Chain د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورولو هغه بنيادي تيګه ده چې په پښتنو کښې د سياسي او سماجي شعور په بيدارولو ، د غلطو رسمونو رواجونو د بيخ کنۍ سبب هم وګرځيدهٔ. دا نهٔ هيرېدونکي واقعات د باچا خان د ژوند هغه پاخهٔ بنيادونه دي چې پرې د باچا خان د سياسي او سماجي خدماتو مانۍ ښه مضبوطه ولاړه ده ـ د هغوي د خودنوشت په امېل کښې دا نه هيرېدونکي واقعات لکه د غمي پرقېږي ـ د باچا خان په دې خود نوشت کښې په هره دوېمه پېره کښې د پښتنو د تتلې زيلې ژوند د ښېزاره کولو ، د بې ځايه رسمونو رواجونو د مونډ نه د ايستلو، د توهماتو د دنيا نه د سر راوښکلو خبرې ليکلې شوي دي ـ هغه د خپلې ځوانۍ قيمتي وخت د ملك په مختلفو جيلونو کښې صرف او صرف دې د پاره تېر کړے وهٔ چې پښتنو له خپل نوم، عزت او شناخت وګټي او پېرنګے د خپلې خاورې نه په کډه اچتولو مجبور کړي ـ په خپله خاوره د خپل اختيار او د پښتنو د سرلوړۍ خبره هغه زوړ روايت دے چې په دې سيمه د مودو نه راروان دے ـ باچا خان هم د دغه مړني روايت تسلسل دے ـ هغه باچا خان چې پخپله خو د يو لوے زميندار نيازبين ځوے دے خو د دغه نيازبين باچا خان په نيازبين زړهٔ کښې د پښتنو د يو والي او سر لوړۍ فکر په غورځنګونو وي او په خود نوشت کښې ليکلے دا خبرې د هغوي د فکر انګازې دي ـ

مونږ پښتانهٔ د امام حسين عليه السلام ډېر عزت کوو ځکه چې امام حسين عليه السلام د حق او جمهوريت د پاره راپاڅيدلے وهٔ او مونږ هم د حق او جمهوريت د پاره راپاڅيدلي يو ـ هغه هم مظلوم وهٔ ، مونږه هم مظلومان يو ، هغه د جمهوريت حق ګټهٔ او مونږه هم جهموريت ګټو، هغهٔ هم د امن د پاره کار کوهٔ او مونږ هم د امن د پاره کار کوو ـ

د باچا خان په زړهٔ او ذهن کښې دا سپېځلي افکار او جذبات هسې نه دي راپيدا شوي ـ د انسان په ذهني جوړښت کښې د هغهٔ د چاپېرچل او د کور د ماحول هم ډېر زيات لاس وي ـ باچا خان په دې خبره وياړ کوي چې زما د کور وګړي قام پرست وو ـ باچا خان ليکي:

زما پلار بهرام خان د نورو خانانو په شان حاکم پرست نهٔ وهٔ او نهٔ ئې د دوي خدمتونه کول ـ زما د نيکهٔ هم دغه حال وهٔ ـ کله چې پېرنګيانو د بونېر د نيولو په غرض په بونېر حمله وکړه او د سورکاوۍ غزا وه نور خانان د فرنګي ملګري وو او سيف الله خان د قام پرستۍ ، دا رنګې زما غور نيکهٔ عبيدالله خان بابا ازاد خيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېاوړے مشر وۀ چې د هغه وخت د حاکم
سلطان محمد خان طلايي د لاسه پانسي شۀ.

دا ټولې خبرې د باچا خان په زړۀ او ذهن نقش وې او دې سره سره د پېرنګي په پښتنو د هېڅ بې هېڅه ظلم او ناکړدو سترګو ليدلے حال او بيا په تېره تېره په حجره کښې ناست مېلمنو نه په خوږ اواز کښې د خوشحال خان خټک داسې قسمه شعرونه اورېدل:

خو وانۀ خلي له غليمه انتقام
مرد نۀ خوب کا نۀ خوراك کا نۀ ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوي نۀ وي
د هغۀ سرې به نۀ وي احترام
کۀ همت او حميت غيرت پکښې وي
تر ښئتنه نه بهتر ګڼه غلام

به ضرور د زلمي غفار خان په زړۀ او ذهن کښې د دشمن نه د کرکې، په ازاده فضا کښې د ساه اخستو ارمان او په خپله خاوره د ننګ کولو جذبه راپاروله.

د باچا خان د کتاب جملې د دغه لمبه لمبه جذبه په غورځنګي اسلوب کښې لکه د سمندري موجونو چپې وهي او چې کله د دغه لمبه لمبه جذبو د عملي کولو وخت راغے نو باچا خان بيا يوائې نۀ وۀ.

میں اکیلا ہی چلا تھا جانب منزل مگر
لوگ ساتھ آتے گئے اور کارواں بنتا گیا

په مصداق د باچا خان سره د هغوی په تعليمي او اصلاحي زيار کښې مولوي عبدالعزيز ، مولوي فضل ربي، فضل محمود مخفي، مولوي تاج محمد او بيا په تېره تېره د حاجي صاحب تورنګزو ملګرتيا او سرپرستي د باچا خان حوصله نوره هم پورته او تانده کړه او دا هم د دغه ملګرو برکت وۀ چې ډېر زر د ازاد سکولونو او د اصلاح الافاغنه په نوم د يو انجمن تابيا وشوه. د باچا خان کليو په کليو ګرځېدل او په خلقو کښې د تعليمي او سماجي شعور د بېدارولو دا سلسله د سرسيد احمد خان هغه کوششونه دوباره راتازه کول دي کوم چې هغه د خپل قوم د تعليمي تقاضو له مخه د مدرسته العلوم د جوړولو د پاره کړي وو. په دې حواله باچا خان د پښتنو سرسيد احمد خان وۀ. ځکه چې د تعليمي رڼا د خورولو په مد کښې د دواړو رهبرانو په کوششونو او هلو ځلو کښې يو شان والے ښکاري. باچا خان وايي چې زۀ به چرته هم په دوره تلم نو پښتنو به راباندې ډوډۍ خوروله ، ما هغوی ته ووې چې تاسو په ډوډۍ خومره خرچ کوئ ، دغه نغدې ماله په چنده کښې راکوئ چې په تعليمي مد کښې د قام د بچو په خبر ښېګړه راشي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسة العلوم د جوړولو د پاره هم دغه طریقه سر سید احمد خان هم خپله کړې وه ـ مولانا حالی په حیات جاوېد کښې لیکي:

> سر سید نے بہادر برکت علی خان کو ایک خط لکھا جس کا خلاصہ یہ تھا
> کہ آپ سے اور سب دوستوں سے یہ درخواست ہے کہ جو کچھ آپ
> یا اور احباب میری مہمان داری میں صرف کرنا چاہیں ازراہِ
> عنایت اس کی لاگت نقد عنایت فرمائیں ۔ میں نے اکثر
> دوستوں سے اسی طرح دعوت کے بدلے نقد روپیہ لیا ہے اور
> اس کو کالج کے چندہ میں جمع کر دیا ہے۔

دي سره سره د سر سید احمد خان د تهذیب الاخلاق اجراء او د باچا خان په ۱۹۲۸ء کښې د پښتون رسالې اشاعت مقاصد او اهداف هم یو شان والے لري۔ باچا خان ته معلومه وه چې په دنیا کښې هېڅ قوم بغېر د خپلې ژبې نه ترقي کولې نهٔ شي ځکه هغوي په خود نوشت کښې لیکي:

> ما دا اراده وکړه چې ضرور به یوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنیا د حالاتو نه خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته د مائل کولو د پاره جاري کوم۔

او د باچا خان دي کلکي ارادې په ۱۹۲۸ء کښې عملي شکل واخستهٔ او د ژبې د ترقۍ د پاره د انجمن د سبوري لاندې د سالانه مشاعرو انتظام په ملك کښې د انقلاب د جذبې د پیدا کېدو سبب وګرځېدهٔ او د دغه انقلابي جذبو له کبله د پښتنو په خاوره په سرو جامو کښې ملبوس د خدایي خدمتګارو په نوم یو دروند فوج تیار کړے شهٔ چې بنه په نره ئې د سامراج د ناجائزو پالیسیو غندنه کړې ده او په هر فورم ئې د پښتنو د حق چغه وهلې ده او دا نن چې مونږ د پښتونخوا په نوم د یو ځانګړي شناخت دعوه کوو نو دا د باچا خان د اوږدې جدوجهد ثمرات دي۔

باچا خان د خپل مقناطیسي او اثري شخصیت له کبله په غېرتمندو پښتنو او د برصغیر د سر اېستلي لیډرانو کښې یو شان مقبول او معروف وهٔ ـ ځنګه چې د هغهٔ په تقریر کښې تاثیر وهٔ ، دغه شان د هغهٔ په تحریر کښې هم خوږلت ، سلاست او رواني محسوسېږي ـ د هغهٔ د لیك غېر تصنع انداز او د زړهٔ نه د راوتې خبرو سوچه ادبي اظهار د هغهٔ د خودنوشت ښکاره خصوصیات دي او فطرتاً د هشتنغر په خاوره کښې د ژبې خوږلت ، روان او بهاند انداز اخلے شوے دے او ورسره د هشتنغر د ادیبانو په لیك کښې ځاے په ځاے د متلونو پیوندکاري د ژبې نزاکت او خوږهٔ یو په دوه کړې دي ـ د ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله د باچا خان يو ځانګړے انداز دے۔ د علامه اقبال خبره *بات جو دل سے نکلتی ہے اثر رکھتی ہے* او د زړۀ د کومي نه د راوتې خبرو کښې نۀ څۀ کوټ او تصنع وي۔ دا خودنوشت د هر قسمه تصنع او رنګ اميزۍ نه پاکه ده۔ څنګه چې د باچا خان شخصيت ايغ نېغ او بې باکه وۀ ، دغه شان ئې په ليك کښې هم ريښتين توب ، صفايي او بې باکي ليدے شي۔ د باچا خان د بې باکۍ دا انداز وګورئ ؛

> کانګرس خو د پېرنګيانو سره د شپېتو کالو راسې د ازادۍ اخستلو د پاره په جدوجهد لګيا وۀ ، خو انګرېزانو ورته پوره ازادي څۀ چې نيمګړې ازادي هم نۀ ورکوله مګر کله چې پښتانۀ ورسره په دغه جنګ کښې ملګري شول او پښتنو په قيصه خوانۍ، تکړ، اتمانزو ، کوهاټ، هاتي خېلو او ميروس کښې قربانۍ ورکړې او دغه شان زمونږ د قبائلي علاقې غېرتي پښتنو دې پښتنو سره د هندوستان د ازادۍ په لاره کښې غزاګانې وکړې۔ د انګرېزانو توپونو او ټېنکونو ته ئې خپلې سينې ډال کړې او د دوي مخې ته لکه د غر ودرېدل نو

> انګرېزانو هله د هندوستان ازادۍ ته غاړه کېښوده۔

د باچا خان د ژوند قيصه د سياسي غرزو پرزو نه ډکه ده۔ څکه د هغوي د خودنوشت په هره جمله کښې يو جوش او ولوله محسوسېږي او دغه د ولولې د احساس قيصې چې څوك هم لولي نو په مړو زړونو کښې به هم يوه نوې ولوله ، جوش او متحرك احساس پيدا کېږي۔

په دې خود نوشت کښې د هغه ازغنو لارو قيصې هم چيړلے شوې دي چې په هغې د تګ نه پس قام اورمرو د رفعتونو بام سر کولے شي۔ دا خود نوشت د باچا خان د خپل قام سره د مينې اخلاص همدردۍ او د عشق داسې داستان دے چې شروع ئې د پښتنو د سر لوړۍ نه کېږي او اختتام ئې ـــ نه ربنتيا ..... د پښتنو سره د مينې په دې قيصې کښې د اختتام ټکے هډو د سره ليکلے شوے نۀ دے ۔ د باچا خان محبوبا پښتون قام به هم دغسې د سرلوړۍ ژوند تېروي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library